

**ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

СМИРНІЙ ОЛЕКСАНДР СЕРГІЙОВИЧ

УДК 342.9+ 347.725

ДИСЕРТАЦІЯ

**ДОБРОСОВІСНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ЗДІЙСНЕННЯ
АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР**

Подається на здобуття наукового ступеня **доктора філософії**

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

О.С. Смирний

Науковий керівник – **Шарая Анна Анатоліївна**,
доктор юридичних наук, професор

Запоріжжя – 2025

АНОТАЦІЯ

Смирний О.С. Добросовісність як принцип здійснення адміністративних процедур. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2025.

У дисертації проведено комплексне наукове дослідження добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у національній юриспруденції комплексних наукових досліджень, присвячених здійсненню характеристики добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових положень, рекомендацій і висновків, зокрема:

уперше:

- обґрунтовано розуміння добросовісності як інтегрованого правового принципу адміністративної процедури, який функціонує не лише як етичний орієнтир, а як юридично зобов'язуючі процесуальні засади, що визначає межі дискреції органів публічної влади та поведінкові обов'язки приватних осіб, при цьому уточнено зміст двосторонньої добросовісності, яка водночас забезпечує належне урядування та забороняє зловживання правами у адміністративному процесі, а також сформульовано критерії оцінки добросовісної поведінки на основі судової практики Верховного Суду та положень європейських правових стандартів;

- класифікацію принципів адміністративної процедури, де виділено загальноправові, спеціальноправові, інституційні з чіткими критеріями розмежування, що дозволило визначити зміст і функціональне навантаження «принципу легітимних очікувань» та «принципу офіційності і розслідування»

в контексті їх імплементації в Україні, і стало обґрунтуванням нормативного доповнення системи принципів «принципом мовчазної згоди» та його процесуальними запобіжниками механізму балансу «верховенство права – пропорційність – справедливість» для оцінки дискреції суб'єктів владних повноважень;

удосконалено:

- підходи, що одним із найважливіших інструментів добросовісності здійснення адміністративних процедур є належна мотивація суб'єкта правовідносин, що має відображати, які факти встановлено і на підставі яких доказів; пояснювати правові норми, застосовані до цих фактів, і причини, з яких інші норми/аргументи були відхилені; демонструвати дотримання процедурних гарантій (право бути вислуханим, доступ до матеріалів, розумні строки тощо);

- концептуальний підхід до забезпечення реалізації принципу добросовісності в адміністративних процедурах, що полягає у поєднанні нормативної формалізації та процесуальних гарантій її практичної дії;

набули подальшого розвитку:

- розуміння добросовісності в адміністративному процесі, що проявляється у низці конкретних вимог, як: повнота і всебічність з'ясування обставин; неупередженість і рівність сторін; мотивованість і прозорість рішень; процесуальна чесність у застосуванні інструментів; дотримання розумних строків;

- аналіз моделей реалізації принципу добросовісності у адміністративних процедурах різних правових систем та обґрунтовано можливість їх узгодженої імплементації в українську правову дійсність, на основі чого запропоновано авторський підхід до розуміння добросовісності як комплексного нормативно-ціннісного стандарту адміністративної діяльності, який включає процесуальні обов'язки адміністрації (збирання фактів, мотивування рішень, забезпечення участі особи, пропорційність втручання) та ціннісні орієнтири (сумлінність, послідовність, захист довіри),

де визначено ключові зарубіжні інструменти реалізації принципу добросовісності, де виокремлено доктрину легітимних очікувань, право бути вислуханим, принцип офіційного розслідування, презумпцію прозорості.

Встановлено, що принцип добросовісності є фундаментальним елементом адміністративної процедури, який забезпечує реалізацію верховенства права, справедливості адміністративних рішень та довіру до публічної влади. Доведено, що добросовісність має двосторонню природу: вона визначає вимоги як до органів влади, так і до приватних осіб, формуючи збалансовану модель взаємодії у сфері публічного управління. Виявлено, що цей принцип реалізується через наявність активної поведінки сторін, дотримання формальних процедурних вимог, пропорційність рішень та заборону суперечливої чи зловживальної поведінки.

Проаналізовано судову практику Верховного Суду, яка конкретизує добросовісність через застосування доктрини *venire contra factum proprium*, принципу належного урядування та захисту легітимних очікувань.

Зроблено висновок, що добросовісність – не декларативна норма, а реальний механізм зміцнення правової визначеності, прозорості та підзвітності публічної влади. Розвиток цього принципу відповідає європейським стандартам і є ключовим кроком до підвищення ефективності та гуманізації адміністративного процесу в Україні.

4. Узагальнено зарубіжні та міжнародні стандарти реалізації принципу добросовісності в адміністративних процедурах та визначено їхню значущість для вдосконалення національного правового регулювання. Встановлено, що принцип добросовісності у країнах ЄС, США та інших правопорядках функціонує як універсальна категорія належного врядування, поєднуючи правову визначеність, справедливості, пропорційність та повагу до прав особи. Проаналізовано досвід ЄС, де добросовісність інтегрована у конструкцію «права на добру адміністрацію» та імplementована через норми Хартії основних прав ЄС, акти Європейського парламенту та практику Суду ЄС. Визначено, що німецька модель забезпечує найбільш комплексну

кодифікацію цього принципу через матеріальні та процесуальні механізми (Amtsermittlung, право бути вислуханим, захист легітимних очікувань), що гарантують баланс між ефективністю діяльності адміністрації та захистом прав особи. Показано, що польський підхід акцентує на довірі, переконанні та превентивному досудовому врегулюванні, тоді як американська доктрина «due process» забезпечує добросовісність через судовий контроль, участь сторін і прозорість процедур.

Узагальнення зарубіжних моделей дало змогу встановити, що принцип добросовісності слугує інструментом забезпечення довіри громадян до держави та формування сервісної моделі публічного управління. Зроблено висновок, що для України оптимальним є комплексний підхід, який передбачає інтеграцію найефективніших стандартів – нормативної визначеності, участі особи, захисту легітимних очікувань, пропорційності, прозорості та обов'язку належної мотивації рішень адміністрації.

Ключові слова: адміністративний орган, добросовісність, нормативно-правове регулювання, органи державної виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, представництво, принцип, публічний інтерес, публічні фінанси, цифровізація.

Smyrnyi O.S. Good faith as a principle of administrative procedures. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 “Law”. – Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, 2025.

The dissertation conducts a comprehensive scientific study of good faith as a principle of administrative procedures.

The scientific novelty of the results obtained lies in the fact that the dissertation is one of the first in national jurisprudence of comprehensive scientific studies devoted to the characterization of good faith as a principle of administrative procedures.

As a result of the study, a number of new scientific provisions, recommendations and conclusions were formulated, in particular:

for the first time:

- the understanding of good faith as an integrated legal principle of administrative procedure was substantiated, which functions not only as an ethical guideline, but also as legally binding procedural principles that determine the limits of discretion of public authorities and the behavioral obligations of private individuals, while clarifying the content of bilateral good faith, which at the same time ensures good governance and prohibits abuse of rights in the administrative process, and also formulated criteria for assessing good faith behavior based on the case law of the Supreme Court and the provisions of European legal standards;

- classification of principles of administrative procedure, where general law, special law, institutional with clear criteria of demarcation are distinguished, which made it possible to determine the content and functional load of the "principle of legitimate expectations" and the "principle of officialdom and investigation" in the context of their implementation in Ukraine, and became the justification for the normative addition to the system of principles of the "principle of tacit consent" and its procedural safeguards of the balance mechanism "rule of law - proportionality - justice" for assessing the discretion of subjects of power;

improved:

- approaches that one of the most important tools of good faith in the implementation of administrative procedures is the proper motivation of the subject of legal relations, which should reflect what facts have been established and on the basis of what evidence; explain the legal norms applied to these facts, and the reasons why other norms/arguments were rejected; demonstrate compliance with procedural guarantees (the right to be heard, access to materials, reasonable deadlines, etc.);

- a conceptual approach to ensuring the implementation of the principle of good faith in administrative procedures, which consists in a combination of regulatory formalization and procedural guarantees of its practical effect;

have further developed:

- an understanding of good faith in the administrative process, which is manifested in a number of specific requirements, such as: completeness and comprehensiveness of the clarification of circumstances; impartiality and equality of the parties; motivation and transparency of decisions; procedural honesty in the application of instruments; compliance with reasonable deadlines;

- analysis of models of implementation of the principle of good faith in administrative procedures of different legal systems and justification of the possibility of their coordinated implementation into Ukrainian legal reality, on the basis of which the author's approach to understanding good faith as a complex normative and value standard of administrative activity is proposed, which includes procedural duties of the administration (collection of facts, motivation of decisions, ensuring the participation of the person, proportionality of intervention) and value guidelines (conscientiousness, consistency, protection of trust), where key foreign instruments for implementing the principle of good faith are identified, where the doctrine of legitimate expectations, the right to be heard, the principle of official investigation, the presumption of transparency are highlighted.

It is established that the principle of good faith is a fundamental element of administrative procedure, which ensures the implementation of the rule of law, the fairness of administrative decisions and trust in public authorities. It is proven that good faith has a two-sided nature: it determines the requirements for both authorities and private individuals, forming a balanced model of interaction in the field of public administration. It is revealed that this principle is implemented through the presence of active behavior of the parties, compliance with formal procedural requirements, proportionality of decisions and the prohibition of contradictory or abusive behavior.

The case law of the Supreme Court is analyzed, which specifies good faith through the application of the doctrine of *venire contra factum proprium*, the principle of good governance and the protection of legitimate expectations. It is concluded that good faith is not a declarative norm, but a real mechanism for

strengthening legal certainty, transparency and accountability of public authorities. The development of this principle complies with European standards and is a key step towards increasing the efficiency and humanization of the administrative process in Ukraine.

Foreign and international standards for the implementation of the principle of good faith in administrative procedures are summarized and their significance for improving national legal regulation is determined. It is established that the principle of good faith in the EU, the USA and other legal systems functions as a universal category of good governance, combining legal certainty, fairness, proportionality and respect for individual rights. The experience of the EU is analyzed, where good faith is integrated into the construction of the “right to good administration” and implemented through the norms of the EU Charter of Fundamental Rights, acts of the European Parliament and the practice of the Court of Justice of the EU.

It is determined that the German model provides the most comprehensive codification of this principle through material and procedural mechanisms (Amtsermittlung, right to be heard, protection of legitimate expectations), which guarantee a balance between the efficiency of administration and the protection of individual rights. It is shown that the Polish approach emphasizes trust, persuasion and preventive pre-trial settlement, while the American doctrine of "due process" ensures good faith through judicial control, participation of the parties and transparency of procedures. The generalization of foreign models made it possible to establish that the principle of good faith serves as a tool for ensuring citizens' trust in the state and forming a service model of public administration.

It is concluded that for Ukraine, the optimal approach is a comprehensive approach that involves the integration of the most effective standards - regulatory certainty, individual participation, protection of legitimate expectations, proportionality, transparency and the obligation to properly motivate administrative decisions.

Keywords: administrative body, good faith, regulatory and legal regulation, state executive bodies, local self-government bodies, representation, principle, public interest, public finances, digitalization. translate into German

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Смирний О.С. Сутність принципу добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 472-474 DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/112>
2. Смирний О. Стан наукової розробки проблеми із вивчення змісту та сутності принципу добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур. *Law. State. Technology*. 2024. № 4. С. 55–58, doi: 10.32782/LST/2024-4-10
3. Смирний О. Правове регулювання системи принципів адміністративної процедури: досвід України та країн ЄС. *Law. State. Technology*. 2025. №2. С. 85–92. doi: <https://doi.org/10.32782/LST/2025-2-15>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Смирний О.С. Добросовісність як принцип здійснення адміністративних процедур. *Legal education and science in the context of European integration* : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (5 жовтня 2022 р.) / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. О. Легези ; НТУ «Дніпровська політехніка». Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 46-48.
5. Смирний О.С. Щодо розуміння структури адміністративних процедур. *«Молодь: наука та інновації» 2024*: матеріали XII Міжнародної

науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, Дніпро, 13–15 листопада 2024 року (у 3-х томах) / Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» – Дніпро : НТУ «ДП», 2024. Том 3. С. 150-152

6. Смирний О.С. Дотримання принципу добросовісності як критерій належності здійснення дискреційних повноважень. «Наукова весна» 2025: матеріали XV Міжнародної науково-технічної конференції аспірантів та молодих вчених, Дніпро, 26–28 березня 2025 року / Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» – Дніпро : НТУ «ДП», 2025. С. 389-391. URL.: https://rmv.nmu.org.ua/ua/arkhiv-zbirok-konferentsiy/naukova-vesna-2025/Scientific_Spring_2025.pdf

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень.....	12
ВСТУП.....	13
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ ПРИНЦИПІВ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР.....	22
1.1. Стан наукової розробки проблеми розуміння системи принципів здійснення адміністративних процедур	22
1.2. Поняття та класифікація принципів здійснення адміністративних процедур.....	34
1.3. Місце принципу добросовісності в системі принципів здійснення адміністративних процедур.....	67
Висновки до розділу I.....	85
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ДОБРОСОВІСНОСТІ ЯК ПРИНЦИПУ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР.....	97
2.1. Зарубіжні та світові стандарти реалізації принципу добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур.....	97
2.2. Особливості реалізації принципу добросовісності в окремих видах адміністративних процедур.....	114
2.3 Напрями забезпечення реалізації принципу добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур.....	154
Висновки до розділу 2.....	172
ВИСНОВКИ.....	184
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	189
ДОДАТКИ.....	211

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський Суд з прав людини

КАС України – Кодекс адміністративного судочинства України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України

США – Сполучені Штати Америки

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Вибір теми дослідження зумовлений комплексом теоретичних, практичних та нормативних факторів, що відображають трансформаційні процеси в українському публічному управлінні та потребу у формуванні сучасних стандартів адміністративної діяльності держави. Принцип добросовісності, закріплений у статті 4 Закону України «Про адміністративну процедуру», є однією з базових засад реалізації права на належне врядування. Його значення обумовлюється тим, що ефективність адміністративних процедур неможлива без забезпечення чесності, сумлінності, відкритості та пропорційності дій суб'єктів владних повноважень і учасників провадження.

Актуальність теми посилюється необхідністю інтеграції європейських стандартів *good governance* та імплементації принципів Хартії основоположних прав ЄС, рекомендацій Ради Європи і практики Європейського суду з прав людини. В умовах реформування адміністративного законодавства та цифрової трансформації державного сектору, добросовісність набуває прикладного виміру як гарантія протидії бюрократичному свавіллю, формалізму, зловживанню дискрецією і затягуванню адміністративних проваджень.

Науковий інтерес обумовлений також недостатнім рівнем розробленості цієї категорії у національній адміністративно-правовій доктрині. Добросовісність переважно розглядалася у цивільному та господарському праві, тоді як її адміністративно-процедурний зміст лише формується. Відсутність усталених критеріїв перевірки добросовісності, процедурних індикаторів її дотримання та механізмів відповідальності за недобросовісні дії свідчить про наукову й практичну невирішеність проблематики.

Крім того, у контексті війни та післявоєнного відновлення зростає потреба у підвищенні ефективності публічного управління, забезпеченні прав

громадян у взаєминах з державою, мінімізації корупційних ризиків і відновленні довіри до органів влади. Саме добросовісність виступає концептуальним фундаментом цих процесів.

Проблематика добросовісності як правового принципу тривалий час залишалася в центрі уваги насамперед цивілістичної та господарсько-правової доктрини. У працях О. Дзери, В. Луця, Р. Стефанчука, О. Кузнєцової, В. Кравчука та інших науковців розкрито добросовісність як універсальну засаду приватного права, інструмент забезпечення рівноваги інтересів суб'єктів та засіб протидії зловживанню правами. Водночас у публічно-правовій сфері категорія добросовісності досліджувалася фрагментарно, переважно у контексті принципів верховенства права, пропорційності, неупередженості та законності.

У національній адміністративно-правовій науці окремі аспекти принципу добросовісності розглядалися у роботах В. Авер'янова, О. Бакуменка, Ю. Битяка, І. Голосніченка, Т. Коломоець, В. Колпакова, Н. Задираки, Ю. Легези та ін.. Суттєву увагу приділено добросовісності як елементу адміністративного розсуду, гарантії справедливого адміністративного рішення та засобу контролю за дискреційними повноваженнями органів влади. Однак комплексного дослідження добросовісності як самостійного принципу здійснення адміністративних процедур до ухвалення Закону України «Про адміністративну процедуру» не існувало.

На міжнародному рівні теоретичні підходи сформовані в рамках концепцій *good governance* та *due administrative process*, що відображені у документах Ради Європи, практиці Суду ЄС та ЄСПЛ. Проте інтеграція цих підходів до української правової системи відбувається поступово, що зумовлює наявність методологічних прогалин і підтверджує актуальність подальших наукових розвідок.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.
Дисертацію виконано відповідно до Закону України «Про пріоритетні

напрями розвитку науки і техніки», Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 р. № 942; Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленого Постановою Верховної Ради України від 04 червня 2015 р. № 509-VII. Проблематика дисертації виходить з положень Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 р. № 722, Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 рр.» від 5 серпня 2020 р. № 695.

Дисертацію виконано в межах планової теми науково-дослідної роботи кафедри конституційного та адміністративного права Запорізького національного університету.

Внесок здобувача полягає у виявленні сутності принципу добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур.

Мета й завдання дослідження. *Мета дослідження* полягає у поглибленні знань, підходів для розуміння сутності принципу добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур на основі комплексного аналізу наявних наукових і нормативних джерел.

Для досягнення зазначеної мети в дисертаційній роботі необхідно вирішити такі *задачі*:

- описати стан наукової розробки проблеми розуміння системи принципів здійснення адміністративних процедур;
- встановити сутність поняття принципів здійснення адміністративних процедур та здійснити їх класифікацію;
- визначити місце принципу добросовісності в системі принципів здійснення адміністративних процедур;
- охарактеризувати зарубіжні та світові стандарти реалізації принципу добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур;

- дослідити особливості реалізації принципу добросовісності в окремих видах адміністративних процедур;

- обґрунтувати напрями забезпечення реалізації принципу добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур.

Об'єктом дослідження є суспільні правовідносини, пов'язані із реалізацією принципу добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур.

Предметом дослідження є добросовісність як принцип здійснення адміністративних процедур.

Методи дослідження. Досягнення мети дисертаційної роботи, що полягає у комплексному теоретико-правовому аналізі добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур та формуванні рекомендацій щодо вдосконалення механізмів її реалізації, зумовило використання системи загальнонаукових і спеціально-правових методів. Вивчення стану наукової розробки проблеми функціонування системи принципів адміністративної процедури здійснено із застосуванням діалектичного методу, що дозволило розкрити еволюцію поглядів на природу адміністративних принципів та їх роль у забезпеченні належного врядування, а також методу аналізу та синтезу, використаного для узагальнення наукових позицій, формування узагальнювальних висновків і визначення наукових підходів до розуміння добросовісності (підрозділ 1.1). Метод структурно-функціонального аналізу та метод логічних умовиводів застосовано для встановлення сутності поняття «принципи здійснення адміністративних процедур», здійснення їх класифікації та визначення функціонального призначення добросовісності в їх системі (підрозділи 1.2., 1.3.). У ході визначення місця принципу добросовісності в системі адміністративно-процедурних засад використано системно-структурний метод, що дозволив розкрити взаємозв'язок між добросовісністю, розсудливістю, пропорційністю, відкритістю та правовою визначеністю, а також показати

їхню інтегровану роль у забезпеченні справедливого адміністративного процесу (підрозділ 1.3).

Характеристика зарубіжних та міжнародних стандартів реалізації принципу добросовісності здійснювалася на основі порівняльно-правового методу, який дав можливість узагальнити моделі *good governance* і *due administrative process*, проаналізувати норми права ЄС, рекомендації Ради Європи, практику Суду ЄС та ЄСПЛ, а також оцінити їх вплив на українське законодавство (підрозділ 2.1). Формально-юридичний метод застосовано для дослідження нормативної основи реалізації принципу добросовісності у вітчизняному праві, аналізу положень Закону України «Про адміністративну процедуру» та суміжних актів, а також для визначення особливостей застосування добросовісності в окремих видах адміністративних процедур, включно з дисциплінарними, дозвільними та пенсійними провадженнями (підрозділи 2.2., 2.3.).

Метод правового моделювання та метод прогнозування використано для обґрунтування напрямів підвищення ефективності реалізації принципу добросовісності, розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства, зокрема формування підходів до закріплення механізмів запобігання зловживанням у адміністративних процедурах та запровадження стандарту «мовчазної добросовісності» (підрозділ 2.3).

Комплексне поєднання зазначених методів забезпечило наукову обґрунтованість висновків, створення цілісного бачення принципу добросовісності як фундаментальної засади сучасної адміністративної процедури та визначення напрямів удосконалення його нормативного і практичного забезпечення в Україні.

Нормативну основу роботи становлять Конституція України, міжнародно-правові акти, закони України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України, інші підзаконні нормативно-правові акти з питань здійснення адміністративних процедур. Обґрунтування авторських висновків щодо встановлення напрямів забезпечення ефективності

особливості здійснення адміністративних процедур із застосування практики законодавчого врегулювання такої інституції у таких зарубіжних держав.

Теоретичне підґрунтя дослідження склали положення науки теорії права, адміністративного права та процесу, а також окремі положення теорії держави та права.

Емпіричну базу дослідження становлять дані щодо стану правового регулювання добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у національній юриспруденції комплексних наукових досліджень, присвячених здійсненню характеристики добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових положень, рекомендацій і висновків, зокрема:

уперше:

- обґрунтовано розуміння добросовісності як інтегрованого правового принципу адміністративної процедури, який функціонує не лише як етичний орієнтир, а як юридично зобов'язуючі процесуальні засади, що визначає межі дискреції органів публічної влади та поведінкові обов'язки приватних осіб, при цьому уточнено зміст двосторонньої добросовісності, яка водночас забезпечує належне урядування та забороняє зловживання правами у адміністративному процесі, а також сформульовано критерії оцінки добросовісної поведінки на основі судової практики Верховного Суду та положень європейських правових стандартів;

- класифікацію принципів адміністративної процедури, де виділено загальноправові, спеціальноправові, інституційні з чіткими критеріями розмежування, що дозволило визначити зміст і функціональне навантаження «принципу легітимних очікувань» та «принципу офіційності і розслідування» в контексті їх імплементації в Україні, і стало обґрунтуванням нормативного доповнення системи принципів «принципом мовчазної згоди» та його

процесуальними запобіжниками механізму балансу «верховенство права – пропорційність – справедливість» для оцінки дискреції суб'єктів владних повноважень;

удосконалено:

- підходи, що одним із найважливіших інструментів добросовісності здійснення адміністративних процедур є належна мотивація суб'єкта правовідносин, що має відображати, які факти встановлено і на підставі яких доказів; пояснювати правові норми, застосовані до цих фактів, і причини, з яких інші норми/аргументи були відхилені; демонструвати дотримання процедурних гарантій (право бути вислуханим, доступ до матеріалів, розумні строки тощо);

- концептуальний підхід до забезпечення реалізації принципу добросовісності в адміністративних процедурах, що полягає у поєднанні нормативної формалізації та процесуальних гарантій її практичної дії;

набули подальшого розвитку:

- розуміння добросовісності в адміністративному процесі, що проявляється у низці конкретних вимог, як: повнота і всебічність з'ясування обставин; неупередженість і рівність сторін; мотивованість і прозорість рішень; процесуальна чесність у застосуванні інструментів; дотримання розумних строків;

- аналіз моделей реалізації принципу добросовісності у адміністративних процедурах різних правових систем та обґрунтовано можливість їх узгодженої імплементації в українську правову дійсність, на основі чого запропоновано авторський підхід до розуміння добросовісності як комплексного нормативно-ціннісного стандарту адміністративної діяльності, який включає процесуальні обов'язки адміністрації (збирання фактів, мотивування рішень, забезпечення участі особи, пропорційність втручання) та ціннісні орієнтири (сумлінність, послідовність, захист довіри), де визначено ключові зарубіжні інструменти реалізації принципу

добросовісності, де виокремлено доктрину легітимних очікувань, право бути вислуханим, принцип офіційного розслідування, презумпцію прозорості.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані в таких напрямках:

- *науково-дослідній діяльності* – висновки та пропозиції щодо встановлення сутності добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур;
- *правотворчій діяльності* – у процесі підготовки пропозицій щодо внесення змін до чинного законодавства України щодо забезпечення ефективності добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур;
- *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення напрямів забезпечення ефективності добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур;
- *навчальному процесі* – під час викладання студентам закладів вищої освіти дисциплін «Адміністративне право», «Службове право», «Муніципальне право» у процесі підготовки підрозділів підручників і навчальних посібників із відповідного навчального курсу, а також статей та наукових повідомлень.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, що відображає результати проведеного дослідження. Сформульовані теоретичні положення, висновки та пропозиції були одержані дисертантом унаслідок аналізу та безпосереднього використання в роботі науково-інформаційних, нормативно-правових джерел і матеріалів щодо визначення добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження, його основні висновки та рекомендації оприлюднені на 3 науково-практичних конференціях, а саме: Legal education and science in the context of European

integration (Дніпро, 2022); «Молодь: наука та інновації» 2024 (Дніпро, 2024), «Наукова весна» 2025» (Дніпро, 2025).

Публікації. Основні положення роботи знайшли відображення в 6 наукових працях, з них 3 опубліковані у виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, та у 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, що містять шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 216 сторінок, у тому числі основного тексту – 179 сторінки. Список використаних джерел налічує 203 найменувань на 22 сторінках.

РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ ПРИНЦИПІВ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР

1.1. Стан наукової розробки проблеми розуміння системи принципів здійснення адміністративних процедур

Здійснення адміністративних процедур має базуватися на дотриманні визначених нормативно принципів, що мають відповідати та відображати її сутність та зміст. При цьому дослідження змісту системи принципів адміністративних процедур вимагає звернення дослідницької уваги до наявних теоретичних розробок, що здійснені в межах вітчизняної юридичної науки, а також суміжних гуманітарних та соціальних наук.

Визначення системи принципів адміністративних процедур вимагає встановлення змісту поняття останніх. Застосування адміністративних процедур розглядається як «сукупність правових норм, що детально регламентують правовий статус органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування (їх службовців), їх внутрішню організаційну діяльність, правила здійснення ними обумовлених Конституцією та законодавством їх завдань, функцій та обов'язків, включаючи питання застосування до них за неналежне виконання (невиконання) функцій, обов'язків, спричинення внаслідок цього шкоди людині та суспільству, незалежно від рангу посади таких важелів, як адміністративна, кримінальна, цивільна та інша юридична відповідальність» [93, с. 136].

Таким, що дозволяє встановити зміст та сутність адміністративних процедур, є їх розуміння як певної послідовності дій владних суб'єктів, вжиття яких дозволяє розглянути та вирішити індивідуальну адміністративну справу [6, с. 23-25]. Функціонально здійснення адміністративних процедур має переслідувати мету не лише розв'язання адміністративної справи, але і досягнення загального добробуту населення, як визначено у дослідженнях В.В. Галунька [8, с.276].

У дослідженнях представників науки теорії державного управління обґрунтовується багатоаспектність розуміння адміністративних процедур, як: нормативно врегульована діяльність владних суб'єктів; як стандартизований порядок; як гарантія реалізації прав і свобод людини та громадянина [65].

Адміністративно-процедурні правовідносини структурно складаються із таких елементів, як : суб'єкти (учасники), якими є адміністративні органи та особи, що беруть участь у здійсненні процедурних дій; об'єкти правовідносин; зміст правовідносин.

До компетенції адміністративного органу відноситься реалізації функції щодо розгляду та вирішення заяв і скарг фізичних та юридичних осіб в межах індивідуальних адміністративних справ. Відповідно до законодавчого регулювання під адміністративним органом розуміється як «орган виконавчої влади, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування, їх посадова особа, інший суб'єкт, який відповідно до закону уповноважений здійснювати функції публічної адміністрації» [115].

Учасником адміністративної процедури може бути фізична особа, яка досягла 16-річного віку. Для ряду адміністративних процедур допускається участь осіб, що досягла 14-річного віку (що, зокрема, допускається для державної реєстрації молодіжних та дитячих громадських об'єднань [117]). Участь юридичної особи як учасника адміністративних процедур залежить від її організаційно-правової форми [158].

Реалізація адміністративних процедур вимагає дотримання відповідних стадій або етапів, що визначаються як певні проміжки часу, в межах якого мають бути здійснені відповідні процедурні дії з подальшим ухваленням індивідуальних актів у справі.

У наукових публікаціях різняться підходи до вивчення та розуміння стадій здійснення адміністративних процедур, серед яких часто виокремлюють: порушення адміністративної процедури (що може відбуватися як добровільно за ініціативою уповноваженого суб'єкта, так і в

порядку контрольно-наглядового провадження); створення умов для належного розгляду адміністративної справи органом державної влади чи іншим суб'єктом, до компетенції якого віднесено таке повноваження; безпосередньо розгляд адміністративної справи; ухвалення управлінського рішення в адміністративній справі; виконання рішення у справі; перегляд рішення [97, с. 62-65; 35; с. 28-32].

І.В. Криворучко визначає такі стадії адміністративних процедур, як: «ініціювання – початкова стадія, з якої розпочинається адміністративне провадження щодо вирішення конкретної адміністративної справи. Ініціювання адміністративних процедур здійснюється, як правило, особою з метою реалізації своїх прав та законних інтересів (у більшості випадків – також з необхідними документами; або за рішенням владного суб'єкта); попередній розгляд – сукупність організаційних дій адміністративного органу, що полягають у: залученні до участі в адміністративному провадженні свідків, експертів, перекладачів тощо, витребуванні додаткових документів у разі потреби, об'єктивному вивченні (з'ясуванні) всіх обставин адміністративної справи, підготовці адміністративної справи до розгляду, інформуванні всіх учасників провадження про розгляд адміністративної справи тощо; розгляд адміністративних справ та прийняття рішення; виконання прийнятого рішення – завершальна стадія, що включає доведення рішення до зацікавлених осіб і виконавців та вчинення необхідних організаційних дій щодо остаточного вирішення питання, піднятого в заяві чи скарзі особи» [65, с. 13-14].

Реалізація принципів на різних стадіях адміністративних процедур має певні відмінності у змістовному наповненні; впливають на ефективність їх впровадження. Таким чином, через принципи стадій адміністративних процедур відбувається їх детермінація.

Д.Г. Шушпанов обґрунтовує, що детермінанта володіє здатністю відобразити сутність явища, при цьому володіє здатністю впливати на нього [164]. Принцип впливає як на явище в цілому, так і на окремі його складові;

зокрема, принцип може мати різні впливи на різних стадіях адміністративних процедур, але в цілому на визначення змісту адміністративних процедур принцип діє [50, с. 164-170].

Розуміння принципів адміністративних процедур нерозривно пов'язується із сутністю загальнотеоретичних підходів до розуміння категорії «принцип права» [6;90;147, с. 149-155 та ін.].

Аналіз наукових публікацій та дисертаційних праць свідчить про відсутність комплексних розробок проблематики встановлення системи адміністративних процедур. Із дисертацій, де на комплексного рівні вивчається проблема реалізації принципів адміністративних процедур, варто виокремити дисертацію І.В. Наумова на тему «Адміністративні процедури в діяльності регіональних управлінь МВС України» (2015 р.) [90]. Серед висновків, досягнутих у дисертації І.В. Наумова, варто виокремити таке положення, що визначає поняття принципів адміністративних процедур «вихідних положень, на яких ґрунтується здійснення процедурної діяльності публічної адміністрації регіональних управлінь МВС України» [90, с. 74-75]. І.В. Наумов обґрунтовує, що реалізація принципів адміністративних процедур виражається у використанні владних повноважень та обов'язково здійснюється з метою забезпечення публічних інтересів осіб. До принципів адміністративних процедур, що здійснюються регіональними управліннями МВС України вченим відносяться принципи: верховенства права; законності; рівності учасників адміністративної процедури перед законом; публічності; ефективності; строковості та оперативності; підконтрольності; використання адміністративним органом своїх повноважень з метою, з якою такі повноваження надано та принцип презумпції правомірних дій [90, с. 74-75]. Однак при цьому не обґрунтовано авторський підхід до внутрішньої структури побудови системи принципів адміністративних процедур.

Достатньо значна кількість наукових праць присвячена проблематиці визначення принципів адміністративних процедур, зокрема, такою є дисертація Т.О. Буренко на тему «Формування системи надання

адміністративних послуг органами державної влади в Україні» (2011 р.), де зазначається що система адміністративних послуг органів державної влади реалізується на засадах «прогнозування, планування, регулювання, моніторингу, аналізу, контролю та орієнтуватись на головну ціль сервісної держави – задоволення потреб фізичних і юридичних осіб» [25, с. 29] .

Т.О. Буренко підкреслює, що реалізація адміністративних послуг реалізується на основоположних засадах обслуговування населення. Вченою робиться висновок, що особливостями адміністративних послуг є: їх ініціювання на законодавчого рівні, що вимагає їх нормативного врегулювання, і таким чином пов'язується із їх регуляторним впливом на суспільні правовідносини; некомерційний характер впливу на відносини; те, що вони мають надаватися тільки за зверненням фізичних або юридичних осіб; їх відповідність встановленим високим стандартам надання, і при цьому неякісне надання адміністративних послуг може бути підставою для застосування заходів адміністративної чи інших форм та видів юридичної відповідальності; те, що вона своїм результатом має індивідуальний нормативний акт; те, що адміністративна послуга та її результат реалізується не лише в момент ухвалення управлінського акту, а і після закінчення такої стадії [25, с. 30].

Варто погодитися із висновком Т. О. Буренко, що «за допомогою адміністративних послуг держави із соціально орієнтованою ринковою економікою, зрілим демократичним устроєм активно та жорстко регулюють діяльність суб'єктів господарської системи країни, встановлюючи чіткі правила та процедури, санкції, стимули, стримувачі, противаги і контролюючи їх виконання» [25, с. 30]. Умовно кажучи, слідуючи руху думки Т.О. Буренко, можна зробити висновок, що адміністративні послуги (і продовжуючи – і адміністративні процедури) є тією характеристикою державою, без якої вона не могла відбутися як правова та соціальна, демократична та вільна.

У дисертації М.Б. Острах на тему «Проведення з надання адміністративних послуг в Україні» (2012 р.) [95] досягнуто такий висновок, що під поняттям «проведення з надання адміністративних послуг» необхідно розуміти врегульований адміністративно-правовими нормами адміністративний регламент, порядок якого визначає діяльність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування із розгляду заяви фізичної або юридичної особи про видачу адміністративного акта (дозволу, ліцензії, реєстрації, сертифіката тощо), спрямованого на забезпечення її праві законних інтересів та/або на виконання особою визначених законом обов'язків» [95, с. 6]. Цінним є дослідження М.Б. Острах за спробу визначити систему принципів надання адміністративних послуг, яка згрупована на: загальні принципи (де виділено законність, рівність, справедливість, гласність, свобода вибору, системність, гуманізм, демократизм та науковість) і спеціальні принципи (де обґрунтовано доцільність віднесення таких принципів, як територіально-галузевий; безперервності; цілеспрямованості; економічної доцільності, результативності, професійності, відповідальності, доступності, єдності, централізації (підпорядкованості), зручності, своєчасності та зонально-предметний) [95, с. 119].

У наукових публікаціях О.М. Соловйової [148, с.87-91] визначено безпосередній зв'язок між розвитком інституту адміністративних послуг та принципів їх надання. Отже, визначення кола основоположних засад формує уявлення про зміст адміністративних послуг, що надаються, якість їх впровадження, а відтак впливає на ефективність забезпечення реалізації прав і свобод людини, громадянина, юридичних осіб.

Варто зазначити, що питання принципів як надання адміністративних послуг, так і адміністративних процедур вивчалися із їх ретрансляцією на окремі сфери суспільних правовідносин. Наприклад, у дисертації К.В. Химичук на тему «Правове регулювання надання адміністративних послуг органами юстиції України» (2014 р.) [157] визначено, що принципами надання адміністративних послуг органами юстиції України мають розумітися «правові вимоги,

обов'язкові для виконання і дотримання відповідними органами юстиції у правовідносинах з надання адміністративних послуг з метою забезпечення умов для реалізації прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, і виконання ними покладених державою обов'язків». При цьому К.В. Химичук обґрунтовують, що систему принципів надання адміністративних послуг органами юстиції України складають такі групи принципів: 1) загальні (загальноправові, конституційні) принципи; 2) моральні принципи; 3) організаційні принципи; 4) процедурні принципи; 5) спеціальні принципи. Наведений перелік принципів не є вичерпним [157, с. 190-192]. Вченою принципами надання адміністративних послуг у діяльності органів юстиції України було систематизовано і виділено принципи: об'єктивності, неупередженості, повноти (всебічності), які стосуються встановлення фактичної підстави для вирішення справи; безоплатності розгляду звернення; своєчасності, тобто надання адміністративної послуги в установлений законом строк; законності, який означає, що виключно законом визначаються повноваження, організація та порядок діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також права, свободи та основні обов'язки людини; обґрунтованості прийнятих рішень, спрямовано на захист прав особи у відносинах з адміністративними органами через обов'язок останніх вказувати на підстави та обставини прийнятого рішення; результативності, тобто задоволення потреби фізичної або юридичної особи в адміністративній послугі [157, с. 192].

Ряд дослідників присвячували свої наукові розробки проблематиці встановлення змісту надання адміністративних послуг у сфері охорони довкілля, пошуку напрямів забезпечення ефективності здійснення адміністративних процедур. Такими є: дисертація К.С. Кучми на тему та дисертація на тему «Адміністративні послуги у сфері екології та природних ресурсів» (2016 р.) [66, с. 83], де акцентовано на необхідності застосовування принципу безпосередньої участі громадянина в процесі отримання будь-якого виду адміністративної послуги у сфері екології й природних ресурсів;

та дисертація Г.В. Манька на тему «Адміністративні процедури у сфері захисту довкілля та природних ресурсів» (2021 р.), де зазначено про те, що здійснення адміністративних процедур у сфері захисту довкілля та природних ресурсів повинні надаватися з врахуванням концепції сталого розвитку, яка забезпечує вирішення як міжнародних, так і регіональних внутрішньодержавних екологічних проблем, проблем забезпечення якості життя, процесів відтворення природного середовища і людини, що суттєвим чином актуалізує розроблення саме цієї складової сфери публічного адміністрування [79, с. 189].

На доктринальному рівні необхідно виділити дослідження, здійснене О.О. Марковою, на тему «Концептуальні основи правового регулювання адміністративної процедури: порівняльно-правовий аспект» (2023 рік) [80]. О.О. Марковою принципи адміністративної процедури розуміються як ключові керівні положення, які визначають основи її функціонування та організації [80, с.280]. Важливим є висновок вченої, що без нормативного закріплення принципів адміністративної процедури діяльність владного суб'єкта буде вважатися безсистемною, неконтрольованою, а відтак і неефективною [187, с. 12-20;82, с. 177-180]. Варто погодитися із висновком вченої, що метою принципів адміністративної процедури є її відображення у функціях адміністративної процедури, що полягають у: забезпечення універсальності регулювання; урівноваженні публічних та приватних інтересів, зокрема, у здійсненні захисту невідомих осіб від зловживання з боку адміністративних органів своїми повноваженнями, а також у захисті суб'єктів публічної адміністрації від недобросовісності приватних осіб, що забезпечують регулювання адміністративної процедури за допомогою застосування аналогії права та закону. О.О. Маркова обґрунтовує, що принципи адміністративної процедури є тими інструментами, що «дозволяють оцінити, використовує адміністративний орган свої повноваження виключно з метою з якою вони надані, чи, навпаки, зловживає або перевищує ці повноваження під час прийняття адміністративного акту» [80, с. 181].

Дослідження окремих аспектів визначення системи принципів адміністративних процедур здійснюється також в межах науки державного управління та публічного адміністрування. Варто в цьому сенсі виокреслити такі наукові розробки, як публікації А.Ф.Мельника, О.Ю. Оболенського та Н.М.Васіної [84], Н.В. Грицяк [32], З.Р.Кісіль та Р.В.Кісіль [49], В.Я.Малиновського [78], О.А.Машкова [92], А.Ю. Мельтюхової [85], І.В. Криворучко [63] та ін..

В межах науки державного управління та публічного адміністрування принципи здійснення адміністративних процедур визначаються як нормативно встановлені закономірності їх розвитку [12, с.233-234;43, с. 56;91, с.17] з одного боку, і з іншого як основоположні керівні засади, ідеї, положення [49, с.74;85, с.68].

Розгляд системи адміністративних процедур і, зокрема, місця в ній принципу добросовісності є неможливим без врахування висновків, досягнутих у наукових працях, присвячених проблематики визначення сутності поняття принципів адміністративного права в цілому. І тут поза увагою не можуть залишатися публікації П.О. Баранчика [15], Ю.П. Битяк [9], А.М. Колодій [53], А.А. Пухтецької [130], Т.О. Коломоєць [55] , Ю.О. Легези [72] та ін.. В зазначених публікаціях обстоюється ідея розуміння принципів адміністративного права як основоположних (засадничих) ідей, що мають бути нормативно закріплені та походити від змісту правового регулювання, і при цьому їх розуміння пов'язується із врахуванням історико-правових традицій окремих суспільств та держав.

Загальновизнаним є підхід щодо визначення руху наукового пізнання, що характеризується визначенням сутності явища через здійснення його класифікації. Класифікація принципів адміністративного права здійснювалась у дослідженнях Н.Л. Губерської [33;35], А.М. Луцик [73], С.Ю. Любімової [77], І.В. Наумова [90], О.М. Соловйова [147], О.М. Гуміна [36], С.М. Тарадая [151], В.П. Тимощука [6;37], Ю.М. Фролова [155], Д.В. Лученка [74] та ін..

Визначення системи принципів адміністративних процедур може відображатися або через прагнення дослідника їх згрупувати у певні критерії, або шляхом наведення їх переліку. Зокрема, класифікація принципів адміністративної процедури здійснена у наукових публікаціях Ю.М. Фролова [155], тоді як у публікаціях О.О. Маркової зміст системи принципів адміністративних процедур відображено у вигляді переліку та їх перерахування [188].

У дослідженнях, присвячених специфіці здійснення адміністративних процедур в окремих сферах часто розкриття системи їх принципів здійснюється через висвітлення відповідного переліку [157, с.52-53;90, с.200;151, с.188-189 та ін.].

Отже, в межах адміністративно-правової та адміністративно-процесуальної науки не сформований усталений підхід до встановлення змісту та структурної побудови системи адміністративних процедур. Європейська модель адміністративних процедур слідує підходам щодо висвітлення системи їх принципів через їх класифікацію [111;138].

Варто виокремити такий підхід до класифікації системи принципів адміністративних процедур, в межах якого виділяються : суспільно-політичні принципи: демократизм, законність, об'єктивність, гласність; структурні принципи: принцип оптимізації управління, системний принцип, комплексний принцип, інтеграційний принцип, динамічний принцип, відтворюваний принцип, процесний принцип, нормативний принцип; принципи державно-управлінської діяльності: відповідність елементів (методів, форм і стадій) управлінської діяльності державних органів їх функціям і організації; правове регулювання управлінської діяльності та особиста відповідальність за її результати; стимулювання управлінської діяльності та інші, які відносяться до управлінського процесу [92;85].

Часто серед принципів адміністративної процедури виокремлюються такі принципи, як верховенство права, законність, рівність всіх учасників адміністративної процедури перед законом. Про такі принципи, встановлення

їх змісту та сутності йшлося у чисельних наукових публікаціях, зокрема, у працях В.Б. Авер'янова [1;3], Н.Л. Губерської, І.Б. Коліушка [112], Т.О. Коломоєць [56], О.І. Миколенка [86], М.С. Міхровської, С.П. Погребняка [98], А.А. Пухтецької, М.В. Савчина [128] та багатьох інших. Ряд принципів здійснення адміністративних процедур при цьому відносять до конституційних (зокрема, таким є розуміння принципу верховенства права, принципу законності); і ряд принципів визначаються як галузеві (зокрема, таким є принцип презумпції правомірності дій і вимог особи як принципу адміністративної процедури [63]).

Принцип пропорційності як принцип адміністративної процедури розглядався у наукових працях І.Б. Коліушка [112], М.В. Савчина [128] та інших. Узагальнюючи наявні наукові розробки можна визначити розуміння принципу пропорційності виходить із розуміння досягнення такого стану врегулювання суспільних відносин, за умов якого відбувається оптимальне співвідношення між публічним та приватним інтересом.

Важливим є такий галузевий принцип здійснення адміністративних процедур, як принцип розумності, що вченими пов'язується не лише із часовим виміром та тлумаченням відповідності дій владного суб'єкта, але і виходить із усвідомлення та прагнення до впровадження найбільш оптимального в конкретних умовах способу вирішення адміністративної справи [68;6; 166 та ін.].

Ряд дослідників виділяють серед принципів адміністративної процедури такий принцип, як принцип ефективності (О.С. Лагода [68], С.А. Подоляка [99] та ін.).

Варто підкреслити, що виділення у якості принципу адміністративної процедури такого принципу, як ефективність, вбачається спірним, адже швидше має визнаватися як критерій оцінки діяльності владного суб'єкта, відповідність його дій стандартам якості надання адміністративних процедур.

Окремі аспекти встановлення змісту принципу добросовісності адміністративної процедури вивчалися у наукових публікаціях М.В. Савчина

[128] , О.М. Соловйової [147] та ряду інших вчених. Однак зосередження дослідницької уваги із встановлення змісту принципу добросовісності відбувалось переважно у наукових працях представників науки цивільного права та процесу. Дійсно, положеннями чинного цивільного законодавства України прямо закріплюється принцип добросовісності як основоположна засада здійснення особистих немайнових та майнових правовідносин (ст. 3 Цивільного кодексу України [158]).

Серед досліджень у сфері розуміння особливостей застосування принципу добросовісності як принципу регулювання цивільно-правових відносин варто виокремити наукові праці О.О. Бакалінської [14;13], Ю.В. Цюкала [159], Д.Г. Павленка [96], Ю.А. Тоботи [153].

Із ухваленням у 2022 році Закону України «Про адміністративну процедуру» [115] серед принципів прямо було закріплено принцип добросовісності, що позначилось на активації досліджень його сутності. Дотримання принципу добросовісності в діяльності владних суб'єктів є гарантією подолання проявів їх надмірного формалізму [128, с.157-158]. Цікавим є твердження Н.В. Грицяк, яка віднесла принцип добросовісності до «етичних принципів демократичного врядування», реалізація якого залежить від стану дотримання моральності та моральних засад суспільства [32].

Але при цьому відсутніми є як комплексні дослідження системи принципів адміністративних процедур в цілому, так і, зокрема, принципу добросовісності, що в умовах його законодавчого закріплення підсилює актуальність встановлення його сутності.

Отже, принцип добросовісності в адміністративній процедурі є важливою правовою категорією, що забезпечує баланс між правами та обов'язками учасників. Його наукова розробка вимагає охоплення аналізу як етичних засад суспільних правовідносин, так і дослідження актів правового регулювання та практичного застосування. Цей принцип спрямований на запобігання зловживанням правами, забезпечення об'єктивності та прозорості рішень адміністративних органів. Дотримання принципу

добросовісності адміністративної процедури вимагає сумлінної поведінки як від органів влади (неупередженість, дотримання законності), так і від громадян (правдивість, соціальна відповідальність). При цьому здійснення дослідження сутності принципу добросовісності як принципу адміністративної процедури мають акцентувати увагу на його гармонізації із принципами справедливості й пропорційності.

1.2. Поняття та класифікація принципів здійснення адміністративних процедур

Значне місце в механізмі нормативно-правового регулювання адміністративної процедури відіграють принципи, що основоположними засадами та положеннями, що є необхідними для забезпечення належності здійснення функцій держави, які реалізуються в межах сервісного обслуговування населення, суб'єктів господарювання та приватних фізичних осіб.

Принципи відіграють основоположне значення у процесі забезпечення дієвого та структурованого реалізації адміністративно-процедурних відносин як з точки зору методології, так і з точки зору правозастосування відповідних норм права органами державної влади та місцевого самоврядування у їх діяльності. Принципи забезпечують певний орієнтир у визначенні єдиного нормативного стандарту системи взаємовідносин між адміністративними органами та громадянами.

Принципи при цьому є гарантією ефективності адміністративної процедури, тому що є певним засобом контролю за діяльністю владних суб'єктів.

Принципи адміністративної процедури дійсно відіграють ключову роль у формуванні єдиного правового стандарту взаємовідносин між органами виконавчої влади та громадянами. Вони встановлюють чіткі орієнтири для

діяльності адміністративних органів, забезпечуючи справедливість, прозорість та підзвітність у прийнятті рішень.

Згідно зі статтею 4 Закону України «Про адміністративну процедуру», до основних принципів адміністративної процедури належать: верховенство права, включаючи законність та юридичну визначеність; рівність перед законом; обґрунтованість; безсторонність (неупередженість) адміністративного органу; добросовісність і розсудливість; пропорційність; відкритість; своєчасність і розумний строк; ефективність; презумпція правомірності дій та вимог особи; офіційність; гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні; гарантування ефективних засобів правового захисту [115].

Дотримання цих принципів сприяє встановленню стандартів поведінки для адміністративних органів, забезпечуючи законність та передбачуваність їхніх дій. Це, у свою чергу, формує довіру громадян до державних інституцій та сприяє ефективній взаємодії між владою та суспільством.

Таким чином, принципи адміністративної процедури виступають фундаментом для побудови прозорих, справедливих та ефективних відносин між органами виконавчої влади та громадянами, забезпечуючи єдиний правовий стандарт у цій сфері.

Принципи адміністративної процедури виконують низку важливих функцій, які забезпечують ефективність та справедливість адміністративного процесу. Основними функціями цих принципів є: регулятивна функція, де принципи встановлюють стандарти поведінки для адміністративних органів, визначаючи рамки їхньої діяльності та забезпечуючи дотримання законності; гарантійна функція, що забезпечує захист прав і свобод осіб, які беруть участь в адміністративному процесі, гарантуючи рівність перед законом та неупередженість адміністративних органів; інформаційна функція, що сприяє прозорості та відкритості адміністративної діяльності, забезпечуючи доступ до інформації та можливість участі осіб у процесі прийняття рішень; орієнтаційна функція, що служить орієнтиром для адміністративних органів

при прийнятті рішень, допомагаючи обирати оптимальні шляхи дій та забезпечуючи обґрунтованість і пропорційність прийнятих актів; контрольна функція, що виступає критеріями для оцінки діяльності адміністративних органів, дозволяючи здійснювати контроль за їхньою діяльністю та забезпечувати відповідальність за порушення принципів адміністративної процедури.

Таким чином, принципи адміністративної процедури сприяють встановленню справедливого, ефективного та прозорого адміністративного процесу, забезпечуючи баланс між інтересами держави та правами осіб.

Застосування принципів адміністративної процедури дозволяє забезпечити універсальність регулювання адміністративної процедури шляхом досягнення балансу публічних та приватних інтересів, долаючи перешкоди, що виникають при взаємодії суб'єктів господарювання та територіальних громад, органів державної влади та фізичних осіб. Крім того саме принципи є тим необхідним базисом, що дозволяє врегулювати суспільні відносини у разі наявних прогалин нормативного регулювання адміністративної процедури шляхом застосування аналогії права та закону, створює можливим забезпечити сталість судової практики та прецедентної практики.

Право, звичайно, не єдине, хто надає особливого значення прецеденту. Багато інституційних і квазіінституційних практик надають значення тому, що вони зробили раніше, визначаючи, що вони повинні робити зараз. Люди, навпаки, часто нехтують тим, що вони зробили раніше. Якщо вони посилаються на минуле, це, як правило, відбувається через їхнє переконання, що те, що вони робили в минулому, було правильним вчинком або, принаймні, є хорошим керівництвом до того, що правильно робити зараз. Тоді зазвичай люди просто використовують свої минулі рішення, вірячи, що вони є надійним коротким шляхом для визначення того, що робити правильно. Якщо у них виникнуть сумніви щодо правильності попереднього рішення, вони знову відкривають справу та заново розглянуть її по суті. З

іншого боку, в інституційних умовах особи, які приймають рішення, часто посилаються на те, що було прийнято в минулому, як на те, що обмежує те, що має бути зроблено зараз, незалежно від того, чи вважають вони початкове рішення правильним [194].

Так само інституційні особи, які приймають рішення, часто вважають попередні рішення доречними, навіть якщо вони відрізняються від початкових, цитуючи їх як аналогії. Вони будуть стверджувати, що оскільки раніше було прийнято рішення з певного питання, було б непослідовно тепер вирішувати цю справу інакше. Люди, навпаки, часто просто звертають увагу на суть конкретного питання, яке стоїть перед ними, і намагаються прийняти правильне рішення. Якщо вказується, що їх поточне рішення виглядає несумісним з тим, як вони розглядали попереднє запитання, це може спонукати їх переглянути, але саме по собі не є причиною для зміни свого рішення. Зрештою вони можуть дійти висновку, що їхнє попереднє рішення було помилковим, або вони можуть навіть прийняти очевидну непослідовність, вважаючи, що і попередні, і пізніші рішення правильні, хоча вони не впевнені, як їх можна узгодити.

Застосування норми права з аналогією вимагає його аргументації у такий спосіб: аналогія права та закону використовується, коли факти справи не підпадають під співвідношення будь-якого існуючого нормативного положення чинного акту законодавства та наявної судової практики; застосування аналогії права та закону є допустимим, коли відбувається в межах прецеденту, як основи для вирішення відповідної. Аналогії закону та права, як і судові прецеденти, виникають у доктринальному контексті. Справа, що розглядається, порушує правову проблему. Аналогія може стосуватися іншої справи або іншої правової доктрини, і аналогія ґрунтується на наявності певної спільної характеристики фактів в обох справах або двох доктринах, що має відношення до проблеми. Отже, ножі можуть бути аналогічними пістолетам, якщо справа стосується зброї, але ножі також можуть бути аналогічними чайним ложка́м, якщо мова йде про столові

прибори. Примус може бути аналогічним провокації, якщо питання стосується захисту, але примус також може бути аналогічним підбурюванню, якщо питання стосується співучасті. Дві доктрини або набори фактів є аналогічними не абстрактно, а в контексті правового питання [193;54].

Виникають два питання щодо аналогічних міркувань. По-перше, за допомогою якого процесу особа, яка приймає рішення, визначає «загальну характеристику» між розглядуваною справою та аналогічною? По-друге, який тип виправдовуючої сили забезпечує загальна характеристика? Щодо першого питання, так само як немає двох ідентичних випадків у всіх відношеннях, так само немає двох таких випадків, щоб не можна було знайти якусь спільну характеристику фактів. Але не кожен випадок вважається аналогією, тож що обмежує чи спрямовує вибір аналогій? Відповідь на це питання перетікає в питання про виправдовувальну силу аналогій. Яку причину надає аналогія для вирішення поточної справи таким же чином?

Загальноновизнано, що існування аналогії в кінцевому рахунку залежить від обґрунтування аналогічного рішення. Факти у справі можуть виходити за рамки існуючого прецеденту, і, отже, суд не зв'язаний прецедентом. З іншого боку, обґрунтування попереднього рішення може стосуватися пізнішого випадку, і таким чином надати аргумент за аналогією. Візьмемо випадок видавання хлопця за законом про зґвалтування. Припустимо, що є підстави для припущення про те, що видавання себе за чоловіка нівелює згоду на зґвалтування. Чи є уособлення хлопця аналогічним, залежить від того, чому таке уособлення подружжя руйнує згоду. Якщо вважається, що одруження є частиною важливості фізичної близькості з цією конкретною особою, тоді це обґрунтування застосовне до інших близьких особистих стосунків. Якщо натомість обґрунтування полягає в тому, що згода на імітатора передбачає вчинення акту подружньої зради, тобто вчинку, відмінного за характером від того, на який була згода, тоді, хоча дві ситуації, очевидно, дуже схожі, аналогія буде невдалою.

Застосування принципів адміністративно-процедурного регулювання нерозривно впливає на допустимість застосування аналогії права та закону, а також на реалізації вимог щодо забезпечення сталості судової практики [184;177; 199 та ін.]. Є необхідним врахування низки випадків, щоб визначити, який принцип (або набір узгоджених принципів) пояснює та виправдовує ці рішення в процесі, схожому на рефлексивну рівновагу. Цей процес схожий лише на рефлексивну рівновагу, оскільки окремі випадки (еквівалент конкретних суджень щодо конкретних ситуацій) або захищені від перегляду, або дуже стійкі до перегляду. Таким чином, принципи повинні точно відображати вирішені випадки процедурного регулювання або повинні відступати лише від невеликої їх частини. Якщо принцип(и), визначені в цьому процесі, застосовуються до даного випадку, то це є вагомою причиною на користь результату, який підтримує цей принцип.

Численні критичні зауваження ставлять під сумнів те, чи цей опис відображає те, що зазвичай відбувається в аналогічних міркуваннях. Одна критика зосереджена на тому факті, що принцип повинен відстежувати наявні справи та намагатися зробити з них найкраще. Якщо всі рішення не є правильними по суті, будь-який принцип, заснований на них, сам по собі має бути хибним: бо якби він був морально правильним, він не підтримував би помилкові рішення. Виникає питання про те, чи можна використовувати такий принцип для вирішення нової справи, а не вирішувати справу по суті. Чи можуть існувати «принципи» такого роду, які не є ані загальноприйнятими частинами практики, ані морально правильними? [167; 168; 169 та ін.].

Однак більш поширена точка зору полягає в тому, що принцип, який має найкращий сенс для серії випадків або аспектів правової доктрини, може мати певну перевагу, навіть якщо випадки або доктрини є морально недосконалими. У випадку відповідальності за делікт, наприклад, справи можна найкраще пояснити принципом, що відповідальність виникатиме лише тоді, коли поведінка відповідача була нерозумною, тобто має бути

заподіяна шкода позивачу, так і неправомірна поведінка необхідні для відповідальності. Цей принцип може бути нереалізованим, тобто можуть бути ситуації, коли навіть правомірна поведінка призводить до настання юридичної відповідальності [201].

Застосування принципів адміністративної процедури, їх вірне та комплексне визначення та нормативне відображення дозволяють відповісти на питання про ефективність діяльності органу державної влади та місцевого самоврядування, а отже, визначити, чи достатньо та співмірно реалізуються суб'єктом надані йому повноваження, чи є обґрунтованою мета та ціль їх діяльності, чи не відбувається зловживання правом та службовим становищем.

У разі неналежного рівня нормативного визначення принципів адміністративної процедури, очевидно буде страждати ефективність задоволення потреб та інтересів населення країни.

Принципи адміністративної процедури є тим важливим інструментом, дотримання яких є тим фактором, що попереджує прояви бюрократичного свавілля. Отже, принципи адміністративної процедури впливають не лише діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, але і позначаються на якості правотворчої діяльності, та ефективності правового регулювання та реалізації.

Дослідження принципів адміністративної процедури має базуватися на врахуванні результатів наукових розробок із встановлення системи загальних принципів права, принципів адміністративного права та процесу. Варто виокремити наукові праці таких вчених, як В.Б. Авер'янов, П.О. Баранчик, Ю.П. Битяк, А.М. Колодій, Т.О. Коломоєць, Є.О. Легеза, Ю.О. Легеза, О.О. Маркова, А.А. Пухтецька, Д.М. Лук'янець, В.П. Тимошук, О.О. Уварова, Н.Л. Губерська та інших.

Одним із перших питання встановлення змісту системи принципів адміністративної процедури в Україні досліджувалось у наукових розробках В.Б. Авер'янова. Вченим було обґрунтовано необхідність законодавчого

закріплення принципів адміністративної процедури, адже саме вони є тим нормативним підґрунтям, на якому мають будуватися взаємовідносини між органами публічної адміністрації та громадянами, як в умовах спеціальних адміністративно-правових режимів, так і в умовах реалізації задач загальних адміністративно-правових режимів. При цьому важливим є не лише нормативне визначення принципів адміністративних процедур, але їх узгодженість із європейськими стандартами та підходами [2, с. 11-17].

Попри те, що принципи адміністративної процедури подекуди формулюються через встановлення кола прав та обов'язків учасників процедури, їх ціннісне значення для здійснення функцій держави є надзвичайно важливим [6, с.156].

У статті 4 Закону України «Про адміністративну процедуру» визначено такі принципи адміністративної процедури, як: 1) верховенство права, у тому числі законності та юридичної визначеності; 2) рівність перед законом; 3) обґрунтованість; 4) безсторонність (неупередженість) адміністративного органу; 5) добросовісність і розсудливість; 6) пропорційність; 7) відкритість; 8) своєчасність і розумний строк; 9) ефективність; 10) презумпція правомірності дій та вимог особи; 11) офіційність; 12) гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні; 13) гарантування ефективних засобів правового захисту [155].

Визначена система принципів у Законі України «Про адміністративну процедуру», корелюється відповідно до положень ст. 2 КАС України, що став по суті взірцем для врегулювання діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування [163, с. 34-35].

Є необхідним не лише встановити нормативно систему адміністративних процедур, але і їх конкретизувати; чіткість регламентації принципів адміністративної процедури підвищує ефективність їх реалізації.

Як принципи адміністративного права розуміються встановлені нормативні засади та імперативні положення, що встановлюють напрям розвитку управлінських суспільних правовідносин [164, с. 19].

Принципами адміністративного права є основоположні засади, що визначають структуру галузі [7, с. 29].

Принципи адміністративного права є певними ідеями та положеннями, постулатами, які визначають систему адміністративного права, та є відображенням генезис його становлення та сфер управлінського впливу на суспільні відносини. Компетенційна діяльність адміністративних органів має ґрунтуватися на принципах права, як системоутворюючого фактору, яке впливає не лише на правозастосування, але і на правосвідомість як індивідуальну та колективну.

Принципи права відзначаються у певних об'єктивних закономірностей нормативно-правового регулювання, що відображують зміст положень не тільки актів чинного законодавства, а і перспективного законодавства.

Підходи до розуміння принципів права відображаються через їх розуміння, як: універсальні регулятори [29, с. 79-81]; норми діяльності особи та владних суб'єктів задля задоволення публічного інтересу та приватного інтересу [22, с. 22-24]; характеристика процедурної діяльності [64, с. 15].

Встановлення змісту принципів адміністративної процедури є можливим шляхом визначення критеріїв їх класифікації, що є можливим за такими критеріями. Так, загальнотеоретичний підхід базується на відокремленні суб'єкту відносин, в межах чого варто виокремити : принципи, що визначають компетенційний зміст діяльності органів, які надають адміністративні послуги та принципи, що стосуються встановлення та реалізації статусу споживачів адміністративних послуг.

Іншим критерієм, який необхідно виокремити є критерії галузевого регулювання, що дозволяє виокремити загальноправові та спеціальноправові (галузеві) принципи [67, с. 8-14; 155, с. 423-429]. Ряд вчених в межах галузевих принципів додатково виділяють ще такі підгрупи принципів, як інституційні принципи, субінституційні принципи тощо [155, с. 426; 186, с. 77-82].

Законодавчий підхід до визначення системи принципів адміністративної процедури не вимагає здійснення її класифікації на окремі

підгрупи, а отже, класифікація системи принципів адміністративної процедури має швидше теоретичну цінність, ніж є необхідним для забезпечення правозастосування.

Формування системи принципів адміністративних процедур в країнах Європейського Союзу відбувається під впливом розвитку концепції «*good administration*», яка виникла на початку XXI ст. і було відображено із рештою у Регламент ЄС про адміністративні процедури ReNUAL (Model Rules on EU Administrative Procedure) [195], який визначено як основоположну роботу, де відображено інноваційний підхід європейської доктрини до систематизації принципів адміністративної процедури.

Регламент ЄС про адміністративні процедури має потенціал було ухвалено з метою досягнення цілей не тільки із роз'яснення прав і обов'язків, а й спрощення законодавства ЄС шляхом забезпечення дотримання процедур, що є можливим шляхом напрацювання комплексного єдиного зводу правил, і таким чином сприяючи кращому регулюванню шляхом удосконалення загальної якості законодавства. Кодифікація основних правил адміністративної процедури на рівні інституцій, органів, офісів та агенції таким чином сприяє посиленню правової визначеності, заповненню прогалин в правовій системі ЄС та сприянню дотриманню принципів верховенства права. Визначення прав, якими особа володіє при її участі в адміністративних процедурах, які їх стосуються, дозволяє вирішити завдання із досягнення відповідності дотримання принципів належної правової процедури та сприяння досягненню процесуальної справедливості [176].

Правила адміністративної процедури необхідні для реалізації права та інтереси адресатів і третіх осіб у реалізації права ЄС. Але встановлення чітких процедурних правил також вирішило задачі ЄС та його адміністративних органів із забезпечення ефективності їх роботи у взаємодії з громадянами, бізнесом та іншими юридичними особами, що сприяє прозорості та ефективності правової системи в цілому.

Типові правила щодо адміністративної процедури Європейського Союзу, розроблені мережею ReNEUAL (Research Network on EU Administrative Law), є важливим кроком у напрямку кодифікації адміністративного права ЄС. Ці правила спрямовані на встановлення єдиних стандартів та принципів для адміністративних процедур, що здійснюються органами та установами ЄС, а також на забезпечення прозорості, ефективності та підзвітності в їхній діяльності.

ReNEUAL розробила шість книг, кожна з яких присвячена окремим аспектам адміністративного права ЄС:

Книга I: Організація адміністративних органів та відносини з громадськістю – визначає структуру та функції адміністративних органів, а також їхні взаємовідносини з громадськістю.

Книга II: Адміністративні процедури – встановлює загальні правила для адміністративних процедур, включаючи ініціювання, проведення та завершення процедур.

Книга III: Інформація управління – регулює збирання, обробку та зберігання інформації адміністративними органами.

Книга IV: Договори адміністративних органів – стосується укладання та виконання договорів адміністративними органами.

Книга V: Адміністративні акти та договори – визначає правила щодо прийняття адміністративних актів та укладання адміністративних договорів.

Книга VI: Відповідальність та правовий захист – охоплює питання відповідальності адміністративних органів та механізми правового захисту для громадян.

Ці типові правила не є юридично обов'язковими, але вони слугують орієнтиром для вдосконалення адміністративної практики в ЄС та можуть бути використані як модель для національних адміністративних процедур держав-членів [195].

Формування принципів адміністративної процедури пов'язується із розробкою та впровадженням концепції «доброго управління» (англ. good

governance) виникла наприкінці XX століття як реакція на потребу підвищення ефективності, прозорості та підзвітності в діяльності державних органів та інших інституцій. Вона стала відповіддю на виклики, пов'язані з глобалізацією, демократизацією та зростанням вимог суспільства до якості управління.

У 1996 році на II Конференції ООН з населених пунктів (ХАБІТАТ II) у Стамбулі було вперше задекларовано поняття «доброго місцевого урядування» (Good Urban Governance), що підкреслювало важливість ефективного та прозорого управління на місцевому рівні.

Згодом концепція «доброго управління» набула широкого поширення та стала ключовим елементом у програмах міжнародних організацій, таких як ООН, Світовий банк та Європейський Союз. Вона включає такі принципи, як: залучення всіх зацікавлених сторін: участь громадян та організацій у процесі прийняття рішень; верховенство права: дотримання законності та забезпечення правопорядку; прозорість: відкритість інформації та процесів управління; реагування на соціальні потреби: оперативне та адекватне реагування на запити суспільства; прагнення до консенсусу: досягнення згоди між різними групами інтересів; врахування голосів меншин: забезпечення прав та інтересів усіх груп населення; ефективність: раціональне використання ресурсів та досягнення поставлених цілей; відповідальність перед суспільством: підзвітність та готовність до звітування перед громадянами [41].

Відображення принципів доброго урядування відбулось у Резолюції Ради Європи від 28.09.1977 р. «Про захист особи відносно актів адміністративних органів» [196]. Резолюція (77) 31 Комітету Міністрів Ради Європи від 28 вересня 1977 року «Про захист особи стосовно актів адміністративних органів» визначила окремі процедурні аспекти забезпечення прав і свобод громадян у відносинах з адміністративними органами. Вона встановлює основні принципи, яких повинні дотримуватися адміністративні органи при прийнятті рішень, що впливають на права та

інтереси осіб. Принципи здійснення адміністративних процедур в Резолюції (77) 31 Комітету Міністрів Ради Європи від 28 вересня 1977 року «Про захист особи стосовно актів адміністративних органів» відображені через закріплення прав особи у її взаємодії з адміністративним органом. Такими правами є : право бути вислуханим (перед прийняттям рішення, яке може негативно вплинути на права або інтереси особи, адміністративний орган повинен надати цій особі можливість висловити свою позицію); право на обґрунтування рішень (адміністративні органи зобов'язані надавати чітке та зрозуміле обґрунтування своїх рішень, щоб особи могли зрозуміти підстави їх прийняття); право на оскарження (особи повинні мати можливість оскаржити адміністративні рішення, які впливають на їхні права та інтереси, у вищих адміністративних органах або судах); право на доступ до інформації (адміністративні органи повинні забезпечувати особам доступ до інформації, яка стосується їхніх справ, за винятком випадків, коли розкриття такої інформації може завдати шкоди законним інтересам інших осіб або суспільству в цілому) [196].

Ця Резолюція стала основою для подальшого розвитку стандартів адміністративної процедури в державах-членах Ради Європи та сприяла підвищенню прозорості, підзвітності та справедливості в діяльності адміністративних органів [196].

Визначення змісту принципів адміністративних процедур також є необхідним шляхом звернення до Хартії основоположних прав Європейського Союзу 2000 р., де відображуються окремі складові концепції «доброго управління», що було покладено в основу розробки Кодексу доброї адміністративної поведінки [178], який був прийнятий 2001 року Європейським парламентом.

У Кодексі доброї адміністративної поведінки ЄС 2001 року визначено такі принципи «доброго управління», що корелюються із відповідними положеннями Хартії основоположних прав Європейського Союзу 2000 р., як: чесний та неупереджений розгляд справи в розумні строки (ч. 1, ст. 41 Хартії

основоположних прав Європейського Союзу 2000 р.; ст. 8 Кодексу доброї адміністративної поведінки); право бути вислуханим перед прийняттям акта, у разі якщо такий акт впливає негативно чи у інший невідгідний для нього спосіб змінює становище особи (ч. 2 ст. 41 Хартії основоположних прав Європейського Союзу 2000 р.; ст. 16 Кодексу доброї адміністративної поведінки); право участі та доступу у справі, у разі якщо засіб примусу впливає на правовий статус особи (ч. 2 ст. 41 Хартії основоположних прав Європейського Союзу 2000 р.) [171]; вимога ухвалення обґрунтованого управлінського рішення (ч. 2 ст. 41 Хартії основоположних прав Європейського Союзу 2000 р., ст. 18 Кодексу доброї адміністративної поведінки); право на доступ до публічної інформації та інших управлінських актів в межах дотримання до документів (ст. 42 Хартії основоположних прав Європейського Союзу 2000 р.); принцип відповідності дій суб'єкта вимогам законності (ст. 4 Кодексу доброї адміністративної поведінки); недопущення проявів дискримінації за різними критеріями (ст. 5 Кодексу доброї адміністративної поведінки); принцип співмірності та пропорційності (ст. 6 Кодексу доброї адміністративної поведінки); заборона перевищення меж проявів свободи в управлінських правовідносинах та зловживання правом (ст. 14 Кодексу доброї адміністративної поведінки); обов'язок повідомити особі про доступні їй правові засоби правового захисту особам, що беруть участь у суспільних правовідносинах (ст. 19 Кодексу доброї адміністративної поведінки); обов'язок забезпечити належний рівень інформаційної обізнаності учасників щодо ухваленого рішення (ст. 20 Кодексу доброї адміністративної поведінки) та ін..

Очевидно зазначені принципи спрямовані на задоволення вимог щодо досягнення належного рівня ефективності здійснення адміністративної процедури. Важливо підкреслити, що ряд вчених роблять акценти при висвітленні принципів адміністративних процедур, де виділяють головні та додаткові, зокрема, О.О. Маркова виділяє як головні принципи адміністративної процедури принцип забезпечення вимоги для особи бути

заслуханим та принцип об'єктивного обґрунтування управлінського рішення [80, с. 56-60].

В межах даного дослідження буде застосовано підхід до класифікації принципів адміністративних процедур, як загальноправових принципів, спеціальноправових принципів та інституційних принципів.

Загальноправові принципи адміністративної процедури стосуються всіх сфер управлінських правовідносин, та сформовні на основі норм Конституції України. Такими принципами є принципи: верховенства права, сумлінність, добросовісність, законність, справедливість, розумність, співмірність, публічність, гласність, демократизм, дотримання державної мови у взаємодії між органом влади та особи, заінтересованої у здійсненні адміністративної процедури.

Принцип верховенства права є пріоритетним у системи загальноправових принципів адміністративної процедури, що є основою для формування ціннісного підходу до правового регулювання суспільних правовідносин. Принцип верховенства права закріплюється як у нормах Конституції України, так і у нормах Закону України «Про адміністративну процедуру», а саме у статті 5, де встановлено, що верховенство права розкривається як вимога визнання як змісту діяльності адміністративних органів визнання людини, її прав та свобод як найвищими соціальними цінностями. Сприяє дотриманню ідей панування принципу верховенства права є можливим через дотримання вимог нормативної визначеності та нормативного формулювання, ідентифікації чітких процедурних стандартів та гарантій їх впровадження, в тому числі забезпечення їх захисту та забезпечення їх ефективності.

Реалізація принципу верховенства права є неможливим без дотримання принципу співмірності та пропорційності. Дослідження змісту принципу пропорційності, досягнення балансу приватного та публічного інтересів здійснювалось у ряді дисертаційних робіт, які варто навести. Так, у дисертації Л.О. Золотухіної на тему «Публічний інтерес як адміністративно-

правова категорія» (2019 р.) обґрунтовано авторське розуміння публічного інтересу «як сукупності визнаних державою історично усталених і ситуативних об'єктивно існуючих потреб, прагнень, цілей громадських об'єднань, окремих соціальних груп, територіальних громад, суспільства, нації та інших учасників правовідносин, механізм реалізації й захисту якої визначається відповідно до чинного законодавства України» [47, с. 25-26]. Авторкою з огляду на європейську та північноамериканську правові моделі забезпечення й захисту публічного інтересу та на підставі здійсненої характеристики сфер його прояву й суб'єктної реалізації обґрунтовано необхідність нормативної відмови від використання таких правових конструкцій, як «державний інтерес» і «суспільний інтерес» [47, с. 25-26]. Корисною з точки зору методології та аксіології наукового юридичного пізнання є визначена Л.О. Золотухіною класифікація публічного інтересу за такими критеріями, як: суб'єктний склад правовідносин; територія, на яку поширюється (локальний, обмежений територіальними одиницями, регіональний (поширюється на територію декількох територіальних одиниць держави), державний (поширений у межах однієї держави), міжнародний (поширюється на територію декількох держав), а також внутрішній і зовнішній); час існування (постійний, періодичний, короткостроковий, довгостроковий); значення для носія публічного інтересу (фундаментальний і другорядний); сфера реалізації (публічний інтерес у сфері оборони, громадського порядку, економіки, енергетики, будівництва, медицини, культури тощо); спосіб взаємодії носіїв публічного інтересу (спільний публічний інтерес та взаємний публічний інтерес) [47, с. 25-26; 48, с. 61-64].

Безпосередньо принцип пропорційності як принципу адміністративного права та процесу розглядався у дисертації М.М. Лученко на тему «Принцип пропорційності в адміністративному судочинстві» (2019 р.) [76; 75, с. 120-125]. Вченою було обґрунтовано потребу поглибленого дослідження ресурсу принципу пропорційності не тільки у загальнотеоретичному аспекті, а й як основоположної засади

адміністративного судочинства (принципу адміністративного судочинства) та пріоритетного спеціалізованого напрямку у формуванні новітнього наукового базису для нормотворчості та правозастосування в адміністративному судочинстві, наближення останнього до Європейських правових стандартів. Вченою на основі аналізу генези дослідження ресурсу принципу пропорційності у правовій галузі обґрунтовано наявність безпосереднього зв'язку із принципом справедливості, принципом верховенства права. М.М. Лученко визначає, що принцип пропорційності в адміністративному судочинстві ще не був предметом безпосереднього наукового фахового дослідження, що є істотною прогалиною у науковому базисі, яка зумовлює фрагментарність закріплення його ресурсу і у Кодексі адміністративного судочинства України (розпорошеність фіксування, лише кількох елементів змісту) й проблемність у практичному застосуванні під час адміністративного судочинства. М.М. Лученко обґрунтовано доведено, що принцип пропорційності слід розглядати як основоположну засаду адміністративного судочинства із комплексною правовою природою та складним змістом, що включає кілька обов'язкових елементів, серед яких: допустимість, необхідність та «пропорційність у вузькому розумінні» або ж баланс приватних та публічних інтересів (обґрунтовується використання саме таких словосполучень замість «співмірності», «розмірності») [76, с. 162]. Варто підтримати підхід, обґрунтований М.М. Лученко, що принцип пропорційності в адміністративному судочинстві доцільно розглядати у вузькому та широкому розумінні. Якщо у першому випадку пропонується його асоціювання лише із одним із елементів його змісту («збалансуванням публічних та приватних інтересів», «пропорційність у вузькому розумінні»), у другому – це поєднання всіх трьох елементів його змісту [76, с. 162].

Наступним принципом адміністративної процедури, на який варто звернути уваги, є принцип законності, що виконую функцію універсального регулятора суспільних правовідносин, їх учасників, приватних осіб, та осіб публічного права. Необхідним є врахування принципу законності має

відбуватися при визначення меж дискреційних повноважень, меж процесуального розсуду при розгляді, вирішенні адміністративної справи та при розробці та прийнятті управлінського, організаційного рішення. Відповідно до ч.3 ст. 6 Закону України «Про адміністративну процедуру» сформульовані такі умови здійснення дискреційних повноважень та встановлення їх меж, як: «1) дискреційне повноваження передбачено законом; 2) дискреційне повноваження здійснюється у межах та у спосіб, що передбачені Конституцією України та законом; 3) правомірний вибір здійснено адміністративним органом для досягнення мети, з якою йому надано дискреційне повноваження, і відповідає принципам адміністративної процедури, визначеним Законом України «Про адміністративну процедуру»; 4) вибір рішення адміністративного органу здійснюється без відступлення від попередніх рішень, прийнятих тим самим адміністративним органом в однакових чи подібних справах, крім обґрунтованих випадків» [155].

Реалізація принципу законності має як формальний характер, так і відображується через їх змістовне значення, що має матеріально-процесульний вимір. В межах даного дослідження принцип законності розглядається через визначення відповідності дій та результатів діяльності адміністративних органів та приватних осіб, що вимагає його співвідношення та відповідності не лише вимогам законодавчих актів, але і актів підзаконного рівня [131, с. 56-60; 18 та ін.].

Важливим є дотримання принципу справедливості адміністративної процедури, який рядом вчених розглядається через реалізацію вимог дотримання розумності та доброчесності, що відображує ціннісний вимір процедурної діяльності як владних суб'єктів, так і осіб, що виявляють інтерес у реалізації функцій держави та її завдань.

Реалізація принципу справедливості пов'язано із принципом неупередженості [81, с. 166-168]. Досягнення реалізації принципу неупередженості є можливим за допомогою застосування інформаційних засобів зв'язку, що покликані мінімізувати контакт між адміністративним

органом та заінтересованою особою у наданні адміністративних процедур та послуг. Посадова особа адміністративного органу має бути самоусунена від здійснення процедури у разі виникнення у неї із заінтересованої особи потенційного чи реального конфлікту. Однак при цьому чинним законодавством має бути передбачено така побудова системи здійснення адміністративної процедури, що має гарантувати для особи мінімальний рівень виникнення корупційних ризиків [198].

Здійснення адміністративних процедур має відбуватися із дотриманням принципу рівності всіх перед законом, що нерозривно пов'язано із дотриманням принципу неупередженості. Принцип рівності вимагає недопущення привілеїв або обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичними, релігійними та іншими переконаннями, статтю, етнічним та соціальним походженням, майновим станом, місцем проживання, за мовними та іншими ознаками (ч. 1, ст. 24 Конституції України) [61]. В адміністративно-процесуальному законодавстві принцип рівності закріплено у ст. 10 Кодексу адміністративного судочинства України [51]. У Законі України «Про адміністративну процедуру» визначено у статті 7, де закріплено таке положення, як: «адміністративне провадження здійснюється на засадах рівності перед законом усіх фізичних осіб незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, стану здоров'я, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, рівності перед законом усіх юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, форми власності, підпорядкування, місцезнаходження, місця створення та реєстрації, законодавства, відповідно до якого створена юридична особа, та інших ознак чи обставин» [115].

Принцип рівності у наданні адміністративної процедури, а також контроль за його умови створення умов для публічного контролю за їх здійсненням. Принцип публічності розкривається через дотримання вимог офіційної організації діяльності адміністративних органів, гласності та

відкритості їх функціонування, що в умовах розвитку інформаційного суспільства пов'язується передусім із створенням доступного інтерфейсу офіційних інтернет-сторінок суб'єктів владних повноважень, налагодження взаємодії із громадськістю через засоби інформаційно-телекомунікаційного зв'язку. Крім того принцип публічності та принцип відкритості реалізується через створення доступних та ефективних публічних інформаційних ресурсів [70, с. 482-502]. Крім того відкритість адміністративного органу забезпечується вимогою про створення умов для доступності публічної інформації. Так, відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» встановлено, що доступ до інформації забезпечується шляхом: «1) систематичного та оперативного оприлюднення інформації: в офіційних друкованих виданнях; на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет; на єдиному державному веб-порталі відкритих даних; на інформаційних стендах; будь-яким іншим способом; 2) надання інформації за запитами на інформацію» [118].

Іншу групу принципів адміністративної процедури складають основоположні засади процесуальної діяльності, що відображують її функції, та зміст реалізації, а також закріплюють зміст діяльності окремих суб'єктів провадження, що має корелюватися із їх компетенцією. До таких принципів необхідно віднести принципи комплексності управлінських актів та їх обґрунтованості, принцип наукового та практичного засвідчення процесуальної діяльності, принцип моніторингу виконання управлінських актів та їх встановлення їх ефективності.

Важливим у здійсненні адміністративних процедур має визнаватися принцип самостійності процесуального оформлення документів у справі, тобто принцип процесуальної відокремленості. Так, у ч. 3 ст. 6 КАС України встановлюється, що суб'єкт владних повноважень не може вимагати від особи документи або інформацію, що перебувають у володінні інших суб'єктів. Тобто збір документів для здійснення адміністративної процедури має бути максимально покладено на владного суб'єкта, і при цьому бути

мінімальним тягарем для органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також юридичних осіб приватного та публічного права.

Відображення принципів адміністративної процедури та розуміння їх системи в національному законодавстві України необхідно здійснювати із вивченням законодавства зарубіжних країн, та досвіду регламентації здійснення процедури в таких країнах, як Республіка Польща, ФРН, та ряду інших.

На законодавчому рівні принципи адміністративної процедури закріплені Законом ФРН «Про адміністративну процедуру» у розділі «Загальні положення про адміністративну процедуру» (§ 9–30). Ці принципи стосуються як організації, так і безпосереднього здійснення процедури [200].

Закон Федеративної Республіки Німеччина «Про адміністративну процедуру» (нім. *Verwaltungsverfahrensgesetz, VwVfG*) [200] був прийнятий 25 травня 1976 року і набув чинності 1 січня 1977 року. Цей закон встановлює загальні правила та принципи, яких повинні дотримуватися адміністративні органи при взаємодії з громадянами та організаціями.

У розділі «Загальні положення про адміністративну процедуру» (*Allgemeine Vorschriften über das Verwaltungsverfahren*) визначаються основні принципи та сфера застосування закону. Ключові положення цього розділу включають таке. Закон ФРН «Про адміністративну процедуру» застосовується до діяльності всіх федеральних адміністративних органів, а також до адміністративних органів земель, якщо інше не передбачено законодавством. Адміністративна процедура охоплює будь-яку діяльність адміністративного органу, спрямовану на прийняття адміністративного акта або укладення публічно-правового договору. До принципів адміністративної процедури, визначених чинним законодавством ФРН відносяться такі основоположні засади: принцип законності, що полягають у тому, що адміністративні органи зобов'язані діяти відповідно до закону та права; принцип пропорційності, що розкривається через вимогу реалізації заходів впливу, що вживаються адміністративними органами, за їх необхідності та

відповідності поставленій меті; принцип забезпечення участі зацікавлених осіб, що реалізується через створення умов для заінтересованих суб'єктів у здійсненні адміністративної процедури; принцип обґрунтованості рішень. Ці положення сприяють забезпеченню прозорості, передбачуваності та справедливості в діяльності адміністративних органів Німеччини, встановлюючи чіткі правила взаємодії між державою та громадянами.

Важливим є внесені зміни до чинного законодавства ФРН про забезпечення функціонування електронної форми здійснення адміністративної процедури. Відповідно до законодавства ФРН визначено, що передача електронних документів дозволена, якщо одержувач надає доступ для цієї мети. Письмова форма, передбачена законом, може бути замінена електронною формою, якщо інше не передбачено законом. Для електронної форми достатньо електронного документа, який має кваліфікований електронний підпис. Підпис псевдонімом, який не дозволяє органу безпосередньо ідентифікувати власника ключа підпису, не дозволяється. До принципів застосування електронного цифрового підпису відноситься встановлення вимог щодо: подання декларації безпосередньо в електронній формі, що має бути доступним уповноваженому органу на спеціальному пристрої діловодства або через загальнодоступні мережі; введення даних через загальнодоступні мережі, що повинно пов'язуватися із електронною ідентифікацією особи. Електронний документообіг при здійсненні адміністративної процедури в ФРН може бути реалізовано через: направлення до органу декларації, підписаної суб'єктом декларування в електронному вигляді – або спеціальної електронної поштової скриньки адвоката відповідно до статей 31а і 31б Федерального кодексу адвокатів або з відповідної електронної поштової скриньки, встановленої у відповідних органах влади; або з електронної поштової скриньки органу або юридичної особи публічного права, яка була створена після проведення процедури ідентифікації відповідно до положень правового розпорядження, виданого на підставі пункту 2 статті 130а, речення 2 Цивільного процесуального кодексу

[203]; або з електронної поштової скриньки фізичної чи юридичної особи чи іншої асоціації, яка була створена після проведення процедури ідентифікації відповідно до положень правового розпорядження, виданого на підставі статті 130а абзацу 2 речення 2 Цивільного процесуального кодексу; або через використання спеціального способу доставки відповідно до пункту 5 розділу 5 Закону про відправлення поштою [200;175].

Згідно із законодавством ФРН для електронних адміністративних справ або інших електронних документів органу влади встановлюються вимоги щодо здійснення електронної комунікації: а) шляхом надання їм кваліфікованої електронної печатки органу влади; б) шляхом надсилання повідомлення eMail відповідно до пункту 5 розділу 5 Закону про De-Mail[175], у якому підтвердження від акредитованого постачальника послуг розкриває орган, що видав його, як користувача облікового запису De-Mail [175].

Законодавство ФРН встановлює, що якщо електронний документ, надісланий органу, непридатний для обробки, він негайно повідомляє про це відправника із зазначенням рамкових технічних умов, які до нього застосовуються. Якщо одержувач стверджує, що він не може обробити електронний документ, переданий органом, орган повинен повторно надіслати йому його у відповідному електронному форматі або як письмовий документ. Якщо орган влади дозволяє негайне подання декларації в електронній формі, яка доступна органом влади на пристрої введення або через загальнодоступні мережі, вона повинна надати особі, яка подає декларацію, можливість перевірити всю декларацію на повноту та точність перед подачею декларації. Після подання копія декларації повинна бути надана суб'єкту декларування [200].

Таким чином, необхідно підкреслити, що для надання адміністративних процедур в ФРН є характерним формалізований підхід, та недопустимість зловживання формальними вимогами, що встановлено у параграфі 10 Закону ФРН «Про адміністративну процедуру». У Законі ФРН

«Про адміністративну процедуру» зазначається, що «адміністративна процедура не прив'язана до конкретних форм, якщо немає спеціальних законодавчих положень щодо форми процедури. Вона має бути простою, практичною та швидкою у виконанні» [26].

Іншим важливим принципом, що встановлюється у Законі ФРН «Про адміністративну процедуру» є принцип легітимних очікувань. Принцип легітимних очікувань є фундаментальним елементом верховенства права та юридичної визначеності. Він забезпечує захист прав та інтересів осіб, які обґрунтовано розраховують на сталість правового регулювання та дотримання державними органами своїх обіцянок і встановлених правил. Цей принцип передбачає, що особи можуть очікувати від державних органів передбачуваності та послідовності у їхніх діях. Він тісно пов'язаний з такими поняттями, як передбачуваність, юридична визначеність та дія закону в часі. Легітимні очікування виникають, коли особа, спираючись на чинне законодавство або офіційні заяви органів влади, формує обґрунтовані сподівання щодо своїх прав та обов'язків [26].

У судовій практиці України принцип легітимних очікувань знаходить своє відображення. Зокрема, Верховний Суд зазначає, що цей принцип полягає у досягненні бажаного результату шляхом вчинення правомірних дій з огляду на заздалегідь передбачені ймовірні наслідки. Це означає, що особа, діючи відповідно до закону та офіційних роз'яснень, має право очікувати на певний результат своїх дій [26].

Таким чином, принцип легітимних очікувань сприяє зміцненню довіри громадян до держави та її інституцій, забезпечуючи стабільність і передбачуваність правового середовища.

Досвід ФРН є важливим у світлі визначення як одного із принципів здійснення адміністративної процедури принципу розслідування, що закріплений у § 24 Законі ФРН «Про адміністративну процедуру» [200]. Тлумачення змісту принципу розслідування пов'язується із покладенням на адміністративний орган вимоги здійснення перевірки

предмету справи, що було віднесено до його юрисдикції. Адміністративним органом визначається належність та підвідомчість відповідних питань до його юрисдикції. Адміністративний орган зобов'язаний встановити необхідний обсяг з'ясування обставин у справі, і він може не обмежуватися заявами та запитами щодо доказів причетних осіб. Якщо орган влади використовує автоматичні пристрої для видання адміністративних актів, він повинен брати до уваги фактичну інформацію, надану залученими особами, яка має відношення до окремого випадку і яка не була б визначена в автоматичному процесі. Адміністративний орган відповідно до законодавства ФРН повинен брати до уваги всі обставини, які мають значення для окремої справи, в тому числі ті, які є сприятливими для учасників. Адміністративний орган відповідно до законодавства ФРН не може відмовити в прийнятті заяв або заяв, які належать до сфери його відповідальності, оскільки він вважає заяву або заяву неприйнятними або необґрунтованими. у перекладних версіях його називають принципом офіційності [200].

Важливим та постійно діючим принципом надання адміністративної процедури в ФРН є забезпечення реалізації права особи бути заслуханим. У Федеративній Республіці Німеччина право особи бути заслуханою є фундаментальним принципом правової системи, закріпленим у статті 103(1) Основного закону (Конституції) ФРН: «Кожен має право бути вислуханим у суді» [94]. Це положення гарантує, що перед ухваленням судового рішення, яке може вплинути на права чи інтереси особи, їй надається можливість представити свої аргументи та докази. Цей принцип забезпечує справедливість судового процесу та запобігає прийняттю рішень без належного врахування позиції зацікавлених сторін.

Крім того, право бути заслуханим поширюється і на адміністративні процедури. Закон ФРН «Про адміністративну процедуру» (Verwaltungsverfahrensgesetz, VwVfG) передбачає, що перед прийняттям адміністративного акта, який може негативно вплинути на права особи,

відповідний орган зобов'язаний надати цій особі можливість висловити свою думку [200].

У судовій практиці Німеччини право бути заслуханим розглядається як невід'ємна частина права на справедливий судовий розгляд. Наприклад, у справі «Кребз проти Німеччини» Європейський суд з прав людини розглядав питання порушення цього права, коли суд апеляційної інстанції визнав заявника винним у злочинах без надання йому можливості висловити свою позицію щодо нових обвинувачень [150].

Таким чином, право бути заслуханим у Німеччині є ключовим елементом забезпечення справедливості та прозорості як у судових, так і в адміністративних процедурах, сприяючи захисту прав і свобод громадян.

Проведений аналіз свідчить про ефективність таких принципів здійснення адміністративних процедур, що мають бути гармонійно запроваджено до законодавства України. Такими принципами є : принцип формалізму; принцип комплексного розслідування справи; принцип легітимних очікувань.

Важливим у здійсненні адміністративної процедури є дотримання принципу добросовісності та розсудливості, що встановлюється п. 5 ст. 4 спеціального закону, що корелюється із положеннями Концепції адміністративної реформи, де ключовою проблемою, що потребує вирішення було визначено підвищення довіри населення до органів виконавчої влади [122].

В основу зміцнення довіри до державної влади покладається концепція створення та підтримки надійних стосунків між людьми, організаціями чи державами. Зміцнення довіри до державної влади має базуватися на чесності, прозорості, відповідальності та послідовності дій посадових осіб. Основними аспектами принципу зміцнення довіри є : необхідність забезпечення прозорості та відкритості у діях та рішеннях, доступності інформації у сфері публічно-управлінської діяльності; чесність та відповідність слів і дій, правдивість у взаєминах; відповідальне відношення владного суб'єкта до

ухваленого ним рішення, що означає мінімізація декларативних підходів до здійснення функцій держави; послідовність та стабільність у діях і виконанні зобов'язань; взаємна повага як визнання прав і гідності всіх сторін взаємодії; дотримання домовленостей як виконання обіцяного вчасно та належним чином [182].

Відповідно до законодавства Республіки Польща встановлюється, що адміністративно-процедурні справи мають максимально мирно бути урегульовані, що має тлумачитися як поширення можливості застосування позасудових способів врегулювання спорів [183, с. 765]. У Республіці Польщі є поширеним застосування досудових перемови та медіації, що вважається як імперативна стадія, як має передувати зверненню до суду [44].

При визнанні як принципу здійснення адміністративної процедури вимоги щодо забезпечення постійності остаточних рішень необхідно підкреслити, що учасникам адміністративної справи має гарантуватися право на їх оскарження у суді [185, с.170].

Питання встановлення принципів здійснення адміністративної процедури необхідно розглянути і відповідно до чинного законодавства США, де діє окремий акт - Федеральний Акт про адміністративну процедуру. Система адміністративної процедури в США є складовою частиною адміністративної юстиції країни, що функціонує за принципом, проголошеним у Конституції США - «*due process*», що має домінуюче значення як для адміністративного процесу, так і для адміністративної процедури. Варто підкреслити, що структурно окремо не виділяються принципи здійснення адміністративної процедури в США, і її основоположними засадами є положення, визначені в Конституції. Побудова американського законодавства тому відбувається без конкретизації принципів адміністративної процедури, роблячи акцент лише на таких принципах як, гласність та доступність, що реалізується через забезпечення особі можливостей у здійсненні нею права на слухання, права на інформацію, яку громадяни повинні мати можливість отримати від державних агентств,

шляхом організації проведення громадських слухань та обговорень проєктів управлінських актів та рішень.

Таким чином, основою для визначення системи принципів адміністративної процедури в США є концепція «due process» та судова практика. Концепція «due process» (процесуальні гарантії або належний процес) є фундаментальною складовою правової держави та забезпечує справедливість і законність у прийнятті рішень, зокрема в адміністративних процедурах. Вона гарантує, що рішення органів влади приймаються відповідно до встановлених правил та процедур, що дозволяє захистити права та законні інтереси громадян. Застосування концепції «due process» у здійсненні адміністративної процедури полягає із вимогами щодо забезпечення: права на належне повідомлення та інформування; повідомлення про початок процедури (особи, яких стосуються адміністративні дії, мають бути завчасно повідомлені про ініціацію процедури, зміст претензій чи позначені порушення); доступність інформації (всі матеріали справи, докази та підстави для прийняття рішення повинні бути доступними для зацікавлених осіб); право на участь і можливість висловити свою позицію (особи, які опинилися під впливом адміністративного рішення, повинні мати можливість представити свої аргументи, докази та пояснення до справи); можливість подання заяв та заперечень, що в тому числі має забезпечуватися можливістю оскарження або уточнення інформації, що впливає на прийняття рішення; незалежність та неупередженість органів, що здійснюють розгляд справи; об'єктивність, що вимагає ухвалення управлінського рішення на основі фактичних обставин та правових норм, без впливу суб'єктивних переконань чи зовнішнього тиску; відсутність конфлікту інтересів, що гарантує незалежність судових або адміністративних органів, що є підґрунтям для досягнення успішності вирішення задачі із неупередженості розгляду справи; прозорість процедури та обґрунтованість рішень, за умови забезпечення яких кожне адміністративне рішення повинно супроводжуватися чітким обґрунтуванням,

що пояснює правові підстави та фактичну базу прийнятого рішення; документальне оформлення, що передбачає фіксацію всіх етапів розгляду справи, що дозволяє пізніше здійснювати контроль за дотриманням процедури; право на перегляд або оскарження рішень [19].

Значення концепції «due process» в адміністративній сфері

Захист прав громадян: Забезпечення належного процесу гарантує, що рішення, які впливають на права та свободи людини, приймаються справедливо та з дотриманням встановлених процедур.

Запобігання зловживанням владою: Встановлення чітких процедурних правил і механізмів контролю допомагає уникнути довільних рішень та порушень.

Підвищення довіри до державних органів: Прозорість та обґрунтованість адміністративних дій сприяють формуванню позитивного ставлення суспільства до органів влади.

Забезпечення правової визначеності: Чітко встановлені правила сприяють прогнозованості та стабільності правового середовища, що важливо для ефективного управління державними справами.

У підсумку, концепція «due process» у здійсненні адміністративної процедури є ключовим елементом, який сприяє забезпеченню справедливості, законності та прозорості в діяльності державних органів, а також захищає інтереси та права громадян від можливих зловживань та довільних рішень.

Концепція «due process» гарантує справедливе, прозоре та законне прийняття рішень державними органами. Вона передбачає обов'язкове повідомлення суб'єктів про початок процедури, право на участь у розгляді справи, доступ до доказів, можливість висловити свою позицію та оскарження рішень. Цей принцип спрямований на захист прав громадян від довільних рішень та зловживань владою. Завдяки «due process» забезпечується об'єктивність розгляду справ, документальне оформлення

всіх процедурних етапів і підвищення довіри до державних інституцій, що є фундаментом правової держави.

У Франції внаслідок довготривалої кодифікації адміністративно-процедурного законодавства було запроваджено відповідну систему принципів, якими мають керуватися органи влади при здійсненні функцій держави. Головним принципом здійснення адміністративної процедури у Франції є принцип, що розуміється як принцип, в умовах реалізації особа, яка відчула негативне втручання до її життя з боку органів державної влади повинна мати можливість бути належним чином про це повідомлена із обґрунтуванням [83, с. 83].

У французькій адміністративній процедурі закріплено низку основних принципів, що забезпечують баланс між інтересами держави та захистом прав громадян: законність (дії адміністрації мають здійснюватися виключно в межах чинного законодавства, що гарантує правову визначеність і захист прав заявників; прозорість і публічність (процедура має бути відкритою, що означає забезпечення для громадян доступу до інформації про хід справи, обґрунтування прийнятих рішень та можливість контролю за діяльністю органів влади); рівність та право на участь, що розкривається через постулат, що усі особи мають рівний доступ до процедур, право бути вислуханими, подавати докази та брати участь у розгляді справи; своєчасність, яка розуміється як те, що адміністративні рішення повинні прийматися в розумні терміни, що сприяє ефективності процесу; принцип «мовчання адміністрації означає згоду», що має тлумачитися як безмовне погодження з вимогами заявника, що сприяє оперативності процедури [83, с. 83].

Відповідно до законодавства ЄС принципи адміністративної процедури також визначено у такому важливому акті, як Акт ЄС від 12 квітня 2000 р. про права громадян у відносинах з державними органами, до було обґрунтовано вимоги щодо дотримання умов прозорості адміністративної процедури [174]. Ряд положень Акту ЄС від 12 квітня 2000 р. втратили свою чинність із ухваленням у 2016 році Кодексу взаємовідносин між

громадськістю та адміністрацією [192;173]. У Кодексі взаємовідносин між громадськістю та адміністрацією ЄС було закріплено такі принципи здійснення адміністративної процедури, як: прозорість і публічність (адміністрація зобов'язана надавати громадськості повну та доступну інформацію про процедури, рішення та їх обґрунтування, що сприяє відкритості влади); право на участь і вислуховування (громадяни повинні мати можливість брати участь у процесах прийняття рішень, подавати свої аргументи та докази, а також отримувати відповідь на свої запити); своєчасність прийняття рішень (адміністративна процедура має бути організована так, щоб рішення приймалися протягом встановлених термінів, що гарантує оперативність реагування державних органів); законність і обґрунтованість рішень (усі адміністративні дії повинні базуватися на чинному праві, а прийняті рішення – бути належним чином обґрунтованими та аргументованими); можливість оскарження (громадяни повинні мати ефективні механізми для перегляду або скасування адміністративних рішень, якщо вони порушують їхні права чи не відповідають встановленим нормам); нейтральність і неупередженість (органи адміністрації повинні діяти об'єктивно, забезпечуючи рівне ставлення до всіх заявників незалежно від їхнього соціального, економічного чи іншого статусу).

Ці принципи спрямовані на підвищення якості публічної адміністрації, забезпечення прав громадян та створення довіри до державних інституцій у ЄС. Вони також є важливими орієнтирами для реформування адміністративних процедур як у державах-членах ЄС, так і в інших країнах, що прагнуть підвищити ефективність державного управління.

Важливим є положення Кодексу взаємовідносин між громадськістю та адміністрацією ЄС тим, що запроваджено принципу мовчазної згоди, який було трансформовано із його розуміння як відмови адміністративного органу за законом Франції від 12 квітня 2000 року на згоду, що було вже запроваджено Кодексу взаємовідносин між громадськістю та адміністрацією ЄС.

Здійснений аналіз систем принципів здійснення адміністративної процедури у зарубіжних країнах дозволяє зробити висновок про їх найбільш повну визначеність відповідно до законодавства Республіки Польщі та ФРН. Відповідно до законодавства США принципи адміністративної процедури визначаються на конституційному рівні і не відокремлюються окремо для процедурного законодавства, а діють на загальних засадах концепції «due process».

Здійснений аналіз чинного адміністративно-процедурного законодавства зарубіжних країн дозволяє зробити висновок про те, що закріплені в ньому відповідні принципи відображують права та гарантії їх учасників.

Чинний Закон України «Про адміністративну процедуру» містить не лише систему принципів, але і відображує механізм їх впровадження. Принципи адміністративної процедури мають розглядатися не лише як права учасників правовідносин, але і як критерії оцінки ефективності діяльності органів влади.

При цьому зміст системи принципів адміністративної процедури, встановлений чинним законодавством України, вимагає його розширення за рахунок включення до неї принципу мовчазної згоди [80, с. 300].

Застосування принципу мовчазної згоди не є поширеним практики здійснення адміністративної процедури, однак при цьому є вживаним у сфері дозвільної діяльності в Україні, що розкривається, зокрема у Постанові Кабінету Міністрів України «Деякі питання застосування принципу мовчазної згоди» від 27 січня 2010 р. № 77 [38]. У Постанові Кабінету Міністрів України «Деякі питання застосування принципу мовчазної згоди» від 27 січня 2010 р. № 77 [38] встановлюється, що «в разі ненадання у визначений законом строк суб'єкту господарювання документа дозвільного характеру або рішення про відмову у його видачі суб'єкт господарювання має право провадити певні дії щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності без одержання

документа дозвільного характеру через 10 робочих днів з дня закінчення строку, встановленого для видачі документа дозвільного характеру або прийняття рішення про відмову в його видачі, на підставі копії опису прийнятих документів з відміткою про дату їх прийняття» [38;71].

Так само принцип мовчазної згоди не закріплюється у Законі України «Про адміністративні послуги» [155]. Принцип мовчазної згоди був передбачений у проєкті Адміністративно-процедурного кодексу України № 11472 від 03 грудня 2012 р. [126].

Однак у редакції проєкту Закону України «Про адміністративну процедуру» № 3475 від 14.05.2020 р. [127] до системи принципів адміністративної процедури вже не було віднесено нормотворцем.

Вбачається, що запровадження принципу мовчазної згоди дозволить оптимізувати надання адміністративної процедури, адже встановлення нормативної вимоги, що відсутність заперечення з боку органу влади означає його погодження фактично призводить до вироблення відповідального ставлення адміністративного органу до реагування на звернення громадян та інші прояви комунікації із населенням та суб'єктами господарювання.

Ефективність реалізації адміністративної процедури вимагає пошуку дієвих шляхів із її впровадження у механізмі забезпечення прав та свобод людини. До таких напрямів підвищення вбачається за необхідне передбачити систему гарантій захисту прав особи та сприяння мирного урегулювання спорів, що закріплюється, зокрема у законодавстві Республіки Польщі.

Отже, підвищення ефективності реалізації адміністративних процедур в Україні пов'язується із необхідністю гармонізації чинного національного законодавства до законодавства країн, де важливим є встановлення принципу мовчазної згоди, що впливає на зростання довіри до влади, та позначається на дотриманні принципу добросовісності та розсудливості.

1.3. Місце принципу добросовісності в системі принципів здійснення адміністративних процедур

Добросовісність як принцип адміністративних процедур є відносною новелою чинного законодавства України. При цьому історія застосування принципу добросовісності має неоднозначне трактування. Застосування принципу добросовісності, його запровадження у національну правову систему, передусім переслідує мету забезпечення зміцнення моральних засад правового регулювання суспільних правовідносин. Його реалізація переслідує такі соціальні цілі, як забезпечення панування в суспільстві ідей правдивості, шанування людей похилого віку, належності виконання покладених обов'язків та доброти.

Функціонування держави у сучасних умовах вимагає впровадження суттєвих перетворень у бік гуманізації правових норм, злиття меж між етичною та нормативною складовими у регулюванні суспільних правовідносин. Забезпечення гуманізації сфери суспільних відносин, пов'язаної із здійснення адміністративних процедур вимагає приділення дослідницької уваги питанням встановлення змісту принципу добросовісності

Стан наукової розробки проблеми. Проблематику дослідження принципів здійснення адміністративних процедур досліджували в різні часи такі вчені, як В.Б. Авер'янов [4], Н.Л. Губернська [34], Ю.О. Легеза [69], В.П. Тимошук [152], А.А. Шарая [160] та багатьох інших.

Метою підрозділу є встановлення змісту принципу добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур.

Здійснення адміністративних процедур є надзвичайно важливим елементом діяльності органів публічного управління, адже саме під час їх провадження виконує основне функціональне призначення суб'єктів владних повноважень, що досягається проголошенням індивідуальних актів,

розробкою та прийняттям нормативних актів, розглядом та вирішення адміністративних справ тощо.

Реалізація адміністративних процедур на належному рівні нормативно-правового регулювання гарантує ефективність в цілому організаційного механізму захисту публічних та приватних інтересів. Тривалий час велася науково-практична дискусія із встановлення нормативного змісту адміністративних процедур, що одним із своїх результатів має таку законодавчу дефініцію, як «визначений законом порядок розгляду та вирішення справи» (Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX) [115]. Таким чином, адміністративна процедура – це певний порядок врегулювання адміністративних справ.

У наукових публікаціях виділяється такий підхід до розуміння адміністративної процедури як певного порядку розгляду та вирішення органами публічної адміністрації окремих адміністративних справ (спорів), що функціонально переслідує мету захисту та гарантування реалізації суб'єктивних публічних прав особи [30].

Належність регулювання здійснення адміністративних процедур сприяє подоланню проявів бюрократизації суспільно-політичного життя країни, зменшення рівня корупційних ризиків у публічно-управлінських правовідносинах. Відповідно до змісту Закону України «Про адміністративну процедуру» закріплюється певна нормативна система принципів розгляду та вирішення адміністративних справ.

Підґрунтям для захисту прав та законних інтересів особи у відносинах з державою та сприяння обмеженню проявів бюрократизму, свавілля і корупції з боку публічних службовців, підвищення ефективності діяльності органів публічної влади є принципи адміністративної процедури.

Доволі поширеною у наукових колах розуміння системи принципів адміністративних процедури як сукупності загальних та спеціальних принципів [34, с. 198]. Подібним є підхід, обґрунтованих у наукових розробках А.А. Шарая, яка принципи здійснення адміністративної процедури

поділяє на універсальні та інституційні [160, с. 85]. За функціональним змістом принципи адміністративних процедур можуть бути поділені на конституційно-правові; організаційні; морально-етичні [63, с. 71]. Залежно від змісту адміністративних проваджень О.Т. Зима, О.М. Соловйова, І.В. Бойко виділяє: реєстраційні принципи; контрольно-наглядові принципи; сервісні принципи та ін. [21, с. 20-21].

Основоположним принципом здійснення адміністративних процедур є принцип верховенства права, що розуміється як пріоритетність прав особи у визначенні стратегічних завдань держави, що вимагає нормативного визнання інтересів людини як найвищої соціальної цінності [3, с. 73].

Принцип верховенства права закріплений на конституційному рівні, у статті 8, однак при цьому його зміст не розкривається нормативно [61]. Але це не означає, що в межах чинного законодавства відсутніми є спроби розкриття змісту принципу верховенства права. Так, у Кодексі адміністративного судочинства України принцип верховенства права розуміється як визнання найвищими соціальними цінностями права та свободи людини [52, ст. 8].

Іншим принципом здійснення адміністративних процедур є принцип законності, що розуміється як принцип відповідності дії та бездіяльності владних суб'єктів вимогам, що містяться у чинному законодавстві [16].

Дотримання вимог законності означає, що орган публічної влади має діяти лише в межах наданої чинним законодавством компетенції [115, ст. 6].

Іншим принципом здійснення адміністративних процедур нормативно закріпленим є принцип рівності учасників публічно-управлінських правовідносин [63]. Принцип рівності закріплюється у Законі України «Про адміністративну процедуру», де встановлено, що здійснення адміністративних проваджень має бути позбавлено дискримінаційних проявів, що можуть бути визначати статус особи [115, ст. 7].

До системи спеціальних принципів адміністративних процедур має бути віднесено принцип всебічності та повноти розгляду адміністративної

справи, що є неможливим без дослідження всіх фактичних обставин окремих ситуацій, пов'язаних із реалізацією суб'єктивних публічних прав приватної особи [115, ст. 8]. Пов'язаним із попередньо зазначеними принципами є принцип безсторонності (неупередженості) органу влади, що вимагає уникнення суб'єктивізму в ухваленні адміністративних актів [115, ст. 9]. Принцип безсторонності закріплюється не лише на рівні актів національного законодавства, але і на рівні актів міжнародно-правового регулювання, зокрема, в межах Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [115;59].

Новелою адміністративно-процедурного законодавства є закріплення принципу добросовісності як принципу вирішення адміністративних справ. Принцип добросовісності в межах адміністративно-процедурного законодавства пов'язується із принципом розсудливості. В цілому сфері приватно-правового регулювання є притаманним принцип добросовісності. Так, у статті 3 Цивільного кодексу України встановлюється у якості принципу регулювання майнових та особистих немайнових прав особи принцип добросовісності, що застосовується у процесуальному та матеріальному співвідношенні із принципами справедливості та розумності. Такі принципи безумовно є принципами, яким характерно є морально-етична складова їх розуміння. Саме запровадження принципу добросовісності до системи адміністративно-процедурних правовідносин є свідченням гуманізації публічно-управлінських правовідносин.

Іншим принципом здійснення адміністративних процедур, що також відноситься до новел чинного законодавства, є принцип пропорційності, що розуміється як функціонування держави у взаємодії із фізичними та юридичними особами на засадах забезпечення балансу інтересів таких учасників публічно-управлінських відносин [16, с. 113].

Принцип відкритості або ж принцип прозорості здійснення адміністративних процедур має розумітися крізь призму доступності інформації про діяльність суб'єкта владних повноважень [115, ст. 12].

Здійснення принципу прозорості пов'язується із здійсненням принципу оперативності регулювання публічно-управлінських правовідносин. Оперативність, її досягнення часто в межах практики правозастосування містить звернення до категорії «розумний строк». Визначення тривалості строку та досягнення його відповідності вимогам дотримання розумності нормативно відноситься до прерогативи владного суб'єкта, але це не виключає вироблення певної судової практики правозастосування такої категорії.

У системі принципів адміністративних процедур важливе місце займає принцип офіційності, що розуміється як нормативна вимога, що висувається до владного суб'єкта із об'єктивного відображення обставин справи, що може вимагати від органу влади формування запитів на витребування офіційних документів та відомостей, створення погоджувальних актів, обґрунтування експертних висновків, що мають бути основою ухвалення адміністративного акту [115, ст.16].

Нормативне закріплення принципу добросовісності вимагає встановлення об'єктивних критеріїв його дотримання, встановлення критеріїв визначення сумлінності його реалізації та застосування, що є базисом для його суб'єктивного відображення як регулятора суспільних правовідносин. В основу визначення об'єктивних критеріїв реалізації принципу добросовісності має бути покладено досягнення балансу інтересів приватних та публічних осіб, окремих членів суспільства та його соціальних груп, держави та людини.

Запровадження принципу добросовісності в національне правове поле є тенденцією до моралізації українського законодавства. Застосування принципу добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур вимагає врахування специфіки методів правового регулювання визначеної сфери суспільних правовідносин. При цьому очевидно, що моральні норми є первинними за часом виникнення та значення як регуляторного засобу упорядкування суспільних правовідносин, тоді історія

розвитку правових систем свідчить про необґрунтовану відмову в їх застосуванні, відходу від практики їх визнання, що стало свідченням певного занепаду цінності ставлення до людини як до найвищого соціального блага.

Норми моралі опосередковано закріплюються в нормах чинного законодавства. Відображення принципу добросовісності допускається у таких формах прояву, у суб'єктивному та об'єктивному прояві. Принцип добросовісності одним із перших було запроваджено в систему цивільного законодавства, і стосувався належності виконання договірних зобов'язань [191].

Відповідно до законодавства США принцип добросовісності закріплено як принцип договірного права, що розуміється із необхідністю дотримання критеріїв сумлінності виконання умов договору або зобов'язання, що має корелюватися відповідно до принципів свободи договору [172, с. 32].

Варто відзначити, що відповідно до традицій англійської правової системи принцип добросовісності розуміється як принцип, що реалізується на різних рівнях, де найвищий рівень притаманний лише укладанню договору страхування [202].

Принцип добросовісності закріплюється на рівні міжнародно-правового регулювання суспільних правовідносин, при цьому вимагається врахування національних правових традицій. Зокрема, у справі «Norsolor v. Rabalk» [190], де зазначено, що добросовісність не лише принцип договірних правовідносин, але і критерій дотримання процесуальних норм – *non concedit venire contra factum proprium*; заборони вимоги реалізації того, що було скасовано чи відкликано – *dolo agit qui petit quod redditurus est*; заборона дій сторони, що протирічать встановленим критеріям тлумачення причин виникнення суспільних правовідносин.

Отже, застосування принципу добросовісності є тенденцією гуманізації національних та світових правових традицій. Тенденції гуманізації нормативного регулювання принципів здійснення адміністративних

процедур сприяють гарантуванню належності здійснення діяльності із врегулювання публічно-управлінських справ.

Оскільки поняття добросовісності історично має доправовий характер і було більше пов'язане з мораллю, та запозичене правовою системою стародавнього Риму як операційний принцип реалізації справедливості і чесності у *jus civile*, вважаємо, що саме принцип добросовісності має більш самостійний характер по відношенню до інших принципів права, що робить не обов'язковим його включення до системи принципів, або в цій системі він повинен мати особливе, домінуюче становище, і відповідно, це є спеціальною ознакою принципу добросовісності.

До самостійних ознак принципу добросовісності можна віднести векторіальну спрямованість на мету (завдання) процесу – справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення адміністративних справ. Також однією із особливих ознак принципу добросовісності є здатність усунення правових лакун, яка була відома як основна функція *bona fides* ще з давньоримських часів. Як вже було зазначено нами раніше, Суд Європейського Союзу часто широко використовує неписані принципи права у своїх рішеннях для врегулювання прогалин у правовідносинах, де основною метою є утвердження справедливості. Виходячи із системоутворюючого та фундаментального характеру добросовісності, визначаємо цей загальноправовий принцип як ідею чи положення, що реалізується як ключова норма права, яка характеризується такими ознаками, як пріоритетність, загальність, стабільність, наявність на усіх стадіях процесу, самостійність, операційність, і є підставою для правозастосувального рішення при аналогії права, а також визначає мету для всього адміністративного процесу.

З огляду на те, що адміністративна процедура розуміється як впорядкований і нормативно визначений алгоритм ухвалення адміністративних актів, укладення адміністративно-правових договорів чи вирішення індивідуальних справ у сфері публічного адміністрування, її

ключові риси доцільно викладати так. Йдеться про юридично закріплену форму, адже процедура існує у приписах законів та інших нормативно-правових актів і реалізується у встановленому порядку; про спеціально-процедурний характер, коли принципи та правила управлінських дій безпосередньо сформульовані в нормах публічного права; про «двоканальне» регулювання, яке охоплює водночас діяльність суб'єкта публічної влади та поведінку приватного адресата; про функціональну націленість на ухвалення компетентним органом індивідуального адміністративного акта або укладення адміністративного договору; про цільову зумовленість, що проявляється у застосуванні процедури для розв'язання конкретної адміністративної справи; про гарантійний зміст, покликаний забезпечити ефективну реалізацію прав приватних осіб і убезпечити їх від порушень; про результативність, яка породжує зовнішні правові наслідки – правовстановлювальні чи правообмежувальні; а також про імперативність, що виявляється у необхідності неухильного дотримання процедурних вимог і виконання прийнятих актів усіма учасниками.

Як підкреслює В. П. Тимощук, система принципів адміністративної процедури охоплює, зокрема, верховенство права, яке гарантує пріоритет і суспільну цінність прав і свобод людини у відносинах з адміністративними органами, а також законність як вимогу відповідності індивідуальних адміністративних актів чинному праву. Цим положенням відповідають засади юридичної рівності сторін і заборони дискримінації, відкритості та публічності діяльності влади, зменшення зайвого формалізму під час розгляду індивідуальних справ, дотримання розумних строків, об'єктивності та неупередженості у прийнятті рішень. В осерді цієї конструкції – принцип добросовісності як обов'язок приймати рішення з чесною метою, відповідно до потреб конкретної справи та з досягненням збалансованості приватного і публічного інтересів. Доповнюють рамку вимоги розумності й зваженості у реалізації компетенції, доступності інформації про діяльність суб'єктів владних повноважень, належної мотивованості рішень, дій або бездіяльності,

а також презумпція правомірності поведінки та вимог приватної особи [152, с. 134].

У науковому дискурсі неодноразово робилися спроби впорядкувати принципи адміністративної процедури; домінуюча тенденція цих праць полягає у розробленні авторських, методологічно вмотивованих класифікацій. У публікаціях обстоюється підхід до трикомпонентної побудови системи принципів адміністративної процедури та адміністративного судочинства: насамперед ідеться про засади, прямо закріплені в Конституції України; далі – про принципи, встановлені чинним адміністративним процедурним законодавством; і, нарешті, про приписи, що впливають із морально-етичних підвалин суспільства. Така триадична конструкція відтворює різні джерела легітимації й рівні нормативності, забезпечуючи внутрішню ієрархію вимог: конституційні положення функціонують як метанорми, законодавчі – надають їм операційного змісту в регулятивних приписах, а моральні – виконують субсидіарну роль, заповнюючи прогалини та задаючи оціночні орієнтири правозастосування. Водночас межі між цими підсистемами є проникними: ціннісно-етичні імперативи дедалі частіше позитивуються у законі, а конституційні принципи конкретизуються через галузеві процедури [63].

Н. Ю. Задирака пропонує диференціювати принципи адміністративної процедури на загальноправові (конституційно-правові) та спеціально-правові (галузеві), виокремлюючи при цьому підгрупу принципів позапозитивного походження, які ґрунтуються на моральних і культурних традиціях суспільства та виконують допоміжну, коригуючу функцію у правозастосуванні [4].

Оптимальною видається класифікація принципів адміністративних процедур за критерієм форми їхнього об'єктивованого вияву. У відповідній координатній системі нормативні принципи становлять позитивовані засади, безпосередньо закріплені в Конституції, законах і підзаконних актах, які встановлюють обов'язкові моделі поведінки учасників та мінімальні

стандарти належної процедури (законність, відкритість, розумні строки тощо). Натомість змістовні (аксіологічні) принципи відображають ціннісні орієнтири й телеологію регулювання, формуються доктриною та судовою практикою, скеровують тлумачення оціночних категорій і подолання прогалин, забезпечуючи матеріальну справедливість і пропорційність (зокрема добросовісність, розумність, баланс публічного та приватного інтересів).

Між цими класами існує динамічний взаємоперехід: аксіологічні засади можуть набувати нормативного статусу через їх позитивування, тоді як позитивні норми наповнюються реальним змістом завдяки ціннісній інтерпретації. Запропонована бінарна модель поєднує передбачуваність і формальну визначеність із матеріальною обґрунтованістю рішень, що підвищує якість публічного адміністрування [181].

У позитивному праві нормативні засади адміністративної процедури закріплені в актах різної юридичної сили; системоутворювальне значення серед них мають Закон України «Про адміністративні послуги» та Закон України «Про адміністративну процедуру». Саме вони фіксують обов'язкові стандарти належного провадження і встановлюють мінімальні вимоги до поведінки учасників публічно-управлінських відносин. На відміну від них, змістовні (аксіологічні) принципи відображають телеологію регулювання та його ціннісну опору – радше «дух» закону, ніж його «букву». Ці засади вибудовуються й конкретизуються доктриною та судовою практикою, орієнтують тлумачення оціночних понять, допомагають долати прогалини та забезпечують матеріальну справедливість, пропорційність, добросовісність і належне співвідношення публічного та приватного інтересів. Обидва масиви взаємодіють у рухомій рівновазі: аксіологічні орієнтири поступово позитивуються, а позитивні приписи наповнюються реальним змістом через ціннісно-цільове тлумачення. Відтак ідентифікація принципів адміністративної процедури не може обмежуватися буквальним аналізом норм, що прямо їх називають; необхідним є також виявлення їх імпліцитної

присутності у взаємопов'язаних приписах. Інакше кажучи, принципи підлягають реконструкції з урахуванням суміжних норм, які опосередковано розкривають їх зміст і функції.

Осягнення змісту принципу добросовісності в системі засад адміністративної процедури нерозривно пов'язане з визначенням сутності та меж адміністративної дискреції. Дискреційні повноваження забезпечують органам публічної адміністрації можливість обирати між кількома юридично допустимими варіантами рішень, однак такий вибір не має характеру довільності. Він зумовлений вимогами права та обмежений цілями законодавчого регулювання, принципами верховенства права, пропорційності, рівності й недискримінації, а також імперативом недопущення зловживання владними повноваженнями.

У цьому вимірі добросовісність виступає внутрішнім нормативним критерієм реалізації адміністративного розсуду. Вона передбачає орієнтацію на правомірну та відкриту мету, відсутність прихованих мотивів, послідовність і логічну узгодженість дій органу публічної влади, зокрема з урахуванням заборони суперечливої поведінки (*venire contra factum proprium*). Добросовісне здійснення дискреції також вимагає врахування лише юридично значущих обставин, ігнорування нерелевантних факторів, належного мотивування адміністративного акта, поваги до легітимних очікувань приватних осіб та прагнення до збалансування публічних і приватних інтересів.

Практична реалізація принципу добросовісності забезпечується через систему процесуальних гарантій, до яких належать прозоре та неупереджене встановлення фактичних обставин, аналіз менш обтяжливих альтернатив, застосування класичного триступеневого тесту пропорційності (придатність, необхідність, пропорційність у вузькому сенсі), обов'язкова фіксація причин відступу від усталеної адміністративної практики, а також забезпечення пояснюваності й перевірюваності прийнятих рішень, у тому числі тих, що формуються з використанням алгоритмічних засобів.

Добросовісне здійснення дискреційних повноважень сприяє підвищенню передбачуваності адміністративних актів і створює умови для їх ефективного судового контролю. Натомість недотримання зазначених вимог зумовлює обов'язок органу влади надавати посилене обґрунтування прийнятого рішення або може слугувати підставою для визнання відповідного адміністративного акта протиправним.

Суть адміністративної дискреції полягає у здійсненні вибору між кількома правомірними альтернативами на підставі встановлених фактичних даних та сформованого внутрішнього переконання уповноваженої особи, що ґрунтується на її професійному судженні. За таких обставин принцип добросовісності набуває визначальної ролі як поведінковий стандарт, який вимагає чесного здійснення повноважень, відсутності прихованих цілей, дотримання меж компетенції та недопущення зловживання наданими правами. Добросовісність має двоєдину функцію: з одного боку, вона забезпечує охорону публічного інтересу через вимоги прозорості та пропорційності владного втручання, а з іншого – гарантує захист прав приватних осіб завдяки передбачуваності, рівності та недискримінаційності адміністративних рішень. Водночас слід наголосити, що сумлінна помилка не легітимує протиправний акт, проте здатна впливати на оцінювання вини посадової особи, вибір способів юридичного захисту та ступінь суворості санкцій у межах адміністративного судочинства. Отже, добросовісність виступає і професійною вимогою до службової діяльності, і критерієм контролю за реалізацією дискреції, який унеможливорює свавільне використання влади та орієнтує адміністрацію на законне, справедливе й належно мотивоване рішення.

Генеza цього принципу має аксіологічний характер: він походить із морально-етичних засад суспільства, у подальшому набуває нормативного закріплення та функціонує як один із ключових орієнтирів належного врядування. У такій ролі добросовісність постає метапринципом, що визначає зразок поведінки як для суб'єктів публічної адміністрації, так і для

приватних осіб: діяти сумлінно, неупереджено й послідовно, у межах закону, з повагою до довіри адресата та його легітимних очікувань. Її змістовне наповнення охоплює вимогу чесності, відмову від обману й маніпулятивних практик, лояльність до права та службового обов'язку, розумність і пропорційність управлінських рішень, утримання від зловживання правами і повноваженнями, відкритість мотивів та стабільність адміністративної практики. Завдяки міждисциплінарному потенціалу добросовісність зберігає релевантність не лише для сфери публічного управління, а й для підприємницької діяльності, академічного середовища та громадянського суспільства, виконуючи інтеграційну функцію між етичними й правовими стандартами належної поведінки. У процедурному вимірі вона є індикатором якості здійснення розсуду та протидією свавіллю, сприяючи збалансуванню інтересів і підвищенню легітимності публічних рішень.

Крім того, принцип добросовісності передбачає орієнтацію на раціональність і процесуальну економію: адміністративне провадження має здійснюватися без надмірних витрат часу й ресурсів, із застосуванням максимально простих, доступних та зрозумілих механізмів взаємодії з адміністрацією. Він несумісний із надмірним формалізмом, який не впливає на законність чи обґрунтованість рішення та відволікає від вирішення суті справи. Водночас спрощення процедур не може призводити до звуження процесуальних гарантій або зменшення рівня правового захисту. З огляду на це адміністративна процедура має бути спрямована на досягнення ефективного, пропорційного та правозахисного результату, що визначає її предмет і мету як забезпечення та охорону прав і свобод людини – невід'ємної функції публічної адміністрації.

У підсумку принцип добросовісності формує імператив здійснювати адміністративну діяльність ефективно, без надмірних ускладнень і з пріоритетом правозахисної мети, уникаючи ритуалізованого формалізму, який не має функціонального значення для належного вирішення справи. Його ціннісну основу становлять універсальні правові категорії – чесність,

справедливість і повага до людської гідності, – що концептуально узгоджуються з ідеями демократії та належного врядування. Опосередковано добросовісність підвищує результативність правового регулювання, оскільки взаємодія, побудована на довірі та сумлінності, сприяє більш коректному, справедливому й ефективному застосуванню юридичних засобів.

Як засаднича вимога адміністративної процедури добросовісність спрямовує орган публічної влади на справедливе вирішення індивідуальної справи, на досягнення балансу приватних і публічних інтересів з урахуванням фактичного контексту, а також на розсудливий і чесний добір інструментів управлінського впливу. Реалізація процесуального розсуду, у свою чергу, потребує належної та підконтрольної аргументації кожного процесуального кроку й рішення, включно з мотивованим утриманням від вчинення дій. Дотримання критеріальних вимог розумності й справедливості у поведінці адміністрації зміцнює довіру, підвищує передбачуваність та легітимність адміністративних актів.

У сучасній українській адміністративно-правовій доктрині добросовісність розглядається як явище з подвійною – нормативною та аксіологічною – природою. Вона функціонує як метапринцип, що конкретизує вимоги верховенства права, правової визначеності та пропорційності, а також переводить дискрецію у площину верифікованих стандартів належної поведінки. Водночас добросовісна помилка, не усуваючи протиправності, може мати значення для оцінювання суб'єктивної сторони поведінки посадової особи та вибору адекватного способу судового захисту, що демонструє водночас гнучкість і принциповість відповідного стандарту. З огляду на це, бінарний – нормативно-аксіологічний – підхід до розуміння принципів адміністративної процедури дозволяє адекватно відобразити їхню взаємодію та динаміку.

Підсумовуючи, слід зазначити, що принцип добросовісності займає центральне, системоутворювальне місце в сучасній конструкції адміністративної процедури та визначає її ціннісні, телеологічні й

методологічні параметри. Його закріплення у позитивному праві України є відносно новим явищем, однак за змістом і функціональним призначенням цей принцип спирається на тривалу правову та інтелектуальну традицію – від римської концепції *bona fides* як практичного інструмента справедливості до європейських доктринальних і судових підходів до морально-правових стандартів належного врядування. Саме спадкоємність цієї традиції пояснює дуальність добросовісності: з одного боку, вона виступає позитивованим обов'язком суб'єктів владних повноважень; з іншого – зберігає значення аксіологічного орієнтира, який спрямовує тлумачення норм, заповнення прогалин і корекцію адміністративного розсуду у напрямі справедливості, пропорційності та безумовної поваги до людської гідності.

Добросовісність слід розглядати не як ізольовану норму, а як метапринцип, що конкретизує верховенство права, юридичну визначеність, рівність і заборону дискримінації, відкритість і підзвітність влади, а також пропорційність втручання. Вона виводить ці засади з площини деклараційної риторики у площину щоденних процедурних практик, де від якості мотивування, послідовності дій, поваги до легітимних очікувань, добору релевантних фактів і відмови від маніпуляцій безпосередньо залежить правомірність, передбачуваність і легітимність адміністративних актів. У цьому сенсі добросовісність виконує роль «внутрішнього орієнтиру» публічної адміністрації, який унеможливорює зловживання дискрецією, задає межі свободи розсуду та зобов'язує орган діяти чесно, раціонально і з огляду на баланс приватного та публічного інтересів [39].

Нормативний вимір принципу проявляється у тому, що він вбудований у позитивне право поряд із іншими процедурними стандартами. Це означає, що добросовісність підлягає перевірці в судовому контролі, а її недотримання тягне процесуальні наслідки: обов'язок підвищеного обґрунтування, скасування акта або визнання дій протиправними. Водночас аксіологічний вимір підсилює нормативний: саме ціннісна природа добросовісності дозволяє наповнювати загальні формули змістом, зважувати

конкурентні інтереси та застосовувати триступеневий тест пропорційності – придатність, необхідність, зважування – не як формальність, а як реальний інструмент досягнення справедливого результату. Таке поєднання створює динамічну взаємодію двох масивів принципів – нормативного й змістовного – де «дух» закону поступово позитивується, а «буква» отримує життєздатність через ціннісно-цільове тлумачення.

Ключовою площиною прикладного значення добросовісності є адміністративна дискреція. Розсуд – це не «вільна рука», а правомірний вибір між кількома допустимими альтернативами за умов послідовності, аргументованості та прозорості. Добросовісність у цій площині працює як інструмент внутрішнього самоконтролю й зовнішньої верифікації. Вона вимагає відмови від прихованих намірів, несумісних із цілями закону, забороняє суперечливість дій (*venire contra factum proprium*), накладає обов’язок врахувати релевантні факти й відхилити нерелевантні, захищає легітимні очікування адресата та зобов’язує обирати менш обтяжливі для прав особи засоби досягнення публічної мети. Завдяки цьому добросовісність стає критерієм, який «перетворює» дискрецію з джерела ризиків свавілля на механізм раціонального і гуманного врядування.

Істотним наслідком утвердження цього принципу є переорієнтація адміністративної процедури з формально-ритуалістичної моделі на сервісно-правозахисну. Процесуальна економія, антисвавільність, прозорість збору фактів та пояснюваність рішень перестають бути факультативними чеснотами й набувають статусу нормативних очікувань. Водночас добросовісність не зводиться до «м’якості» чи поступливості адміністрації: вона однаковою мірою покликана захищати публічний інтерес – через обґрунтованість і пропорційність втручання – та права приватних осіб – через передбачуваність, рівність і недискримінаційність. Саме тому добросовісна помилка, хоч і не легалізує неправомірний акт, може враховуватися під час оцінки вини посадовця та вибору належних засобів захисту, що свідчить про баланс між принциповістю та справедливістю.

Історико-порівняльний контекст дозволяє краще зрозуміти напрям розвитку української моделі. У приватному праві добросовісність традиційно виступала базисом договірних відносин, але поступово її логіка перейшла і у публічно-правову площину. Це не механічне «пересаджування» категорії, а свідоме визнання того, що етичні стандарти щирості, чесності, послідовності та поваги до довіри контрагента універсальні для будь-яких владно-управлінських взаємодій. На міжнародному рівні добросовісність розуміється як процесуально-матеріальний критерій, що уможливорює заповнення прогалин, коригування жорстких формул і наближення результату правозастосування до справедливості. Українська модель, імплементуючи ці підходи, водночас зберігає прив'язаність до конституційної матриці прав і свобод, у межах якої добросовісність конкретизує верховенство права в адміністративній повсякденності.

Практичний вимір вимагає також сформульованих «запобіжників» і критеріїв оцінки. Добросовісність операціоналізується через вимоги до мотивування, стандарти збору й оцінки доказів, внутрішньовідомчі методичні настанови, стабільність практики й фіксацію причин відступу від неї. Її ефективності сприяють цифровізація процедур, доступність інформації, відкритість даних та пояснюваність – включно з алгоритмічними – рішень. Водночас технічна модернізація підсилює відповідальність за збереження приватності, захист персональних даних і недопущення алгоритмічної упередженості, що знову повертає до добросовісності як до етичного та правового фільтра прийняття рішень.

Суттєвим є і превентивний ефект принципу. Він впорядковує взаємодію органу та адресата, знижує корупційні ризики, протидіє бюрократичному формалізму, формує довіру до інституцій. Добросовісність, інтегрована у стандарти службової поведінки та навчальні програми, підвищує професіоналізм апарату, задає очікування щодо якості аргументації, дисциплінує процесуальні ролі сторін і розвиває культуру відповідальності. Саме від цих «м'яких» чинників залежить «тверда»

результативність: швидкість і якість вирішення справ, стійкість актів у судовому контролі, рівень задоволеності громадян публічними послугами.

Отже, місце добросовісності в системі принципів адміністративної процедури можна описати як домінантне й інтегративне. Вона не просто доповнює класичні процесуальні засади, а структурує їх у цілісну модель належного врядування, в якій правова форма слугує не самоціллю, а інструментом досягнення справедливого, пропорційного і правозахисного результату. Добросовісність з'єднує нормативний і аксіологічний рівні регулювання, переводить верховенство права з площини абстракцій у якість конкретних адміністративних рішень і надає чітких критеріїв контролю дискреції. У перспективі саме цей принцип здатен стати точкою кристалізації практик, що підвищують довіру до публічної адміністрації та ефективність державного управління: через стабільність і передбачуваність актів, реальну прозорість процедур, інституційне навчання й самокорекцію, а головне – через системний пріоритет прав і свобод людини у щоденних управлінських рішеннях.

Отже, як підкреслює Я.О. Берназюк, принцип добросовісності є складовою верховенства права нарівні з правовою визначеністю, справедливістю та пропорційністю. Він пронизує всю правову систему, задаючи етичні й процедурні стандарти поведінки держави та громадянина. Його застосування запобігає свавіллю й формалізму та зміцнює довіру до публічної влади [17]. У широкому значенні добросовісність – це щирість, чесність, справедливість і відсутність наміру завдати шкоди. У правовій площині – це така поведінка, що відповідає вимогам обачності, розумності та поваги до прав інших. У правовідносинах вона зобов'язує діяти відкрито, без прихованих цілей і з урахуванням законних інтересів іншої сторони.

Суб'єктивна добросовісність пов'язана з внутрішнім переконанням особи щодо правомірності та правильності своїх дій. Об'єктивна добросовісність відображає зовнішню поведінку, яку можна оцінити як належну, чесну і відповідну стандартам поведінки в подібних ситуаціях. Під

час аналізу конкретної ситуації суд враховує обидві складові, щоб встановити реальні мотиви та правову коректність дій особи. Судова практика відтак виступає інструментом конкретизації принципу добросовісності. Суди відіграють ключову роль у формуванні критеріїв застосування принципу добросовісності. Через оцінку поведінки учасників спору, особливо в умовах використання дискреційних повноважень, захисту легітимних очікувань та забезпечення справедливості, суди поступово розкривають зміст та межі *bona fides*.

Таким чином, принцип добросовісності має не лише нормативний характер, а й набуває конкретного практичного змісту завдяки судовим рішенням.

Добросовісність є «моральним базисом» верховенства права, що забезпечує справедливе, а не суто формальне застосування норм. Її вага зростає за умов правової невизначеності, коли вирішальними стають внутрішня логіка та цілі норми. Практика застосування цього принципу свідчить про зрілість правової системи, зорієнтованої на гідність людини, довіру та результативність.

Висновки до розділу I

У першому розділі здійснена теоретична характеристика системи принципів здійснення адміністративних процедур через вирішення таких наукових задач, як: описати стан наукової розробки проблеми розуміння системи принципів здійснення адміністративних процедур; встановити сутність поняття та класифікацію принципів здійснення адміністративних процедур; визначити місце принципу добросовісності в системі принципів здійснення адміністративних процедур. Висновки та положення, досягнуті у першому розділі дисертації, оприлюднено у ряді авторських наукових праць [145; 144; 143; 141; 146; 142].

1. Встановлено, що сучасне розуміння системи принципів здійснення адміністративних процедур формується на перетині нормативних приписів, доктринальних підходів та правозастосовної практики, причому кожен із цих компонентів виконує автономну й водночас інтегративну функцію в побудові цілісної моделі публічного адміністрування. Визначено, що базою такої моделі є не стільки перелік окремих вимог, скільки їх структурна організація у вигляді системи, здатної відображати сутність адміністративної процедури як гарантованого законом і стандартизованого механізму розгляду та вирішення індивідуальних адміністративних справ.

На доктринальному рівні описано множинність підходів до дефініції адміністративної процедури: від її сприйняття як «сукупності правових норм», що регулюють статус органів, внутрішню організацію та відповідальність посадових осіб, – до операціонального розуміння як «послідовності дій» владних суб'єктів, спрямованих на ухвалення індивідуального адміністративного акта. Показано, що обидві позиції не є взаємовиключними: нормативна рамка надає процедурі юридичної визначеності та передбачуваності, тоді як послідовність дій матеріалізує її функціонально-цільовий зміст, зорієнтований не лише на вирішення конкретної справи, а й на досягнення публічного блага.

Методологічно використано порівняльно-правовий, системно-структурний і функціональний підходи. За їх допомогою уточнено, що поняття «принцип адміністративної процедури» слід трактувати як нормативно закріплене керівне положення, яке визначає межі дискреції адміністративних органів, стандарти поведінки учасників провадження і вимоги до змісту, форми та часу ухвалення й виконання адміністративних актів. Обґрунтовано, що принципи працюють не ізольовано, а як «детермінанти» у сенсі здатності впливати на явище в цілому і на його стадії зокрема: ініціювання, попередній розгляд, розгляд і прийняття рішення, виконання та перегляд. У кожній із цих стадій той самий принцип набуває відмінної інтенсивності та змістового наповнення, що пояснено через

концепт стабільності та етапності провадження, запропонований у спеціальній літературі.

З позиції суб'єктного складу встановлено, що до учасників адміністративних процедур належать адміністративні органи у широкому законодавчому розумінні, а також приватні особи – фізичні та юридичні – зі спеціальною процесуальною правоздатністю та дієздатністю, яка може диференціюватися (зокрема, щодо участі осіб віком від 14 чи 16 років у визначених законом процедурах). Охарактеризовано компетенцію адміністративних органів як уповноваження на вирішення індивідуальних адміністративних справ, що передбачає обов'язок діяти в межах повноважень, у спосіб і з метою, визначеними законом, а також забезпечувати належну процесуальну участь заінтересованих суб'єктів.

На підставі аналізу наукових позицій різних авторів узагальнено відсутність усталеного, загальновизнаного підходу до класичної класифікації принципів адміністративних процедур. Поряд із переліковими моделями (де принципи подаються як збірний каталог), існують класифікаційні підходи, що грукують принципи за природою (загальноправові й галузеві), за функціональним призначенням (процедурні, організаційні, моральні), за спрямованістю (суспільно-політичні, структурні, управлінські). Підкреслено, що множинність класифікацій зумовлена різними цілями дослідників: від розкриття змісту конкретних адміністративних послуг до побудови універсальної рамки адміністративного провадження. Водночас акцентовано, що європейська модель, тяжіючи до класифікацій, дозволяє ясніше артикулювати ієрархію принципів та їхні кореляції (верховенство права – як метапринцип; законність, пропорційність, неупередженість, правова визначеність – як базові; спеціальні – як похідні й операціональні).

Стосовно окремих принципів визначено, що верховенство права та законність забезпечують нормативну легітимність процедур; правова визначеність – передбачуваність результату та стабільність очікувань; пропорційність – необхідний баланс між публічними та приватними

інтересами; неупередженість – виключення конфлікту інтересів і упередженості; розумність – вибір оптимального способу вирішення справи з урахуванням фактичних обставин і часових параметрів; ефективність – результативність і економію процесуальних ресурсів, хоч у науці не безпідставно дискутується її статус як принципу чи критерію оцінки. Розкрито, що всі ці засади набувають завершеного сенсу лише у взаємозв'язку з принципом добросовісності, який відіграє роль «морально-правового каркаса» системи: він каналізує дискрецію, протидіє формалізму та уможливорює матеріально справедливе правозастосування.

Окремим напрямом аналізу окреслено наукові підходи до адміністративних послуг як практичної проєкції адміністративних процедур. Підтверджено, що їх стандарти (своєчасність, доступність, обґрунтованість, результативність) кореспондують системі принципів і слугують «лакмусовим папірцем» дієвості процедурних гарантій. Виявлено, що сфери екології та природних ресурсів демонструють особливу залежність адміністративних процедур від ціннісних орієнтирів сталого розвитку, що підсилює значення участі громадськості, прозорості та підзвітності як похідних від базових принципів.

Доведено, що його наукова опрацювання в адміністративно-правовій площині тривалий час відставала від цивілістики, де добросовісність традиційно закріплена як основоположна засада. Після законодавчого інкорпорування принципу добросовісності до акта загального характеру про адміністративну процедуру засвідчено різке зростання уваги до його публічно-правового виміру. Встановлено, що добросовісність має двовимірну природу: суб'єктивний вимір – внутрішня чесність та намір діяти правомірно; об'єктивний – відповідність зовнішньої поведінки стандартам сумлінності, обачності та поваги до прав інших. Наголошено, що для адміністративних процедур вирішальним є саме об'єктивний вимір, оскільки він піддається верифікації через мотивування рішень, дотримання строків, послідовність практики та пропорційність втручання.

У ракурсі стабільності провадження описано, як добросовісність конкретизується: на стадії ініціювання – через повноту й достовірність поданих матеріалів, відсутність зловживань процесуальними правами; на стадії попереднього розгляду – через неупереджене збирання доказів і належне інформування учасників; на стадії вирішення – через обґрунтованість і пропорційність; на стадії виконання – через своєчасність реалізації прийнятого акта та недопущення штучного затягування. З'ясовано, що інститути «мовчазної згоди», ефективного судового захисту та заборони суперечливої поведінки органу влади (*venire contra factum proprium*) є практичними інструментами втілення добросовісності, оскільки мінімізують простір для бюрократичного свавілля та забезпечують реальність прав.

Аргументовано, що відсутність єдиного канону класифікації принципів не перешкоджає формуванню робочої моделі їх системи за критеріями походження (загальноправові та галузеві), функції (конституційні, процедурні, організаційні), змісту (ціннісні та інструментальні). У межах такої моделі добросовісність визначено як інтегративний процесуальний стандарт, який «зшиває» нормативну законність із матеріальною справедливістю, забезпечуючи легітимність адміністративних рішень у сприйнятті адресатів і судів.

Сформовано теоретичну структуру, в якій система принципів адміністративних процедур сприймається як динамічна, багаторівнева конструкція, що інтегрує універсалії верховенства права та галузеві стандарти належного урядування. Зроблено висновок, що без нормативної та практичної операціоналізації принципу добросовісності неможливо досягти ані реальної правової визначеності, ані пропорційного балансу інтересів, ані ефективного захисту прав у публічній сфері. Добросовісність, таким чином, визначено як системоутворювальний елемент, котрий забезпечує коректне функціонування всієї архітектури адміністративної процедури: від ініціювання справи до виконання акта та перегляду рішень. Її подальше теоретичне опрацювання та імплементація в управлінську практику

окреслено як першочергові завдання сучасної адміністративно-правової науки та публічного адміністрування.

2. Встановлено, що принципи здійснення адміністративних процедур становлять системоутворювальний базис публічно-правового регулювання, який забезпечує не лише правильність правозастосування, а й передбачуваність і сталість взаємодії між адміністративними органами та приватними особами. На відміну від суто «перелічувального» підходу, у роботі використано комплексну методологію – нормативно-догматичний, порівняльно-правовий та інституційно-функціональний аналіз – що дозволило визначити принципи як динамічну ієрархію, у межах якої метапринципи (верховенство права, справедливість, пропорційність, правова визначеність) інтегрують базові та спеціальні (галузеві й інституційні) засади у цілісний механізм процедурної справедливості.

Насамперед описано, що позитивне право України вже містить кодифіковану систему основоположних засад адміністративної процедури, однак їхня ефективність залежить від того, наскільки вони оживають у процедурній архітектурі: ініціювання, попередній розгляд, збирання доказів, слухання/участь, прийняття та мотивування індивідуального акта, повідомлення про засоби захисту, виконання та перегляд. У цьому зв'язку встановлено, що принципи виконують різний вплив на кожній стадії: законність і офіційність домінують під час збирання матеріалів; безсторонність, рівність і право бути вислуханим – під час слухання; обґрунтованість і пропорційність – у момент прийняття рішення; відкритість і своєчасність – на стадії повідомлення та виконання; гарантії ефективного засобу правового захисту – на стадії оскарження. Така «стадійна детермінація» використана як аналітичний порядок для оцінки дієвості кожного принципу не ізольовано, а у зв'язку з процесуальним контекстом.

Крізь призму порівняльного права описано європейську модель *good administration* (належного урядування). На матеріалах ReNEUAL/ReNUAL (модельні правила ЄС щодо адміністративної процедури), Хартії

основоположних прав ЄС та Кодексу доброї адміністративної поведінки визначено конвергенцію стандартів: право бути вислуханим, мотивованість рішень, доступ до інформації, нейтральність, розумний строк, прозорість і можливість ефективного оскарження. Додатково встановлено, що на рівні законодавства ФРН (VwVfG) інституційно закріплено принцип офіційності та розслідування (§ 24), формальної економії процедури та неприпустимості надмірного формалізму (§ 10), участі заінтересованих осіб і – що суттєво – сучасні електронні форми комунікації та автентифікації. На цій підставі зроблено висновок, що для української системи релевантними є не лише «системи принципів», а й процесуальні механізми їх реалізації: алгоритми дослідження обставин, стандарти мотивування, електронні канали взаємодії, які мінімізують корупційні ризики й підсилюють безсторонність.

Окремо визначено місце концепції due process у системі США як надпринципу, що функціонує без спеціального переліку «процедурних» засад, але матеріалізується в вимогах повідомлення, участі, доступу до доказів, неупередженості та можливості перегляду. Такий підхід використано для ідеї, що ефективність принципів залежить від наявності реальних процесуальних гарантій, а не від кількості декларацій у законі. Французька модель, у свою чергу, описана крізь принцип інформованості адресата та «мовчання адміністрації», еволюція якого від презумпції відмови до презумпції згоди у певних сегментах свідчить про функціональне використання принципів як засобу боротьби з адміністративною інерцією.

Встановлено теоретичну необхідність класифікації принципів для їх подальшої кодифікації та застосування. Запропоновано трирівневу класифікацію: загальноправові (конституційно-ціннісні), спеціальноправові (галузеві) та інституційні (процесуально-технічні). У межах цієї рамки визначено: верховенство права, законність, справедливість, пропорційність, правова визначеність, рівність і добросовісність – як базис правового регулювання; участь, відкритість, офіційність/розслідування, своєчасність, мотивованість – як операційні; ефективність, результативність,

раціональність ресурсів – як оціночні критерії, що не повинні підміняти принципів, але можуть використовуватися для їх перевірки в застосуванні. Таке розмежування дає змогу уникати методологічної плутанини, коли ефективність хибно проголошується принципом і втрачає вимірюваність як індикатор якості.

Суттєву увагу приділено змісту принципу добросовісності як інтегративного процесуального стандарту. На підставі аналізу національного закону та доктрини встановлено, що добросовісність має двовимірний характер: суб'єктивний (внутрішня коректність мотивів) і об'єктивний (зовнішня відповідність типовим очікуванням сумлінної поведінки), а її реалізація вимагає від органу доведення зрілості дискреційного вибору крізь призму мети повноваження, неприпустимості суперечливої поведінки, стабільності практики й поваги до легітимних очікувань. У такій логіці визначено, що презумпція правомірності дій та вимог особи працює не як індульгенція, а як стимул до активної процесуальної поведінки адресата та належного мотивування органу: коли обидві сторони демонструють сумлінність, судовий контроль фокусується на якості дискреції, а не на формальних вадах.

Особливе місце займають принципи правової визначеності та легітимних очікувань. На підставі порівняльного аналізу німецької, французької та практики ЄСПЛ встановлено, що ці принципи слугують зв'язком між формальною законністю й матеріальною справедливістю: адміністративний орган зобов'язаний не лише діяти в межах повноважень і у встановлений спосіб, а й забезпечувати передбачуваність, послідовність і захист обґрунтованих очікувань адресата, зокрема шляхом стабільності рішень у подібних справах або переконливого мотивованого відступу. Тим самим визначено, що стабільність практики – не самодостатня цінність, а елемент довіри й процесуальної справедливості.

З огляду на цифровізацію публічної адміністрації описано значення електронної комунікації та автентифікації як матеріалізації принципів

відкритості, своєчасності й доступності. Електронні канали подання, підпису та сповіщення використано у зарубіжних моделях для зменшення контактів «обличчям до обличчя», що знижує корупційні ризики та підсилює безсторонність, а також слугує доказовою базою для контролю за дотриманням строків і формальних вимог.

3. Встановлено ключові доктринальні й нормативні засади принципу добросовісності у сфері адміністративної процедури, розкрито його зміст через призму сучасної правозастосовної практики та обґрунтовано його системотворчу роль у забезпеченні верховенства права, справедливості та ефективності публічного управління. Визначено, що добросовісність виступає не лише етичним імперативом, а й юридично обов'язковою категорією, яка формалізована у законодавстві України, зокрема у Законі України «Про адміністративну процедуру», і застосовується судами як критерій законності й пропорційності рішень суб'єктів владних повноважень.

У результаті дослідження описано нормативну еволюцію принципу добросовісності, яка відобразила перехід від його морально-етичного значення до концептуального базису правового регулювання. Установлено, що імплементація цього принципу до національної правової системи пов'язана з європейськими стандартами належного врядування, зокрема положеннями статті 41 Хартії основних прав ЄС та практикою ЄСПЛ. На основі порівняльно-правового аналізу з'ясовано, що принцип добросовісності є складовою більш широкого поняття «належного урядування» та корелює з доктриною «legitimate expectations» – легітимних очікувань особи, що забезпечує стабільність правовідносин та довіру до держави.

Окрему увагу було приділено співвідношенню принципу добросовісності з іншими базовими принципами адміністративного права – законності, пропорційності, розсудливості, неупередженості та правової визначеності. У роботі обґрунтовано, що добросовісність виконує інтеграційну функцію та виступає критерієм реального, а не формального

дотримання цих принципів. Зокрема, підкреслено, що без дотримання добросовісності застосування дискреційних повноважень може перетворюватися на свавільне втручання у права осіб, а юридична визначеність – на формальний підхід, позбавлений змістовної справедливості.

У дослідженні конкретизовано двосторонній характер принципу добросовісності: обов'язок органів публічної адміністрації діяти сумлінно доповнюється обов'язком приватних осіб не зловживати своїми правами. Встановлено, що така конструкція забезпечує збалансованість публічних та приватних інтересів і гарантує справедливе функціонування адміністративного механізму. При цьому визначено, що проявами добросовісності з боку особи є активність у захисті своїх прав, подання достовірних документів, дотримання процедурних строків, а з боку органу влади – своєчасне, послідовне, мотивоване та об'єктивне ухвалення рішень.

Проаналізовано судову практику Верховного Суду, яка відіграє ключову роль у конкретизації змісту та меж застосування принципу добросовісності. Узагальнено, що у рішенні у справі №480/8344/22 Верховний Суд прямо застосував доктрину *venire contra factum proprium*, кваліфікувавши суперечливу поведінку органу влади як недобросовісну, що підтверджує формування судової позиції щодо неприпустимості подвійних стандартів з боку публічної адміністрації. У справі №240/2236/23 Верховний Суд наголосив на необхідності оцінювати реальні дії особи, спрямовані на реалізацію її права, а не формальні атрибути статусу, що відображає матеріальне розуміння добросовісності та пріоритет її змістовного, а не формального аспекту. У справі №160/4503/23 підкреслено важливість перевірки добросовісності суб'єктів громадянського суспільства при зверненні до суду, що розширює сферу застосування принципу на позасудові механізми контролю за владою.

Використано положення щодо принципу «мовчазної згоди» як інструменту забезпечення добросовісної поведінки адміністрації. Показано,

що цей механізм спрямований на усунення бездіяльності та затягування процедур з боку державних органів, і його застосування пов'язане з процесуальною чесністю та відповідальністю органу за дотримання строків. Наголошено, що «мовчазна згода» не лише захищає заявника, а й дисциплінує адміністрацію, формуючи модель взаємної добросовісної поведінки.

У ході дослідження виявлено, що ефективність застосування принципу добросовісності значною мірою залежить від належної підготовки державних службовців, вироблення у них стандартів етичної поведінки, професійної відповідальності та навичок ефективної комунікації з громадянами. Водночас зазначено, що дотримання цього принципу потребує підвищення рівня правової культури громадян та їхньої обізнаності щодо механізмів адміністративного оскарження і самозахисту прав.

На основі проведеного дослідження доведено, що добросовісність є основою для формування судових критеріїв оцінки діяльності адміністративних органів. Судова практика поступово формує стандарти, які визначають необхідність мотивування рішень, дотримання пропорційності, забезпечення своєчасності адміністративних дій, уникнення формалізму та неупередженість посадових осіб. Виявлено, що на практиці суди використовують добросовісність як засіб протидії зловживанням, бюрократичному опору та вибіркового застосуванню законодавства.

Систематизовано наукові підходи до розуміння добросовісності та сформульовано авторське бачення її правового значення: принцип добросовісності є універсальним процесуальним стандартом, що забезпечує не лише формальну законність, а й матеріальну справедливість і легітимність дій органів влади. Його застосування є необхідною умовою забезпечення ефективності адміністративного провадження, формування довіри до публічної влади та утвердження верховенства права.

Обґрунтовано, що добросовісність – це фундаментальна засада сучасної адміністративної процедури, яка виконує охоронну,

забезпечувальну та інтеграційну функції, запобігає свавілля органів влади й одночасно стимулює відповідальну поведінку приватних осіб. Установлено, що вона повинна розглядатися не лише як моральний принцип, а як юридичний стандарт, який підлягає контролю, перевірці та юридичній відповідальності за його недотримання. Запровадження та розвиток цього принципу відповідає європейським тенденціям розвитку адміністративного права і є ключовою умовою подальшої демократизації та правової модернізації державного управління в Україні.

РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ДОБРОСОВІСНОСТІ ЯК ПРИНЦИПУ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР

2.1. Зарубіжні та світові стандарти реалізації принципу добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур

Так, у Резолюції Європейського парламенту від 15 січня 2013 р. (проект «Закону про адміністративну процедуру ЄС») у Додатку подано «Докладні рекомендації», де прямо перелічені загальні принципи, яких мають дотримуватися адміністративні органи. Це: законність; недискримінація та рівне ставлення; пропорційність; неупередженість; послідовність і повага до легітимних очікувань; повага до приватності (захист персональних даних); справедливість; прозорість; ефективність і сервісність (орієнтація на надання послуг громадянам).

Крім переліку принципів (Рекомендація 3), Резолюція містить і процедурні настанови (Рекомендація 4), що деталізують «належну адміністрацію»: ініціювання провадження з власної ініціативи чи за заявою особи; письмове підтвердження отримання звернення із зазначенням строків і наслідків «адміністративної тиші»; вимоги неупередженості при прийнятті рішень; дотримання розумних строків; обов'язок інформувати заявника про затримки; формальні вимоги до рішень, включно з мотивацією, правом бути вислуханим та доступом до документів відповідно до правил про публічний доступ. Ці положення спрямовані на гарантування права на добру адміністрацію, закріпленого у статті 41 Хартії основних прав ЄС, і слугують мінімальним стандартом для практики органів управління [179].

Брак консенсусу щодо складу та змісту цих принципів пояснюється не лише поліваріантністю самого терміна «загальні принципи» у праві ЄС, а й багаторівневою природою джерел їх походження: від установчих договорів і Хартії основних прав до судової практики Суду ЄС та адміністративних кодексів держав-членів. У цій оптиці Резолюція виконує функцію

методичних «рамок», але конкретика – результат нормативної та доктринальної кристалізації на наднаціональному й національному рівнях.

Вже ранні європейські договори закладали зерна майбутніх адміністративно-процесуальних засад. Згадка про публічність діяльності в інституціях ЄОВС була, по суті, передвісником ширшого принципу прозорості, який сьогодні читається разом із правом на добру адміністрацію, обов'язком мотивувати рішення, правом бути вислуханим, доступом до документів і вимогами пропорційності та неупередженості. Водночас ці «надпринципи» набували життєздатності через національні кодифікації. Саме тому для українського законодавця природним є звернення до досвіду держав континентальної традиції – насамперед ФРН і Польщі – де адміністративна процедура кодифікована десятиліттями й послідовно відшліфована практикою.

Німецький Закон про адміністративну процедуру (VwVfG) демонструє, як принципи структурують увесь цикл публічно-управлінського рішення. Матеріальні домінанти – законність, пропорційність, рівність, захист довіри та легітимних очікувань – переплетені з процесуальними гарантіями, що роблять рішення перевірюваним і передбачуваним. Ідеться про обов'язок офіційного з'ясування обставин (Amtsermittlungsgrundsatz), який знімає тягар «процесуальної ініціативи» з адресата і покладає на адміністрацію відповідальність за повноту фактичної картини; про право бути вислуханим перед ухваленням акта, яке запобігає помилковим або необачним втручанням; про доступ до матеріалів справи як інструмент контролю за об'єктивністю та неупередженістю; про вимогу належної мотивації, що уможливорює судовий перегляд і внутрішню самокорекцію; про коригувальні механізми виправлення і відкликання актів із дотриманням балансу між публічним інтересом і захистом довіри. Ця побудова показує, що «принципи» – не декларації на титульній сторінці, а робочі інструменти, вмонтовані в норми про факто-з'ясування, участь сторін, строки, форму та наслідки акта.

Польський Кодекс адміністративного провадження (КРА) ілюструє споріднену логіку через наголос на довірі громадян до держави, обов'язку інформування та переконання (перевага «м'яких» засобів над примусом), простоті та швидкості провадження без жертвування змістовними гарантіями. Тут «право бути вислуханим», раціональна економія процесуальних ресурсів, двоінстанційність і вимога письмового обґрунтування формують практику, в якій адміністрація зобов'язана не лише діяти в межах компетенції, а й довести, що її рішення оптимально досягає мети за найменшого обтяження прав адресата. Таким чином, і німецька, і польська моделі показують, що системи принципів – відкриті та еволютивні: нові технології, стандарти захисту даних, алгоритмічні рішення вбудовують у традиційну канву додаткові вимоги прозорості, пояснюваності та перевірюваності.

Для українського контексту це має два наслідки. Перший – методологічний: ідентифікація принципів не може зводитися до інвентаризації статей спеціального закону. Потрібна реконструкція імпліцитних стандартів через «сукупне читання» Конституції, спеціальних законів, судової практики КАС України та релевантних європейських орієнтирів. Саме так відбувається узгодження «букви» і «духу»: аксіологічні ідеї – добросовісність, розумність, баланс інтересів – отримують позитивовану форму у вигляді процесуальних обов'язків щодо збирання фактів, слухання сторін, мотивації та пропорційності; натомість позитивні норми наповнюються змістом через ціннісне тлумачення в конкретних справах. Другий – практичний: перенесення на український ґрунт перевірених конструкцій (Amtsermittlung, право бути вислуханим, доступ до справи, обов'язкова мотивація, стандарти пропорційності, захист довіри) дозволяє не лише піднести якість адміністративних рішень, а й знизити корупційні ризики й бюрократичний формалізм, зробити процедури справді сервісними.

У цій рамці принцип добросовісності набуває ролі «мосту» між нормативним і аксіологічним рівнями. Він дисциплінує дискрецію: вимагає чесної мети, забороняє суперечливість поведінки адміністрації, зобов'язує враховувати релевантне й відкидати нерелевантне, обирати менш обтяжливий засіб досягнення законної мети, послідовно мотивувати відступ від усталеної практики, забезпечувати пояснюваність навіть тоді, коли рішення приймаються із застосуванням алгоритмічних інструментів. Саме за таких умов добросовісність перетворюється з «морального гасла» на юридично контрольований стандарт належного врядування.

Отже, Резолюція 2013 року – важливий, але не фінальний крок: вона окреслює коло принципів, однак системність і зміст цих засад кристалізуються через поєднання установчих джерел ЄС, судової практики та національних кодифікацій. Для України продуктивна траєкторія – тримати курс на «подвійне заземлення» принципів: позитивувати їх у законі так, щоб вони породжували процесуальні обов'язки і піддавалися судовому контролю, та водночас плекати їх аксіологічний «сенса», який забезпечує справедливість результату, а не лише формальну правильність шляху. Саме така еволюційна, відкрита модель – у дусі німецького й польського досвіду та європейських орієнтирів – дає найкращі шанси на формування узгодженої й ефективної системи принципів адміністративно-процесуального права, у центрі якої – людина, її гідність і довіра до держави [200].

Закон Федеративної Республіки Німеччина «Про адміністративну процедуру» (Verwaltungsverfahrensgesetz, VwVfG), ухвалений 25 травня 1976 року й чинний з 1 січня 1977 року, кодифікує загальні правила та засади, якими мають керуватися адміністративні органи у взаємодії з громадянами та організаціями. У розділі «Загальні положення про адміністративну процедуру» окреслено сферу дії акта й базові принципи: норми VwVfG поширюються на всі федеральні органи, а також на органи земель, якщо інше прямо не встановлено законом; адміністративною процедурою охоплюється будь-яка діяльність органу, спрямована на ухвалення адміністративного акта

або укладення публічно-правового договору. До ключових засад належать законність (обов'язок діяти відповідно до права), пропорційність (застосування необхідних і співмірних меті заходів), забезпечення участі заінтересованих осіб (створення реальних умов для їх долучення до провадження) та належна мотивованість рішень. Сукупно ці вимоги формують прозору, передбачувану й справедливу модель діяльності адміністрації, встановлюючи чіткі стандарти взаємодії держави з приватними особами [200].

Суттєві поправки до німецького адміністративного законодавства запустили повноцінний електронний формат проваджень. Норми передбачають, що електронний обіг документів допускається за умови, що адресат відкрив відповідний канал приймання. Випадки, коли закон вимагає письмової форми, можуть бути реалізовані в е-форматі, якщо спеціально не встановлено інакше; для цього достатньо електронного документа з кваліфікованим електронним підписом. Підпис під псевдонімом, який не дає змоги органу прямо встановити власника підписного ключа, не визнається допустимим.

Застосування електронного підпису ґрунтується на низці вимог: подання заяви має здійснюватися безпосередньо в електронному вигляді так, щоб уповноважений орган міг отримати її через службові засоби діловодства або через відкриті мережі; введення даних через відкриті мережі повинно бути поєднане з електронною ідентифікацією особи.

Електронний документообіг у німецькій адміністративній процедурі реалізується кількома перевіреними каналами. По-перше, шляхом надсилання до органу електронно підписаної заяви з використанням спеціальної адвокатської поштової скриньки відповідно до §§ 31a, 31b Федерального кодексу адвокатів або через відомчу захищену скриньку. По-друге, з офіційної електронної скриньки органу влади чи юридичної особи публічного права, створеної після проходження процедури ідентифікації згідно з правовим розпорядженням, виданим на підставі § 130a абз. 2,

речення 2 Цивільного процесуального кодексу; аналогічно – зі скриньки фізичної чи юридичної особи або об'єднання, відкритої після такої ж ідентифікації. По-третє, через використання спеціального способу доставки, передбаченого § 5 абз. 5 Закону про поштові відправлення. У сукупності ці рішення забезпечують юридичну еквівалентність електронної та паперової форми, водночас підвищуючи прозорість, передбачуваність і безпеку взаємодії між адміністрацією та адресатами [203;200;175].

У праві ФРН для електронних адміністративних справ і інших електронних документів органів влади передбачено спеціальні вимоги до електронної комунікації. Вони можуть виконуватися, по-перше, шляхом проставлення на документі кваліфікованої електронної печатки відповідного органу, а по-друге, через надсилання повідомлення електронною поштою за правилами § 5 розд. 5 Закону про De-Mail, коли акредитований провайдер засвідчує, що відправником (власником облікового запису De-Mail) є саме орган, який видав документ [175; 200].

Німецьке законодавство передбачає процесуальні гарантії для обміну електронними документами в адміністративному провадженні. Якщо документ, надісланий заявником до органу влади, технічно непридатний для оброблення, орган негайно інформує відправника, зазначаючи технічні вимоги, яким має відповідати електронне подання. У зворотній ситуації, коли адресат повідомляє, що не може опрацювати електронний документ, отриманий від органу, адміністративний орган зобов'язаний повторно направити його у належному електронному форматі або у письмовій формі.

Крім того, якщо орган надає можливість подати заяву безпосередньо в електронному вигляді через свої технічні засоби чи загальнодоступні мережі, він повинен забезпечити заявнику можливість попередньої перевірки подання на повноту й коректність перед його направленням. Після відправлення електронної декларації її копія обов'язково надається заявнику, що гарантує підтвердження факту подання та змісту документа [200].

Отже, слід наголосити, що адміністративні процедури у Федеративній Республіці Німеччина характеризуються високим рівнем формалізованості, однак сам формалізм не розглядається як самоціль і не може перетворюватися на інструмент бюрократичного свавілля. Це прямо відображено у § 10 Закону ФРН «Про адміністративну процедуру», який встановлює принцип недопустимості зловживання формальними вимогами та вказує на відсутність жорсткої прив'язки процедури до певної форми, за винятком випадків, коли закон прямо визначає її. Відповідно, адміністративні дії мають здійснюватися таким чином, щоб процедура залишалася простою, зручною у застосуванні та оперативною, що забезпечує баланс між юридичною визначеністю та ефективністю публічного управління.

Такий підхід демонструє прагнення німецького законодавця поєднати правову чіткість із принципами добросовісності, пропорційності та процесуальної економії, не допускаючи перетворення формальних приписів на перешкоду для реалізації прав і законних інтересів осіб. Таким чином, модель адміністративного провадження в Німеччині орієнтована на забезпечення ефективного, швидкого та доступного врядування при водночас високому рівні правових гарантій для учасників адміністративних відносин [200].

Істотне місце у VwVfG посідає також принцип легітимних очікувань. Він є невід'ємним компонентом верховенства права та правової визначеності й покликаний охороняти права та інтереси осіб, які мають обґрунтовані підстави розраховувати на сталість регулювання та дотримання адміністрацією власних обіцянок і встановлених правил. Зміст цього принципу полягає у вимозі до органів публічної влади діяти послідовно й передбачувано, не відступаючи без належних підстав від усталеної практики чи офіційно задекларованих підходів.

Принцип тісно кореспондує категоріям передбачуваності, юридичної визначеності та дії закону в часі. Легітимні очікування виникають тоді, коли особа, спираючись на чинні норми або офіційні повідомлення та поведінку

органів, формує виправдані сподівання щодо обсягу своїх прав і обов'язків. У таких умовах держава зобов'язана утримуватися від раптових, непрогнозованих змін курсу, які без належної перехідності чи компенсаційного механізму зруйнували б довіру до публічного управління. Саме тому доктрина легітимних очікувань у німецькому адміністративному праві виконує подвійну функцію: слугує критерієм оцінки правомірності рішень і водночас інструментом захисту добросовісної поведінки адресата адміністративного акту [26].

У вітчизняній судовій практиці принцип легітимних очікувань також отримав належний розвиток. Верховний Суд у своїх рішеннях підкреслює, що зміст цього принципу полягає у можливості досягнення особою передбачуваного результату шляхом правомірної поведінки, з урахуванням заздалегідь відомих наслідків таких дій. Іншими словами, якщо суб'єкт діє відповідно до чинного законодавства, усталеної адміністративної практики або офіційних роз'яснень органів влади, він має законне право розраховувати на певний, логічно зумовлений результат.

Таким чином, доктрина легітимних очікувань в Україні спрямована на забезпечення стабільності правового регулювання, захист довіри громадян до держави та запобігання ситуаціям, коли особа опиняється у гіршому становищі через непослідовність чи непередбачуваність дій органів влади. Її застосування сприяє утвердженню принципу правової визначеності та підсилює гарантії добросовісного врядування [26].

Отже, принцип легітимних очікувань зміцнює довіру громадян до держави та її інституцій, забезпечуючи стабільність і передбачуваність правового порядку. У німецькому праві важливим доповненням до нього виступає закріплений у § 24 VwVfG принцип розслідування (в українськомовних перекладах часто – принцип офіційності). Його зміст полягає в обов'язку адміністративного органу самостійно та активно з'ясувати всі фактичні обставини справи, що віднесена до його юрисдикції, не обмежуючись лише твердженнями сторін чи їхніми клопотаннями про

докази. Орган має перевірити належність і підвідомчість питань, визначити достатній обсяг фактичного дослідження та врахувати всі релевантні дані – у тому числі ті, що є сприятливими для учасників провадження.

Якщо для ухвалення адміністративних актів застосовуються автоматизовані засоби, орган зобов'язаний урахувати індивідуально надану фактичну інформацію, яка має значення для конкретного випадку і не була б «помічена» алгоритмом. Крім того, адміністрація не може відмовлятися від прийняття заяв або звернень, що належать до її компетенції, лише з мотивів їх нібито «неприйнятності» чи «необґрунтованості» до проведення належної перевірки по суті. Таким чином, принцип офіційності/розслідування гарантує активну роль органу в установленні істини у справі, підсилює процесуальні гарантії сторін та слугує протипоказом надмірному формалізму, забезпечуючи справедливе, зважене й належно мотивоване адміністративне рішення [200].

Важливим і постійно чинним засадничим принципом адміністративної процедури у ФРН є гарантія права особи бути вислуханою. У правопорядку Німеччини це право має конституційний ранг: стаття 103(1) Основного закону проголошує, що «кожен має право бути вислуханим у суді». Хоча формула адресована насамперед судовому провадженню, її зміст віддзеркалюється й у публічному адмініструванні через норми Закону «Про адміністративну процедуру» (VwVfG), зокрема § 28, який вимагає надати учаснику можливість висловитися перед ухваленням для нього обтяжливого індивідуального адміністративного акта.

Право бути заслуханим у німецькій адміністративній процедурі означає, що особі забезпечують своєчасну інформацію про намір органу прийняти рішення, яке зачіпає її права чи законні інтереси; доступ до суттєвих матеріалів справи, на яких ґрунтується запланований акт; реальну можливість подати пояснення, заперечення та докази; належний розгляд і врахування цих доводів у мотивації рішення. Процедурна форма заслуховування може бути письмовою, усною або електронною – за умови

збереження автентичності комунікації, фіксації змісту подань та дотримання розумних строків.

Німецьке право водночас визнає вузькі, чітко визначені винятки з обов'язку заслуховування: коли, наприклад, існує очевидна небезпека для життя, здоров'я чи публічної безпеки і зволікання унеможливило б ефективне реагування; коли вже проводилося рівнозначне за змістом попереднє слухання; або коли індивідуальний акт не погіршує правового становища адресата. Навіть у таких випадках діє компенсаторний механізм: пропущене заслуховування підлягає «лікуванню» (Heilung) – його можна належно провести після видання акта, а результат врахувати в перегляді чи підтвердженні рішення; інакше порушення тягне визнання акта протиправним.

Змістовно право бути вислуханим виконує подвійну функцію. По-перше, це інструмент елементарної процесуальної справедливості та прояв поваги до людської гідності: адресат стає співучасником ухвалення рішення, а не пасивним об'єктом примусу. По-друге, це засіб підвищення якості управлінських актів: повніші фактичні дані, рання ідентифікація релевантних обставин і можливих помилок, краща пропорційність заходів. У взаємодії з принципами легітимних очікувань, офіційності (Amtsermittlung) та добросовісності слухання зменшує ризики свавілля, забезпечує передбачуваність і полегшує судовий контроль за адміністративними рішеннями.

Сучасна практика доповнює цю гарантію цифровими форматами: органи зобов'язані організувати електронні канали подання пояснень і доказів, підтвердити їх отримання та забезпечити технічні умови для перевірки повноти й коректності подань. За загальним правилом, відмова у заслуховуванні або суто формальна його імітація без реального врахування доводів прирівнюється до порушення суттєвої процесуальної гарантії й може зумовити скасування акта. Таким чином, право бути заслуханим у ФРН – це не ритуал, а обов'язкова, змістовна стадія належної адміністрації, яка

поєднує конституційну вимогу з ефективністю та легітимністю публічного управління [94]. Зазначене положення гарантує, що до винесення судового рішення, здатного вплинути на права чи інтереси особи, їй обов'язково надається реальна можливість подати свої пояснення та докази. Такий підхід слугує запобіжником від ухвалення рішень без належного урахування позиції зацікавлених сторін і є необхідною умовою справедливого судового розгляду. Водночас принцип «бути вислуханим» діє не лише у суді, а й у сфері публічного адміністрування. Закон ФРН «Про адміністративну процедуру» (Verwaltungsverfahrensgesetz, VwVfG) встановлює, що перед прийняттям індивідуального адміністративного акта, який може несприятливо позначитися на правовому становищі особи, компетентний орган зобов'язаний надати їй можливість висловити свою позицію, подати заперечення та релевантні матеріали, а також забезпечити належне врахування цих доводів у мотивувальній частині рішення [200].

У висновках ЄСПЛ у справі *Krebs v. Germany*, розглядаючи скаргу лише на призначення покарання у «першій» справі, висловився так, ніби заявник уже винний у «подальших» епізодах шахрайства, що ще перебували на розслідуванні/в окремому провадженні. Заявник скаржився, зокрема, і на порушення права бути почутим, але ЄСПЛ констатував насамперед порушення ст. 6 §2 (презумпція невинуватості): апеляційний суд сформулював беззастережні твердження провини щодо нових обвинувачень, не застерігши, що вони ще не розглянуті по суті. Це створило враження передчасного визнання винуватості й порушило презумпцію невинуватості, незалежно від того, що згодом у «другій» справі заявника засудили.

Важливий нюанс: фабула не про «засудження апеляційною інстанцією без надання слова щодо нових обвинувачень», а радше про неприпустимі формулювання апеляційного суду під час розгляду апеляції на вирок у першій справі (щодо покарання), які фактично наперед визначили позицію суду стосовно окремих, ще нерозглянутих епізодів. Сам ЄСПЛ у матеріалах до оголошення рішень підкреслив, що апеляційний суд «заявив про

переконання у винуватості заявника у подальших правопорушеннях, які поліція ще розслідувала», що і стало змістом порушення.

Отже, Справа «Кребз проти Німеччини» ілюструє два близькі, але різні стандарти ст. 6 Конвенції: право бути почутим (яке також порушується, коли стороні не дають реальної можливості реагувати на нові матеріали чи доводи) та презумпцію невинуватості (яку порушує передчасне або беззастережне висловлення судом переконання у винуватості в інших, не вирішених справах). У Krebs ЄСПЛ акцентував саме на другому [150].

Отже, право бути вислуханим у Німеччині виступає базовою гарантією справедливості та відкритості як у судовій, так і в адміністративній сфері, забезпечуючи реальний захист прав і свобод громадян. Здійснений огляд підтверджує дієвість низки засад адміністративного провадження, які доцільно узгоджено інтегрувати в українське законодавство. Йдеться, зокрема, про принцип належної процесуальної форми, принцип повного й всебічного з'ясування обставин справи та принцип легітимних очікувань. Водночас у практиці адміністративних процедур особливої ваги набуває дотримання добросовісності та розсудливості – вимоги, закріпленої у п. 5 ст. 4 спеціального закону й узгодженої з положеннями Концепції адміністративної реформи, де серед пріоритетних завдань визначено підвищення довіри громадян до органів виконавчої влади [122].

Зміцнення довіри до публічної влади спирається на ідею формування й підтримання надійних взаємин між людьми, інституціями та державами. Її основою мають бути доброчесність, відкритість, підзвітність і послідовність у поведінці посадових осіб. Ключові виміри цього принципу охоплюють: прозорість рішень і дій та вільний доступ до інформації у сфері публічного управління; правдивість і узгодженість слів із вчинками; відповідальне виконання прийнятих рішень замість декларативності; сталість і передбачуваність у виконанні зобов'язань; взаємна повага як визнання прав і гідності всіх учасників взаємодії; неухильне дотримання домовленостей – своєчасне та належне виконання обіцяного [182].

Законодавство Республіки Польща виходить із презумпції, що адміністративні справи слід вирішувати в максимально мирний спосіб. Такий підхід означає орієнтацію на пріоритетні механізми позасудового врегулювання спорів, коли це можливо та не суперечить закону. Він спрямований на досягнення згоди між сторонами, зменшення конфліктності у взаєминах між громадянами та органами влади й підвищення ефективності адміністративного процесу шляхом уникнення зайвого судового навантаження [183, с. 765]. У Польщі широко використовують досудові переговори та медіацію, які розглядаються як обов'язковий етап, що має передувати зверненню до суду. Водночас, визнаючи принцип забезпечення стабільності остаточних адміністративних рішень, слід підкреслити: учасникам провадження гарантовано право на їх судове оскарження [185, с.170].

Питання визначення засад адміністративної процедури доцільно розглядати і крізь призму права США, де діє спеціальний Федеральний акт про адміністративну процедуру (Administrative Procedure Act, APA). Американська система адміністративного провадження є складником адміністративної юстиції та ґрунтується на конституційному принципі «due process», який має визначальне значення як для адміністративного процесу, так і для процедурної діяльності органів влади. Важливо, що в законодавстві США окрема «декларація принципів» адміністративної процедури зазвичай не формулюється: базові орієнтири виводяться безпосередньо з Конституції та судової практики. Саме тому нормативний акцент зміщено на відкритість і доступність: забезпечення права бути вислуханим, права на інформацію, проведення публічних консультацій і слухань щодо проєктів регуляторних актів та рішень агентств.

Отже, концепція «due process» разом із прецедентами судів становить методологічний базис для окреслення принципів адміністративної процедури у США. «Належний процес» – фундамент правової держави, що гарантує справедливість і законність ухвалення управлінських рішень, у тому числі в

адміністративній сфері: органи влади повинні діяти відповідно до встановлених правил і процедур, аби забезпечити захист прав та законних інтересів осіб.

У практичному вимірі застосування «due process» вимагає, по-перше, належного повідомлення та інформування зацікавлених осіб: завчасного сповіщення про початок провадження, зміст претензій чи виявлені порушення. По-друге, доступності матеріалів справи – доказів та підстав, на яких ґрунтуватиметься рішення. По-третє, реальної можливості участі: особа повинна мати шанс подати пояснення, доводи й докази, поставити запитання, реагувати на надану інформацію, у тому числі шляхом її уточнення чи спростування. По-четверте, неупередженості й незалежності органу, що розглядає справу: рішення мають прийматися об'єктивно, на підставі фактів і права, без зовнішнього впливу та за відсутності конфлікту інтересів. По-п'яте, прозорості та мотивованості: кожний адміністративний акт має супроводжуватися зрозумілим обґрунтуванням із поясненням юридичних підстав і фактичної основи. По-шосте, належної фіксації процесу: документування всіх стадій провадження, що уможливорює подальший контроль за дотриманням процедури. Нарешті, необхідною складовою є право на перегляд або оскарження ухваленого рішення компетентним органом чи судом.

Таким чином, у США система принципів адміністративної процедури не «виписується» в окремому переліку, а реконструюється з конституційної доктрини «due process» та рішень судів, тоді як АРА задає процедурні механізми втілення цих гарантій – від повідомлення й участі до обґрунтування, прозорості та ефективного судового контролю. Це забезпечує баланс між ефективністю адміністративного врядування та надійним захистом прав людини [19].

Значення концепції «due process» в адміністративній сфері полягає у здійсненні захисту прав громадян через забезпечення належного процесу гарантує, що рішення, які впливають на права та свободи людини,

приймаються справедливо та з дотриманням встановлених процедур; запобігання зловживанням владою через встановлення чітких процедурних правил і механізмів контролю допомагає уникнути довільних рішень та порушень; підвищення довіри до державних органів через прозорість та обґрунтованість адміністративних дій сприяють формуванню позитивного ставлення суспільства до органів влади; забезпечення правової визначеності через чітко встановлені правила сприяють прогнозованості та стабільності правового середовища, що важливо для ефективного управління державними справами.

У підсумку, концепція «due process» у здійсненні адміністративної процедури є ключовим елементом, який сприяє забезпеченню справедливості, законності та прозорості в діяльності державних органів, а також захищає інтереси та права громадян від можливих зловживань та довільних рішень.

Концепція «due process» гарантує справедливе, прозоре та законне прийняття рішень державними органами. Вона передбачає обов'язкове повідомлення суб'єктів про початок процедури, право на участь у розгляді справи, доступ до доказів, можливість висловити свою позицію та оскарження рішень. Цей принцип спрямований на захист прав громадян від довільних рішень та зловживань владою. Завдяки «due process» забезпечується об'єктивність розгляду справ, документальне оформлення всіх процедурних етапів і підвищення довіри до державних інституцій, що є фундаментом правової держави.

У Франції внаслідок довготривалої кодифікації адміністративно-процедурного законодавства було запроваджено відповідну систему принципів, якими мають керуватися органи влади при здійсненні функцій держави. Головним принципом здійснення адміністративної процедури у Франції є принцип, що розуміється як принцип, в умовах реалізації особа, яка відчула негативне втручання до її життя з боку органів державної влади

повинна мати можливість бути належним чином про це повідомлена із обґрунтуванням [83, с. 83].

У французькій моделі адміністративного провадження закріплено коло базових засад, покликаних урівноважити публічний інтерес і гарантії для громадян. Насамперед ідеться про принцип законності: адміністрація діє виключно в межах чинного права, що забезпечує правову визначеність і охорону прав заявників. Не менш значущі відкритість і прозорість процедури – громадянам має бути забезпечено доступ до відомостей про перебіг справи, підстави ухвалених рішень і можливість зовнішнього контролю за діяльністю органів влади. Принцип рівності доповнюється правом на участь: усі заінтересовані особи користуються рівним доступом до адміністративних процедур, правом бути вислуханими, подавати докази й брати участь у розгляді. Вимога своєчасності означає ухвалення рішень у розумні строки, що підвищує ефективність провадження. Окрему роль відіграє доктрина «мовчання адміністрації – згода»: за відсутності відповіді у встановлений термін звернення презюмується як задоволене, що стимулює оперативність та дисциплінує органи влади дотримуватися строків [83, с. 83].

У законодавстві Європейського Союзу важливе місце займає Акт ЄС від 12 квітня 2000 року про права громадян у відносинах з державними органами, який суттєво вплинув на формування стандартів адміністративної процедури. Цей документ визначає ключові принципи взаємодії органів публічної влади з приватними особами та закладає нормативні орієнтири для забезпечення високого рівня захисту прав громадян у сфері публічного управління [46]. Одним із центральних положень Акта є нормативне закріплення обов'язку адміністрації діяти прозоро, що передбачає доступність інформації про діяльність органів влади, зрозумілість процедур, відкритість процесу ухвалення рішень та обов'язок надавати громадянам чіткі і повні роз'яснення щодо розгляду їхніх справ. Таким чином, Акт 2000 року не лише кодифікував принцип прозорості, а й забезпечив його операціоналізацію у практиці публічного адміністрування в ЄС,

підкресливши необхідність підзвітності органів влади та створення умов для ефективного демократичного контролю за їхньою діяльністю [174]. Частина норм Акта ЄС від 12 квітня 2000 року втратила чинність у зв'язку з прийняттям у 2016 році Кодексу взаємовідносин між громадськістю та адміністрацією. Новий регуляторний акт систематизував і модернізував правила взаємодії громадян з органами публічної влади ЄС, узгодивши їх із сучасними стандартами належного врядування, адміністративної прозорості та цифрової комунікації. З ухваленням Кодексу низка попередніх положень була інтегрована або уточнена, що дало змогу забезпечити більш комплексний і структурований підхід до регламентації адміністративних процедур на рівні Європейського Союзу [192;173].

У Кодексі взаємовідносин між громадськістю та адміністрацією ЄС закріплено низку засад, що визначають стандарти належної адміністративної процедури. До них належать прозорість і публічність – обов'язок адміністрації надавати повну, зрозумілу інформацію про процедури, рішення та їх мотивацію; право на участь і бути вислуханим – можливість громадян долучатися до ухвалення рішень, подавати аргументи й докази та отримувати відповіді на звернення; своєчасність – організація проваджень у межах визначених строків; законність і належне обґрунтування – спирання на чинне право та детальна мотивація кожного акта; доступні механізми оскарження – реальний перегляд або скасування рішень, що порушують права чи не відповідають нормам; нейтральність і неупередженість – рівне, об'єктивне ставлення до всіх заявників незалежно від їхнього статусу. Сукупно ці принципи підвищують якість публічного адміністрування, захищають права громадян і формують довіру до інституцій ЄС, водночас слугуючи орієнтиром для реформ у державах-членах та країнах, що прагнуть модернізувати державне управління.

Вартим уваги є й те, що Кодекс імплементує концепцію «мовчазної згоди»: ідея, яка у французькому законі від 12 квітня 2000 року традиційно тлумачилася як «мовчання = відмова», трансформована на європейському

рівні в презумпцію згоди за відсутності відповіді у визначений строк, що дисциплінує адміністрацію дотримуватися термінів.

Порівняльний аналіз зарубіжних підходів свідчить, що найбільш чітко і комплексно система принципів адміністративної процедури кодифікована у Республіці Польща та Федеративній Республіці Німеччина. У праві США ці засади не виокремлені в окремий перелік, а виводяться з конституційної доктрини «due process» та судової практики, забезпечуючи загальні процесуальні гарантії у сфері адміністративного врядування. Загалом, норми адміністративно-процедурного законодавства різних юрисдикцій фіксують і конкретизують права учасників проваджень та механізми їх реальної процесуальної захищеності.

2.2. Особливості реалізації принципу добросовісності в окремих видах адміністративних процедур

Принцип добросовісності – це загальноправовий принцип, що вимагає сумлінної та чесної поведінки всіх учасників правовідносин при здійсненні ними своїх прав і обов’язків. У сфері публічного адміністрування принцип добросовісності набуває особливого значення, оскільки покликаний збалансувати відносини між органами державної влади та громадянами, запобігти зловживанням владою чи правами та підвищити рівень довіри до публічної влади [113]. Це структурний елемент принципу верховенства права, закріпленого в Конституції України: діяти не тільки за буквою закону, але й за його духом, дотримуючись чесності та справедливості. У контексті адміністративних процедур принцип добросовісності означає, що адміністративні органи повинні сумлінно виконувати свої повноваження, не допускаючи свавілля чи формалізму, а приватні особи – добросовісно користуватися наданими правами, не зловживаючи ними.

Принцип добросовісності зобов'язує органи публічної влади враховувати інтереси всіх учасників провадження та вичерпно застосовувати передбачені законом інструменти для досягнення належного результату. Рішення, що суперечать вимогам раціональності чи загальноновизнаним моральним засадам (наприклад, призначення повторної експертизи без належного обґрунтування), розцінюються як прояв недобросовісності, оскільки зумовлюють неефективне використання адміністративних ресурсів.

Водночас недобросовісність може виявлятися і в поведінці сторін провадження. Подання безпідставних клопотань, свідоме затягування процесу або інші зловживальні процесуальні дії підривають належний перебіг справи та суперечать принципу співмірної процесуальної поведінки. Це покладає на учасників провадження обов'язок діяти відповідально, доброчесно та з повагою до встановлених правил.

Узгоджене застосування добросовісності та розсудливості підсилює справедливість і прозорість діяльності адміністративних органів, одночасно забезпечуючи ефективний захист прав громадян. Таке поєднання мінімізує безпідставні затримки, запобігає зловживанням процесуальними правами та сприяє досягненню легітимних і пропорційних результатів адміністративного провадження.

Принцип добросовісності вперше системно закріплено в рамках загального закону про адміністративні процедури – Законі України «Про адміністративну процедуру» №2073-IX від 17.02.2022 р. (набрав чинності 15 грудня 2023 р.). Цей закон визначає базові засади здійснення адміністративними органами будь-яких індивідуальних адміністративних проваджень. Згідно зі статтею 10 цього Закону, адміністративний орган зобов'язаний діяти добросовісно для досягнення цілей, визначених законом. Орган має керуватися здоровим глуздом, логікою та загальноприйнятими нормами моралі при розгляді кожної справи, дотримуючись вимог законодавства, що означає, що посадові особи не повинні діяти формально чи упереджено: наприклад, ухвалення рішення, яке явно суперечить логіці

або моральним засадам (як-от призначення безпідставної повторної експертизи у справі), може розцінюватися як недобросовісна поведінка, що призводить до марнування ресурсів [165]. Водночас закон покладає обов'язки і на приватних осіб (громадян, підприємства) – вони повинні здійснювати свої права добросовісно та не зловживати ними, що є важливою нормою, спрямована проти свідомого затягування процедур або подання безпідставних вимог. Так, якщо особа подає численні необґрунтовані клопотання чи скарги з метою блокування процесу, це розглядається як прояв недобросовісності з її боку [165].

Таким чином, законодавець встановив двосторонній характер принципу: він однаково зобов'язує і органи влади, і учасників адміністративного провадження діяти чесно, розумно та з повагою до прав один одного.

Окрім базового Закону України «Про адміністративну процедуру», елементи принципу добросовісності простежуються й в інших нормативних актах, що регулюють окремі види адміністративних процедур. Дозвільні процедури у сфері господарської діяльності регулюються Законом України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності». Вже у статті 1 Закону України «Про адміністративну процедуру» впроваджено так званий принцип «мовчазної згоди», який є по суті механізмом забезпечення добросовісності дозвільного органу [87].

Принцип добросовісності передбачає: якщо підприємець подав усі належні документи для одержання дозволу, а компетентний орган не видав рішення (ні позитивного, ні негативного) у встановлений строк, підприємець набуває право провадити відповідну діяльність без отримання документа дозвільного характеру [87].

Іншими словами, бездіяльність органу у строк, визначений законом, автоматично трактується на користь заявника (після додаткового відліку 10 робочих днів), щое спонукає дозвільні органи діяти сумлінно й своєчасно: навмисне затягування розгляду заяви не дозволить ухилитися від видачі

дозволу, адже за умовчанням дозвіл вважатиметься наданим. Закон України «Про адміністративну процедуру» також зобов'язує при відмові у видачі дозволу повідомити заявника у встановлений строк із зазначенням законних підстав відмови – ця норма унеможлиблює приховану або безпричинну відмову, підкреслюючи вимогу мотивованості та відкритості рішення, притаманну добросовісній поведінці адміністрації [135].

У справах щодо ліцензування та надкористування (зокрема №380/8337/23 [108] і №480/8344/22 [107]) Верховний Суд прямо застосував доктрину *venire contra factum proprium*: орган влади не може діяти суперечливо – спершу схвалювати чи бездіяти, а згодом притягати за це до відповідальності, що дозволяє зробити висновок про те, що принцип добросовісності вимагає від органу послідовності, передбачуваності та відповідальності за власні рішення і дії. У справах щодо надання ліцензій або дозволів, ЄСПЛ доходить висновку, що скасування або відкликання останніх є втручанням у право заявників на мирне володіння своїм майном, включаючи економічні інтереси, пов'язані з підприємницькою діяльністю (див. рішення у справах «Fredin v. Sweden» (№ 1), заява № 12033/86, пункт 40[180]; і *mutatis mutandis*, «Rosenzweig and Bonded Warehouses Ltd. v. Poland», заява № 51728/99[197]); незважаючи на те, що в деяких випадках Суд визнав, що ліцензія сама по собі є «майном» для цілей статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції, важливо, що в цих випадках це питання не було спірним між сторонами, тому від Суду не вимагалось проводити розширений аналіз характеру володіння у справі; у будь-якому випадку згідно з прецедентною практикою ЄСПЛ припинення дії дійсної ліцензії на ведення бізнесу становило втручання у право на мирне володіння майном (див. рішення у справах «Bimer S.A. v. Moldova», заява № 15084/03, пункт 49[170]; «Megadat.com SRL v. Moldova» [189], заява № 21151/04, пункти 62-63) [107].

Контрольні (наглядові) процедури також регламентуються спеціальним законодавством, яке імпліцитно впроваджує засади добросовісності. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері

господарської діяльності» визначає принципи здійснення перевірок підприємств, серед яких – пріоритет безпеки, неприпустимість надмірного втручання, повага до прав суб'єктів господарювання тощо [124].

У судовій практиці Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду наполягає, що особливо небезпечно допусками відступ суб'єктів владних повноважень від принципу належного урядування у випадку, коли суб'єкт приватного права у правовідносинах з державою діє добросовісно (п. 50 Постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 15 серпня 2024 року у справі № 380/8337/23[108]). Такий підхід кореспондується із Відповідно до ч. 1 ст. 6 Закону України від 17.02.2022 № 2073-IX «Про адміністративну процедуру» (чинний з 15.12.2023), адміністративне провадження здійснюється адміністративним органом виключно на підставі, в межах повноважень і у спосіб, визначені Конституцією України, цим Законом та іншими законами України, а також на підставі міжнародних договорів, обов'язковість яких схвалена Верховною Радою України.

Згідно з ч. 3 ст. 6 Закону України від 17.02.2022 № 2073-IX «Про адміністративну процедуру» здійснення дискреційних повноважень адміністративним органом є правомірним за одночасного дотримання таких умов:

наявність у законі передбаченого дискреційного повноваження;

реалізація цього повноваження у встановлених Конституцією та законом межах і у визначений ними спосіб;

вибір варіанта рішення здійснено для досягнення мети, заради якої надано дискрецію, і він відповідає принципам адміністративної процедури, закріпленим у цьому Законі;

послідовність рішень – без відступу від раніше прийнятих тим самим органом рішень у тотожних чи подібних справах, окрім належно обґрунтованих випадків.

Згідно із висновками, досягнутими у Постанові **Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 28 травня 2024 року у справі № 480/8344/22 належним здійснення повноважень, покладених на адміністративний орган є дотримання принципів здійснення адміністративної процедури, зокрема є ефективність та гарантування ефективних засобів правового захисту [107]. Дотримання зазначених принципів забезпечується тим, що адміністративний орган організовує розгляд та вирішення справ, що належать до його компетенції, з найменшими витратами коштів та інших ресурсів у простий та ефективний спосіб; з вчиненням процедурних дій, які є достатніми для належного вирішення справи.**

Згідно з Рекомендаціями Комітету Міністрів Ради Європи R(80)2 стосовно здійснення адміністративними органами влади дискреційних повноважень, прийнятими Комітетом Міністрів 11 березня 1980 року на 316-й нараді (Recommendation № R(80)2 of the Committee of Ministers concerning the exercise of discretionary powers by administrative authorities), під дискреційним повноваженням слід розуміти повноваження, яке адміністративний орган, приймаючи рішення, може здійснювати з певною свободою дискреції, тобто, коли такий орган може обрати з кількох юридично допустимих рішень те, яке він вважає найкращим за певних обставин. Тобто, дискреційне повноваження може полягати у виборі діяти, чи не діяти, а якщо діяти, то у виборі варіанту рішення чи дії серед варіантів, що прямо або опосередковано закріплені у законі. Визнання у судовому порядку протиправним та скасування розпорядження відповідача про анулювання ліцензії на право роздрібної торгівлі пальним не вимагає від останнього прийняття нового розпорядження про включення інформації до Реєстру. Тому, ухвалюючи у цій справі рішення зобов'язального характеру, суди не здійснили протиправного втручання у дискрецію ГУ ДПС у Львівській області [107].

Хоча поняття «добросовісність» прямо може не згадуватися, його зміст проявляється через вимоги обґрунтованості, пропорційності та

законності дій контролюючих органів. Наприклад, інспектори зобов'язані завчасно повідомляти про перевірку, діяти в межах чітко визначених підстав і дотримуватися затверджених чек-листів – це запобігає свавільному або вибірковому підходу. В практиці запроваджено ризикоорієнтоване планування перевірок: сумлінні суб'єкти з низьким ступенем ризику перевіряються рідше, натомість увага концентрується на зонах високого ризику. Такий підхід відображає презумпцію правомірності діяльності підприємця (презумпцію добросовісності) до виявлення порушень. Крім того, законодавство про контроль забороняє перевіряючим вимагати від суб'єкта інформацію чи документи, не передбачені законом, та встановлює відповідальність посадових осіб за перевищення повноважень. Усе це формує нормативні гарантії добросовісної поведінки контролюючих органів. Якщо ж під час контрольної процедури посадова особа діє недобросовісно – наприклад, навмисно створює перепони, вимагає хабаря чи складає акт перевірки з завідомо неправдивими даними – законодавство надає суб'єкту право оскаржити такі дії (бездіяльність) як протиправні. Новий Закон «Про адміністративну процедуру» додатково підкріплює ці гарантії, встановлюючи загальний принцип неприпустимості зловживання владним розсудом: будь-яка дискреція адміністративного органу має здійснюватися в межах добросовісності, інакше рішення може бути визнано неправомірним [17].

У низці рішень (зокрема у справі №380/8337/23) [108] Верховний Суд пов'язав принцип належного врядування з добросовісністю: дії органів влади мають бути відкритими, послідовними та неупередженими, що дозволяє зробити висновок про те, що добросовісність виступає внутрішнім стандартом належного урядування й є запорукою довіри до держави.

Скаргові процедури (адміністративне оскарження) та інші форми взаємодії громадян з владою також отримали нормативне осмислення принципу добросовісності. Закон України «Про звернення громадян» ще з 1996 року вимагає, щоб звернення (заяви, скарги) розглядалися об'єктивно, всебічно і вчасно, а відповіді давалися по суті поставлених питань. Ці вимоги

фактично тотожні критеріям добросовісності: орган повинен чесно та уважно вивчити зміст звернення, не шукаючи формальних приводів для відмови. На практиці, на жаль, адресати звернень не завжди дотримуються даного принципу – трапляється, що органи не приймають або не розглядають подані заяви, посилаючись на їхні формальні недоліки [28].

Така поведінка суперечить як духу закону, так і принципу сумлінності. З метою зміцнення дисципліни розгляду скарг новий Закон «Про адміністративну процедуру» передбачає детальний порядок адміністративного оскарження (статті 78–87) та встановлює обов’язок вищого органу або уповноваженої посадової особи переглянути рішення нижчого органу неупереджено та неформально. Принцип добросовісності тут означає, що орган, який розглядає скаргу, має щиро прагнути виправити можливу помилку чи порушення, а не покривати свого підлеглого. Скаржник, своєю чергою, повинен сумлінно викласти свої доводи і факти, не замовчуючи обставин, що йому відомі. Законодавство також захищає добросовісного скаржника: заборонено переслідувати громадянина за подання скарги, якщо вона зроблена відповідно до встановленого порядку. Таким чином, у правових нормах, що регулюють оскарження, закладено фундамент для добросовісної практики: від чиновника очікується реальна, а не удавана перевірка доводів скарги, а від громадянина – надання правдивої інформації та терпиме ставлення до строків розгляду.

Дисциплінарні процедури щодо державних службовців та інших посадових осіб формально регулюються спеціальними актами (зокрема, Законом «Про державну службу», відповідними порядками проведення дисциплінарних проваджень та дисциплінарними статутами). Принцип добросовісності в цій сфері впливає із загальної вимоги справедливого ставлення до підлеглого та об’єктивності службового розслідування. Закон «Про державну службу» встановлює, що дисциплінарна комісія при розгляді проступку має з’ясувати всі факти для об’єктивного визначення ступеня вини та тяжкості проступку [137], що означає, що роботодавець (керівник)

зобов'язаний діяти сумлінно: не переслідувати службовця з особистих мотивів, надавати йому можливість надати пояснення і докази, не приховувати матеріали провадження. Хоча термін «добросовісність» прямо не використовується в нормах про дисципліну, його сутність реалізується через процедури неупередженого розгляду: наприклад, члени дисциплінарної комісії повинні уникати конфлікту інтересів (самовідводитись за наявності упередженості), рішення про стягнення має ґрунтуватися на доведених фактах, а міра покарання – відповідати тяжкості порушення (принцип пропорційності).

Відповідно до пункту 4 Постанови Кабінету Міністрів України **«Про затвердження Порядку здійснення дисциплінарного провадження» від 4 грудня 2019 р. № 1039** «дисциплінарне провадження розпочинається з дати видання наказу (розпорядження) про порушення дисциплінарного провадження та завершується виданням наказу (розпорядження) про накладення на державного службовця, стосовно якого здійснюється дисциплінарне провадження (далі - державний службовець), дисциплінарного стягнення чи закриття дисциплінарного провадження» [121].

Для здійснення дисциплінарного провадження з метою визначення ступеня вини, характеру і тяжкості вчиненого дисциплінарного проступку утворюється дисциплінарна комісія [133].

Дисциплінарною комісією стосовно державних службовців, які займають посади державної служби [категорії “А”](#), є Комісія з питань вищого корпусу державної служби. Дисциплінарну комісію стосовно державних службовців, які займають посади державної служби [категорії “Б”](#) та здійснюють повноваження керівників державної служби в державних органах, а також їх заступників, утворює суб'єкт призначення. Дисциплінарну комісію стосовно інших державних службовців, які займають посади державної служби [категорій “Б”](#) і [“В”](#), утворює керівник державної служби у кожному державному органі.

Порядок провадження діяльності Комісії визначено [Положенням про Комісію з питань вищого корпусу державної служби](#), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2016 р. № 243 [120].

Відповідно до п. 10 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення дисциплінарного провадження» від 4 грудня 2019 р. № 1039 дисциплінарна комісія діє у складі не менше трьох членів. Склад дисциплінарної комісії затверджується наказом (розпорядженням) суб'єкта призначення або керівника державної служби в державному органі. До складу дисциплінарної комісії повинно бути включено щонайменше одну особу, яка має юридичну освіту, а також представника служби управління персоналом, які є працівниками органу, в якому утворюється відповідна дисциплінарна комісія [121].

Дотримання принципу добросовісності при здійсненні дисциплінарного провадження відносно публічних службовців розкривається таким чином. Добросовісність, як зазначає Т.С. Аніщенко, виступає базовим критерієм поведінки як адміністративного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, так і самого службовця, до якого застосовуються дисциплінарні процедури [11, с. 212]. У контексті дисциплінарної відповідальності публічних службовців принцип добросовісності забезпечує чесність, об'єктивність і прозорість при вирішенні питання щодо наявності чи відсутності дисциплінарного проступку, а також гарантує, що рішення не буде ухвалено з упередженням або зловживанням владними повноваженнями.

По-перше, добросовісність означає, що адміністративний орган має здійснювати дисциплінарне провадження не формально, а з реальним наміром з'ясувати істину. Це означає обов'язок провести всебічне дослідження обставин справи, витребувати необхідні документи, забезпечити можливість службовцю пояснити свою позицію та надати докази. Недобросовісним буде визнано таке провадження, в якому орган намагається лише підтвердити вже сформовану думку, не допускає збирання

виправдувальних доказів або не аналізує об'єктивні фактори, що могли вплинути на поведінку службовця.

По-друге, принцип добросовісності передбачає обов'язок адміністративного органу діяти у спосіб, що відповідає меті законодавства, без прагнення використати дисциплінарний механізм для покарання з особистих чи політичних мотивів. Дисциплінарне провадження не може бути інструментом тиску чи засобом розправи з небажаними працівниками. Будь-які рішення мають ґрунтуватися виключно на фактах, вимогах закону та об'єктивних критеріях оцінювання поведінки службовця.

По-третє, добросовісність зі сторони публічного службовця означає, що він зобов'язаний співпрацювати з дисциплінарною комісією, надавати достовірну інформацію та не перешкоджати встановленню істини. Відмова від надання пояснень, приховування документів, подання недостовірних даних чи умисне ускладнення процедури можуть бути розцінені як порушення принципу добросовісності та впливати на кінцеве рішення.

По-четверте, дисциплінарний орган має забезпечити справедливий баланс між інтересами служби та правами службовця. Це означає необхідність належного повідомлення про початок провадження, забезпечення права бути вислуханим, ознайомлення з матеріалами справи, а також формулювання мотивів рішення у чіткий і зрозумілий спосіб. Добросовісність виключає ситуації, коли службовця ставлять перед доконаним фактом без можливості захистити свої права чи коли рішення містить формальні, а не реальні мотиви.

По-п'яте, принцип добросовісності взаємодіє з принципами неупередженості та пропорційності. Це означає, що дисциплінарне стягнення має відповідати тяжкості порушення, наслідкам для служби та обставинам, що характеризують особу. Неприпустимим є застосування надмірно суворих санкцій у ситуаціях, коли порушення є малозначним, випадковим або спричиненим об'єктивними причинами.

На завершення, дотримання принципу добросовісності є фундаментальним елементом демократичного публічного управління. Він гарантує, що дисциплінарний процес спрямований не на покарання заради покарання, а на забезпечення дисципліни, ефективності та довіри суспільства до публічної служби. Будь-яке порушення цього принципу підриває легітимність дисциплінарних рішень і може бути підставою для їх скасування в адміністративному чи судовому порядку. Недобросовісною була б поведінка керівника, який, скажімо, умисно не повідомив працівника про засідання комісії чи звільнив його під виглядом дисциплінарного стягнення без реальних підстав. Судова практика свідчить, що такі випадки часто визнаються незаконними – адміністративні суди поновлюють службовців, якщо виявлено, що роботодавець порушив процедуру або прийняв рішення необґрунтовано. Фактично, суди стають на сторожі принципу добросовісності: у рішеннях про скасування дисциплінарних стягнень вони нерідко вказують, що роботодавець не довів реальності вини чи діяв упереджено, що суперечить вимогам належної процедури. Отже, на нормативному рівні закріплено мінімальні стандарти добросовісності: право особи на захист і справедливий розгляд, обов'язок органу діяти чесно та обґрунтовано.

Наглядові процедури в публічному праві України історично асоціювалися з діяльністю прокуратури щодо загального нагляду за додержанням законності органами влади. Після реформи прокуратури 2016 року функція загального нагляду була скасована, і тепер основним механізмом коригування неправомірних актів адміністрації є судовий контроль та адміністративне оскарження. Однак елементи нагляду зберігаються у відносинах вищестоящих органів щодо підлеглих (наприклад, міністерство може скасувати незаконний акт виданого центрального органу виконавчої влади або місцевої держадміністрації). Принцип добросовісності в наглядових процедурах означає, що вищий орган, здійснюючи контроль за діяльністю нижчого, повинен діяти неупереджено і керуватися законом, а не

політичною кон'юктурою чи корисливими мотивами. На практиці реалізація цього принципу залежить від адміністративної культури: в ідеалі вищий керівник повинен сумлінно реагувати на виявлені порушення (скасовувати явно незаконні рішення, вимагати усунення зловживань), але водночас не втручатися без належних підстав в законну діяльність підлеглого органу. Наприклад, якщо міністерству стає відомо, що обласна адміністрація видала дозвіл із порушенням закону, добросовісний підхід вимагатиме від міністерства ініціювати перегляд або притягнення винних до відповідальності, а не ігнорувати проблему або, навпаки, свавільно карати посадовців без розбору. Нормативно це питання урегульовано загальними процедурами контролю та внутрішнього аудиту в органах влади, а також можливістю вищого органу скасовувати акти нижчого у визначених законом випадках. Хоча детальна регламентація наглядових повноважень обмежена, принцип добросовісності виступає морально-правовим орієнтиром: він має скеровувати посадовців до чесного і розсудливого здійснення контрольних функцій, уникаючи як покривання порушень, так і необґрунтованого тиску. В сучасних умовах значну роль у забезпеченні законності рішень адміністрації відіграють суди, і принцип добросовісності «пронизує» судовий контроль, про що йтиметься далі.

Українська наукова доктрина приділяє значну увагу аналізу принципу добросовісності як складової сучасного адміністративного права. На думку науковців, добросовісність є необхідним елементом належного урядування, що випливає з концепції верховенства права та права на хороше адміністрування (європейського стандарту, закріпленого в ст. 41 Хартії ЄС про основні права) [31].

Принцип добросовісності спрямований на запобігання зловживанням правами, а також покликаний забезпечити об'єктивність і прозорість рішень адміністративних органів. Інакше кажучи, добросовісність вимагає від адміністрації діяти відкрито, враховуючи інтереси всіх сторін та

дотримуючись процедурних правил, що гарантують справедливість результату.

Вчені-адміністративісти зазначають, що добросовісність адміністративного органу – це етико-правовий стандарт, який зобов'язує посадовців ставити публічний інтерес та права громадян вище від відомчих або особистих інтересів. Наприклад, Я.О. Берназюк наголошує, що застосування принципу добросовісності дозволяє уникнути адміністративного свавілля та формалізму, наблизити діяльність органів влади до ідеалів справедливості та підвищити довіру громадян до рішень влади [113].

Добросовісність спонукає орган діяти не лише законно, а й розумно: ухвалюючи рішення, адміністратор має замислитися, чи не порушує він дух закону, чи враховані законні інтереси адресата рішення, чи не буде його дія надмірно обтяжливою або образливою для особи. Якщо відповідь негативна, отже рішення прийняте формально, без сумлінного ставлення – це свідчить про нехтування принципом добросовісності.

В науковій літературі також аналізується суб'єктивний аспект добросовісності. Зазначається, що для посадовця це означає усвідомлення своєї чесності та відповідальності при виконанні службових обов'язків. Фактично, добросовісність – це внутрішня установка діяти правильно, стримувати власний егоїзм чи корисливість заради служіння закону і суспільству. У контексті поведінки приватної особи принцип добросовісності вимагає сумлінного здійснення своїх прав: зокрема, не можна використовувати надані права для досягнення протиправних або відверто нечесних цілей (доктрина заборони зловживання правом).

Наприклад, якщо закон дає громадянину право подати адміністративну скаргу, то зловживанням було б подання десятків безпідставних скарг лише для блокування роботи органу – така поведінка, формально спираючись на право, суперечить його призначенню і підпадає під осуд з позицій добросовісності.

Важливим теоретичним аспектом є взаємозв'язок принципу добросовісності з іншими принципами та категоріями адміністративного права. Дослідники відзначають, що добросовісність тісно пов'язана з принципом правової визначеності і легітимних очікувань. Зокрема, якщо орган влади певним чином поведився або офіційно заявляв про свою позицію, а громадянин розумно покладався на таку поведінку чи обіцянку, то раптова зміна курсу органу на шкоду громадянину розцінюється як порушення добросовісності [113;104].

Ця ідея виражена через доктрину *venire contra factum proprium* (заборону суперечливої поведінки): ніхто не може діяти всупереч своїм попереднім заявам чи діям, якщо інша сторона вже діяла, покладаючись на них [104].

У публічно-правових відносинах це означає, наприклад, що орган не може раптово скасувати ліцензію суб'єкту, посиляючись на формальні причини, якщо раніше своїми листами та перевірками підтверджував відповідність суб'єкта вимогам. Добросовісність вимагає послідовності та передбачуваності дій адміністрації. Цей підхід знайшов відображення й у практиці Верховного Суду (про що далі), і в наукових рекомендаціях щодо імплементації принципу правомірних очікувань.

Українські автори також звертають увагу, що принцип добросовісності виконує коригуючу функцію в праві: він дозволяє заповнювати прогалини та пом'якшувати суворість формального застосування норм у тих випадках, коли буквальне їх виконання призвело б до несправедливості. Застосування добросовісності від судді чи адміністратора вимагає зважати на «дух» закону, на кінцеву мету правового регулювання, аби рішення відповідало справедливості. Саме тому добросовісність часто називають морально-правовою категорією, мостом між позитивним правом і етичними цінностями суспільства. У сфері адміністративних процедур це проявляється, зокрема, у необхідності інтерпретувати дискреційні повноваження органу у світлі чесності: якщо норма дає вибір між декількома рішеннями, слід обрати той

варіант, який не порушує права особи більше, ніж потрібно, і не виглядає як зловживання владою.

Отже, доктринальні положення одностайно підкреслюють: добросовісність «пронизує» всі адміністративні процедури як фундаментальна засада їх належного здійснення. Вона лежить в основі партнерських відносин держави і громадянина, вимагаючи від обох сторін правочинної поведінки. Саме наукові підходи значною мірою вплинули на законодавче закріплення цього принципу, а тепер переходять у площину практичної реалізації, про яку свідчить судова практика.

Позиції Верховного Суду. Верховний Суд України та інші суди протягом останніх років активно розвивали поняття добросовісності у сфері публічно-правових спорів, навіть до набрання чинності спеціальним законом про адмінпроцедуру. Судова практика підтверджує, що добросовісність є критерієм законності та справедливості дій адміністративних органів. Зокрема, у постанові Верховного Суду від 28 липня 2021 року (справа №380/744/20) колегія суддів прямо зазначила, що добросовісність – це певний стандарт поведінки, який характеризується чесністю, відкритістю і повагою до інших суб'єктів правовідносин [104].

У цій справі йшлося про правомірність рішення регуляторного органу (НКРЕКП) щодо санкції до підприємства: Суд, посилаючись на принцип добросовісності як складову верховенства права, перевіряв, чи не було в поведінці регулятора ознак суперечливої або необґрунтованої поведінки. Суд звернувся до доктрини *venire contra factum proprium* і наголосив, що поведінка, яка не відповідає попереднім заявам або діям сторони, за умови, що інша сторона розумно покладалася на них, суперечить добросовісності та чесній практиці [104]. Таким чином, Верховний Суд підкреслив значення послідовності та передбачуваності в діях адміністрації.

У вказаній справі суд підтвердив законність штрафу для компанії, оскільки не виявив недобросовісності в діях регулятора – рішення було прийняте відповідно до встановлених правил і не виглядало як зловживання

чи порушення очікувань позивача [104]. Втім, важливішим є загальний правовий висновок: суди мають право оцінювати дії адміністративних органів на відповідність принципу добросовісності як частини верховенства права. Якщо адміністративний акт видається формально законним, але є доказ недобросовісної поведінки органу (упередженості, обману, невиправданої зміни позиції, приховування фактів тощо), суд може визнати такий акт протиправним. Цей підхід підтверджує верховенство принципів права над чисто механістичним застосуванням норм.

У практиці адміністративних судів різних інстанцій можна знайти приклади, що ілюструють застосування або порушення принципу добросовісності в конкретних видах адміністративних процедур.

Як зазначалося, принцип «мовчазної згоди» захищає заявників від недобросовісного зволікання. Були випадки, коли підприємці зверталися до суду зі скаргами на дозвільні органи, які затримували видачу документів. Суди, керуючись законом про дозвільну систему, ставали на бік позивачів: якщо строк сплив і орган не надав обґрунтованої відмови, суд визнавав право суб'єкта здійснювати діяльність на підставі поданих документів [87]. Є також судові рішення, де розглядався сам принцип «мовчазної згоди» – наприклад, Вищий адміністративний суд України (до його ліквідації) у постанові від 12.12.2017 р. підтвердив, що суд може застосувати принцип мовчазної згоди навіть за наявності формальних недоліків у діях дозвільного органу, якщо сутнісно орган порушив строки і вимоги закону, що свідчить про готовність судів припиняти практику умисного затягування або бюрократичного «футболу», розцінюючи їх як недобросовісні.

У спорах щодо результатів перевірок чи притягнення до відповідальності часто постає питання – чи діяли контролери об'єктивно. Наприклад, у справах про скасування штрафів, накладених інспекційними органами, позивачі нерідко посилаються на те, що інспектор упереджено або необґрунтовано зафіксував порушення. Верховний Суд у подібних спорах інколи вказує на принцип належного адміністративного розсуду, який є

близьким до добросовісності: контролюючий орган повинен сумлінно оцінити всі обставини, не залишати поза увагою доводи суб'єкта і не застосовувати санкцію суворішу, ніж необхідно. Якщо ж виявлено, що рішення про санкцію прийнято з порушенням таких вимог (скажімо, орган не врахував документів, наданих підприємством, або покарав за найменшу похибку як за грубе порушення), суд може скасувати таке рішення як непропорційне та формально мотивоване – тобто фактично за недобросовісність контролюючого органу. Окремо можна згадати податкові спори: тут сформувалася доктрина «добросовісного платника податків». Якщо підприємство діяло з належною обачністю і не мало змоги знати про порушення з боку свого контрагента, суди вважають, що карати його – несправедливо. Велика Палата Верховного Суду в рішенні від 02.11.2021 р. наголосила: добросовісний набувач (покупець) майна має право покладатися на дані офіційних реєстрів і не зобов'язаний перевіряти всю передісторію угоди [23].

Хоча ця позиція була висловлена в контексті цивільного набуття майна, її логіка поширюється і на адміністративні відносини (зокрема, податкові реєстри, митні бази тощо): якщо суб'єкт добросовісно виконав усі вимоги і поклався на державні дані, влада не може, посилаючись на власні приховані помилки або шахрайство третіх осіб, позбавити його прав без компенсації, що по суті застосування принципу добросовісності як захисту легітимних очікувань приватної особи від непослідовних чи приховано недобросовісних дій держави.

Судова практика неодноразово стикалася з випадками рейдерських захоплень, коли через недобросовісність або змову державних реєстраторів відбувалася незаконна перереєстрація майна чи бізнесу. В таких справах суди прямо оцінюють добросовісність сторін. Якщо новий набувач майна був добросовісним (не знав про порушення і покладався на офіційний реєстр прав), то за загальним правилом його право підлягає захисту [23]. Наприклад, Велика Палата ВС у справі №922/3537/17 (2019 р.) підтвердила, що

добросовісна особа, яка придбала нерухомість, вправі розраховувати на відсутність невидимих обтяжень, і якщо в реєстрі не було інформації про претензії третіх осіб, то вона набуває право власності, вільне від таких претензій, що спонукало законодавця ухвалити зміни до Цивільного кодексу у 2025 році, які посилюють захист прав добросовісного набувача: зокрема, введено 10-річний строк позовної давності для витребування майна з незаконного володіння, після спливу якого права добросовісного набувача не можуть бути оскаржені [110].

З іншого боку, суди визнають незаконними дії самих реєстраторів, якщо доведено їхню недобросовісність (наприклад, внесення завідомо неправдивих даних до реєстру за хабар). Такі дії кваліфікуються як протиправні і призводять до скасування реєстраційних записів та притягнення реєстратора до відповідальності. Принцип добросовісності тут слугує мірилом: добросовісна поведінка (довіра до державних даних і виконання всіх норм) захищається, недобросовісна (обман, змова, порушення процедури) – карається [154].

У судовій практиці щодо спорів державних службовців із роботодавцями часто йдеться про дотримання процедурних прав та обґрунтованість дисциплінарних стягнень. Адміністративні суди, розглядаючи позови звільнених чи покараних посадовців, фактично перевіряють, чи не було з боку керівника упередженості або свавілля. Наприклад, якщо посадовця звільнили за порушення, але при цьому не надали можливості пояснити обставини або покарали надмірно суворо (за незначний проступок – звільнення), суди нерідко визнають таке рішення незаконним. Верховний Суд у ряді рішень наголошував, що роботодавець повинен довести реальність вини працівника і дотриматися процедури притягнення, інакше рішення не витримує перевірки на добросовісність та пропорційність. Хоча прямо слово «добросовісність» у судових рішеннях щодо дисципліни може не звучати, по суті суд оцінює саме сумлінність дій

адміністрації: чи був дисциплінарний процес проведений чесно, чи не містить рішення ознак репресії або особистої помсти керівника.

Показовим є підхід, зафіксований у постанові Верховного Суду від 04.07.2018 (справа №Р/9901/123/18), де суд зазначив, що необ'єктивний та упереджений розгляд дисциплінарної справи суперечить принципам належної адміністративної процедури і є підставою для скасування наказу про стягнення [102]. Таким чином, судова влада стоїть на сторожі добросовісності й у внутрішніх адміністративних процесах, змушуючи державні органи суворо дотримуватися стандартів чесного поводження зі своїми службовцями.

Хоча більшість спорів щодо звернень громадян розглядаються поза судами (адже сам по собі процес розгляду звернення рідко стає предметом судового розгляду – зазвичай предметом є матеріальне право, якого стосується скарга), є приклади, коли громадяни оскаржували бездіяльність органу у відповідь на своє звернення. Суди трактують обов'язки за Законом «Про звернення громадян» досить серйозно. Якщо громадянин доведе, що подав звернення належно, а орган його не розглянув у строк або відповів формально, суд може зобов'язати орган повторно розглянути звернення, вже виконавши вимоги об'єктивності та повноти. У постановах адміністративних судів підкреслюється: просто відписка без реального розгляду – неприпустима. Така практика стимулює органи влади ставитися до розгляду скарг добросовісно, інакше їхня бездіяльність визнається протиправною. Щоправда, судове втручання в цю сферу – радше крайній захід. Більше значення має внутрішній контроль: наприклад, Уповноважений Верховної Ради (омбудсман) чи вищі органи періодично перевіряють, як розглядаються звернення. За даними парламентських звітів, тисячі скарг громадян щороку залишаються без належної реакції, що свідчить про системні порушення принципу добросовісності окремими органами [123].

Водночас поступово формується і позитивна практика: деякі міністерства впроваджують електронні системи відстеження звернень,

запроваджують стандарти якості відповідей, навчають персонал культурі спілкування з заявниками. Це має на меті зробити процес розгляду скарг більш прозорим і чесним, що відповідає принципу добросовісності.

Підсумовуючи, судова практика в Україні підтверджує ключову роль принципу добросовісності: суди дедалі частіше посиляються на нього при оцінці дій адміністративних органів. Принцип використовується як критерій правомірності реалізації дискреційних повноважень, як засіб захисту прав громадян від бюрократичного свавілля і як орієнтир для тлумачення законодавства. Особливо після набрання чинності Законом України «Про адміністративну процедуру», який формально закріпив добросовісність, очікується, що посилення на цей принцип стануть рутинними в судових рішеннях, а органи влади змушені будуть ретельніше обґрунтовувати свої рішення з позиції сумлінності.

Практика правозастосування: виклики та перспективи забезпечення добросовісності

Запровадження принципу добросовісності в норми права – лише перший крок. Важливішим є те, як цей принцип реалізується на практиці органами публічної адміністрації в повсякденній діяльності. Станом на 2025 рік можна відзначити такі тенденції та проблеми практики правозастосування в контексті добросовісності:

Підготовка органів влади до нового закону. Прийняття Закону «Про адміністративну процедуру» вимагало від державних органів значної адаптації. Зусилля координувалися Міністерством юстиції: були розроблені методичні рекомендації, проведені навчання для держслужбовців щодо нових принципів, у тому числі принципу добросовісності [10].

Міністерство юстиції України у своїх роз'ясненнях наголошує, що адміністративні органи повинні діяти відповідно до законодавства, не зловживати владою і не порушувати права осіб, керуючись принципами добросовісності та розсудливості [165]. Так, проявами недопустимої поведінки з боку учасника публічно-управлінських правовідносин є:

повторне призначення експертизи без достатніх підстав вважається недобросовісним, бо витрачає час і ресурси даремно; подання громадянином безпідставних клопотань або затягування процесу – також форма недобросовісності, яка заважає нормальному ходу справи. Такі роз'яснення доводяться до відома чиновників, що є позитивним кроком. Фактично, держава визнає проблеми минулого (формалізм, бюрократичне свавілля) і декларує намір змінити культуру адміністративних процедур.

Разом з тим, впровадження нового підходу стикається з укоріненими практиками. На місцях ще трапляються випадки, коли чиновники продовжують діяти за старими шаблонами: шукають дрібні неточності в документах, щоб відмовити заявнику; затягують розгляд справи, чекаючи можливої неправомірної вигоди; надають відписки на скарги, не вникаючи в суть. За даними опитувань бізнес-спільноти, хоча ситуація поліпшується, значна частина підприємців все ще стикається з бюрократичними перешкодами при отриманні дозволів чи проходженні перевірок. Наприклад, деякі підприємці зазначають, що попри принцип «мовчазної згоди» місцеві дозвільні центри інколи відмовляються визнавати право на діяльність без паперового дозволу – вимагають «дочекатися рішення», навіть коли строк минув. Це можна розцінити як недобросовісне ігнорування закону на практиці. В інших випадках контрольні органи намагаються обходити обмеження на перевірки, наприклад, оформлюючи позапланові перевірки за надуманими скаргами – фактично зловживаючи правом наглядати. Такі дії прямо порушують принцип добросовісності, адже контроль має здійснюватися лише для законних цілей, а не для тиску. Проблемою є також формальне ставлення до дисциплінарних процедур: іноді керівники проводять «для галочки» службове розслідування, вже заздалегідь вирішивши покарати невгодного працівника. Подолання цих практик потребує часу і невідворотності відповідальності.

Механізмом забезпечення добросовісності на практиці стає контроль ззовні: судовий та громадський. Якщо орган знає, що його рішення може

бути оскаржене до суду, де перевірять і чесність мотивів, і дотримання процедур, він буде більш схильний діяти обережно і сумлінно. Тому збільшення кількості адміністративних позовів, у яких громадяни вимагають скасування неправомірних рішень, побічно сприяє утвердженню добросовісності. Так само ЗМІ та громадські організації, висвітлюючи випадки чиновницького свавілля, створюють репутаційний тиск: публічний розголос випадків корупції чи халатності стимулює органи реагувати і виправляти ситуацію. Наприклад, після кількох резонансних публікацій про те, як деякі громади відмовлялися реєструвати переселенців або видавати довідки під надуманими приводами (що порушує принцип добросовісності та рівності), Міністерство цифрової трансформації ініціювало перевірки Центрів надання адмінпослуг і розробило нові стандарти обслуговування. Це приклад того, як громадський контроль виявляє недобросовісну практику, а держава змушена реагувати нормативно і організаційно.

Ще одним інструментом практичного забезпечення принципу може стати притягнення чиновників до відповідальності за недобросовісну поведінку. Законодавство про держслужбу містить поняття «дисциплінарного проступку» – до нього можна віднести і свідоме порушення процедур чи прав громадян. Якщо, наприклад, буде встановлено, що посадова особа навмисно приховала від заявника інформацію або безпідставно не виконала рішення суду, її можуть покарати дисциплінарно (аж до звільнення).

Принцип добросовісності тісно пов'язаний із поняттям доброчесності посадовця. Закон України «Про запобігання корупції» зобов'язує службовців уникати конфлікту інтересів та неправомірної вигоди. По суті, службовець, який діє корупційно, апріорі порушує принцип добросовісності, бо ставить свій інтерес понад закон. Активна діяльність антикорупційних органів (НАЗК, НАБУ) щодо викриття таких дій також сприяє очищенню адміністративних процедур від недоброчесності. Чим прозорішою є система декларування, контролю за доходами чиновників, тим менше стимулів для

них діяти недобросовісно у відносинах з громадянами. Тому впровадження принципу добросовісності слід розглядати у комплексі з етичними стандартами публічної служби.

Реалізація принципу добросовісності в публічному адмініструванні є поетапним процесом трансформації бюрократичної культури. На сьогодні сформовано базові передумови інституціоналізації цього принципу: ухвалено відповідну нормативно-правову базу, у правозастосовній практиці суди демонструють готовність захищати сумлінних учасників адміністративних процедур, а суспільство артикулює запит на справедливе та орієнтоване на права людини врядування. Подальший прогрес потребує часу та цілеспрямованої роботи з помилками, зокрема формування у державних службовців стійкого усвідомлення невідворотності вимоги «служити чесно» як професійного стандарту.

Паралельно необхідна адаптація поведінкових установок громадян до оновлених процедурних правил. Оскарження адміністративних рішень має розглядатися не як інструмент ретрибуції, а як процесуальний механізм поновлення порушених прав; відповідно, недопустимим є його зловживання. Позитивним індикатором виступає офіційне закріплення концепції добросовісності на найвищому державному рівні, що створює нормативні та інституційні умови для її подальшої імплементації.

Очікуваним результатом є поступова гуманізація, відкритість та підвищення ефективності адміністративних процедур в Україні у відповідності до найкращих європейських стандартів належного врядування. У цьому контексті принцип добросовісності виконує функцію системного регулятива, забезпечуючи баланс владних повноважень і прав людини на засадах взаємної чесності, поваги та відповідальності учасників публічно-правових відносин.

Узагальнюючи, закріплення добросовісності як орієнтира адміністративної діяльності не зводиться до етичного постулату; воно набуває нормативно-процедурного змісту, що проявляється у стандартах

мотивованості рішень, належної перевірки фактів, пропорційності втручання та обов'язку органу діяти сумлінно на всіх стадіях провадження. Така інституціалізація створює підґрунтя для стійкої довіри до публічної влади й передбачуваності адміністративної практики. Водночас добросовісність виконує інтегративну функцію щодо інших засад адміністративного процесу, узгоджуючи їх застосування в конкретних кейсах і запобігаючи формалізму. Саме тому подальший аналіз потребує звернення до системи принципів адміністративно-процедурного права як до цілісної конструкції, що відображає соціальний запит на ефективне, справедливе та прозоре врядування. У цьому контексті релевантним є підхід, який акцентує на соціальній обумовленості змісту адміністративно-процедурних відносин. Перехід до розгляду зазначеної ознаки дозволяє показати, яким чином принципи – у тому числі добросовісність – кореспондують із конкретними суспільними потребами, політико-правовими процесами та очікуваннями адресатів публічної адміністрації.

Серед ознак принципів адміністративно-процедурного права А.А. Шарая виділяє соціальну обумовленість, що вченою розглядається як зв'язок зміст адміністративно-процедурних відносин із соціально-економічними умовами розвитку суспільства, а також політичним, ідеологічним та іншим процесам, які відбуваються у державі [161, с. 285]. Принципи адміністративно-процедурних правовідносин мають глибоку соціальну обумовленість, оскільки вони формуються відповідно до потреб суспільства в ефективному, справедливому та прозорому врегулюванні відносин між особою і державою. У демократичній правовій державі адміністративна процедура є засобом забезпечення прав і законних інтересів громадян у їхніх відносинах з органами публічної влади. Соціальна природа цих принципів проявляється у прагненні до балансу між владними повноваженнями адміністративних органів та захистом прав людини. Принципи законності, неупередженості, доступності, прозорості, змагальності та пропорційності відповідають очікуванням суспільства щодо справедливого

адміністративного процесу. Вони слугують інструментом довіри громадян до держави та сприяють підвищенню якості державного управління. Таким чином, соціальна обумовленість принципів адміністративно-процедурного права полягає у їхній спрямованості на задоволення публічних інтересів через забезпечення ефективного врядування.

У формуванні змісту принципів адміністративно-процедурних правовідносин значну роль відіграють суб'єкти формування таких ідей, що складають у сукупності погляди окремого суспільства.

Критерій добросовісності є фундаментальним елементом правової поведінки суб'єкта владних повноважень у сфері публічного управління. Він вимагає, щоб дії, рішення чи бездіяльність такого суб'єкта відповідали не лише букві закону, але й загальновизнаним моральним та етичним стандартам. Добросовісність передбачає щирий намір діяти в інтересах суспільства, сумлінне ставлення до виконання обов'язків, відданість публічній меті, а також недопущення використання владних повноважень для досягнення особистої вигоди або незаконного привілейованого становища.

Суб'єкт владних повноважень зобов'язаний діяти передбачувано та відкрито, неухильно дотримуючись принципів справедливості, законності та об'єктивності. Добросовісність, як критерій адміністративної діяльності, полягає у відсутності корисливих мотивів, прихованих інтересів або зловживання владою. Вона вимагає дій, що спрямовані на досягнення законної мети, незалежно від складності ситуації чи особистого ставлення до конкретної справи.

При цьому добросовісне прийняття рішень чи вчинення дій не виключає можливості фактичного відхилення від формальних норм закону – наприклад, у складних або нестандартних ситуаціях. Однак добросовісність виключає наявність умислу на порушення закону. Іншими словами, якщо особа діяла з переконанням у законності своїх дій, не переслідуючи протиправної мети, така поведінка не повинна автоматично визнаватися

зловживанням. Отже, критерій добросовісності дозволяє не лише оцінювати формальну законність рішень, але й виявляти їхню відповідність духу закону, моральним засадам та публічному інтересу.

Таким чином, реалізація принципу добросовісності передусім здійснюється в межах належності здійснення владними суб'єктами дискреційних повноважень.

Дискреційні повноваження - це надане законом право суб'єкту владних повноважень самостійно обирати один із кількох законних варіантів дій або рішень у межах встановленої компетенції, з урахуванням конкретних обставин справи, публічного інтересу та принципів адміністративного права.

Інакше кажучи, дискреція - це свобода розсуду у межах закону. Вона не є свавіллям, а, навпаки, вимагає обґрунтованого, добросовісного та пропорційного підходу при реалізації владних функцій. Дискреційні повноваження застосовуються там, де закон не встановлює чітко визначеного алгоритму дій, а залишає простір для вибору. Наприклад, у питаннях надання дозволів, ліцензій, встановлення обмежень, реагування на порушення тощо.

Контроль за реалізацією дискреційних повноважень здійснюється шляхом перевірки того, чи не було перевищено межі розсуду, чи дотримано принципів законності, справедливості, рівності, неупередженості та пропорційності.

Дискреція є необхідним елементом ефективного публічного управління, адже дозволяє гнучко реагувати на різні життєві ситуації, однак потребує чітких гарантій від зловживань та корупції. Саме тому особлива увага приділяється обґрунтуванню рішень, прозорості процедур та можливості судового оскарження.

Оскільки у відносинах з особливим суб'єктним складом важко виокремити простір для розсуду, то на тлі глибокої змістовної й цільової трансформації адміністративного права (включно з адміністративно-процедурним) дискреція все ж наявна, розширює свої межі та набуває різних форм прояву. Йдеться про: альтернативний розсуд (типовий для процедур, де

можливі кілька правомірних варіантів дій), інтерпретаційний (пов'язаний з оцінювальними поняттями та їх тлумаченням при реалізації повноважень) і загальний (орієнтований на принципи як базові засади діяльності). Добросовісність у такому контексті означає вимогу не зловживати правами та сумлінно виконувати встановлені законом обов'язки; вона покликана охороняти не лише публічний інтерес, а й права та законні інтереси інших учасників провадження, які можуть мати різний статус і різні інтереси [129].

Теоретичні узагальнення й правові доктрини, коли набувають форми правових норм або наукових висновків, перетворюються на принципи адміністративно-процедурного права. Їхній зміст зумовлений об'єктивними соціальними закономірностями: засадничі ідеї права – не довільні інтелектуальні конструкції, а специфічний спосіб відображення цих закономірностей. Відтак принципи скеровані на впорядкування суспільних відносин, мають соціальну обумовленість і соціальну спрямованість, що цілком відповідає природі регулятора суспільних зв'язків. Добросовісність, зокрема, покладає на адміністративний орган обов'язок використовувати свої повноваження за належною метою й діяти з добрими намірами для досягнення визначених результатів.

У наукових публікаціях пропонується класифікувати принципи адміністративного процесу на три групи [63]: конституційно-правові: верховенство права, законність, рівність учасників адміністративної процедури перед законом, заборона дискримінації, презумпція правомірності дій і вимог особи; організаційні: гласність і відкритість, захист конфіденційної інформації, пропорційність, розумний строк, оперативність, ефективність; морально-етичні: добросовісність, розсудливість, доброчесність, патріотизм.

Принцип добросовісності та розсудливості у наукових і навчальних джерелах трактується по-різному: його подають або як два окремі засади – добросовісність і розсудливість, або як єдиний комплексний принцип. Проектне законодавство, що регулює адміністративну процедуру,

демонструє перевагу інтегрованого (поєднаного) підходу до розуміння принципу добросовісності. За своїм змістом цей принцип насамперед ґрунтується на морально-етичних засадах і ціннісних уявленнях про належну поведінку публічної влади, причому ці підвалини мають виразніший визначальний характер, ніж суто юридичні конструкції або функціонально-інструментальні міркування [58].

У словникових джерелах «добросовісність» визначається як властивість діяти чесно, старанно й сумлінно у виконанні обов'язків [139], тоді як «розсудливий» – це той, хто здатний мислити, міркувати та діяти правильно й розумно; тобто діяти обґрунтовано [140]. Узагальнено зміст принципу добросовісності корелюють із вимогою процесуальної економії, що передбачає застосування за конкретних обставин максимально простих і доступних процедур та відмову від надмірного формалізму, який не має самостійної правової цінності й не впливає на законність або обґрунтованість адміністративних актів чи дій органів публічної влади. У такому розумінні добросовісність спрямовує процедуру на досягнення її правозахисної мети – забезпечення та охорону прав і свобод людини [128, с. 222].

Інша поширена інтерпретація акцентує, що відповідний критерій-принцип зобов'язує суб'єкта владних повноважень реалізовувати надану компетенцію з автентичним наміром досягти цілей, визначених законом, і забезпечити справедливий результат, що передбачає послідовне дотримання законної мети та завдань, передбачуваність і неупередженість поведінки, а також виключає корисливі мотиви – прагнення одержати особисту вигоду, привілеї чи інші переваги шляхом прийняття рішень, вчинення дій або утримання від них. Водночас добросовісність у сфері рішень, дій чи бездіяльності не усуває самої можливості фактичної помилки або відступу від нормативного припису, однак несумісна з наявністю умислу на таке порушення [52, с. 344].

У науковій літературі також аргументується концепція «подвійної» правової природи принципу добросовісності. По-перше, цей принцип

встановлює для адміністративного органу обов'язок розглядати й вирішувати справу у відповідності до загальновизнаних моральних і правових стандартів, утримуватися від зловживання владними повноваженнями, не посягати на права та свободи учасників провадження і приймати рішення з належним урахуванням як публічного (суспільного), так і приватного (індивідуального) інтересу [147]. По-друге, він зобов'язує фізичних та юридичних осіб у межах адміністративного провадження сумлінно виконувати покладені вимоги та користуватися наданими правами відповідно до законодавства [147].

Зловживання процесуальними правами одним із учасників адміністративно-процедурних відносин закономірно спричиняє порушення прав і законних інтересів іншої сторони, а відтак перебуває у прямій суперечності з вимогами принципу добросовісності. І. В. Криворучко, зокрема, пропонує розглядати добросовісність як засаду здійснення адміністративних процедур, що адресована всім учасникам провадження і вимагає від них діяти старанно, сумлінно та добропорядно, із належною обачністю й увагою до прав інших осіб, утримуватися від зловживання правами та заподіяння шкоди. Водночас щодо органів публічної влади цей принцип конкретизується у вимозі ухвалювати адміністративні акти, керуючись найкращими намірами досягнення законної мети, забезпечуючи належний баланс приватного й публічного інтересів, а не прагненням до отримання власної вигоди [62].

Принцип добросовісності ґрунтується на універсальних загальнолюдських і загальноправових цінностях, перебуває у тісному концептуальному зв'язку зі справедливістю та демократичним характером взаємодії приватних осіб із публічною владою, а також опосередковано підвищує результативність правового регулювання. Попри те, що ця категорія історично асоціюється передусім із приватноправовою площиною, її інкорпорація у сферу публічно-правових відносин означає перехід до нового, більш якісного рівня нормативної організації взаємодії держави та

громадян, зорієнтованого на довіру, передбачуваність і відповідальність адміністрації [5, с. 30].

Принцип розсудливості вимагає, щоб адміністративний орган, провадячи справу й ухвалюючи акт, керувався логікою, здоровим глуздом і загальноприйнятими моральними нормами [5, с. 35]. Водночас застереження, що застосування розсудливості «не означає незастосування закону», не можна тлумачити як дозвіл відступати від правових норм: повноваження публічної адміністрації мають здійснюватися виключно на підставі закону. Окремі ситуації потребують розсуду, але він повинен бути правово обґрунтованим і правом обмеженим.

Положення про здоровий глузд, врахування професійного досвіду та усталені цінності дедалі частіше закріплюються в адміністративному законодавстві – це свідчить про визнання принципу розсудливості наукою і законодавцем. Передусім ідеться про його застосування владними суб'єктами під час реалізації повноважень, хоча певний вимір розсудливості має стосуватися і приватних осіб (подання скарг, петицій, участь в обговоренні актів управління тощо).

Розгляд змісту принципу добросовісності вимагає звернення до судової практики. Так, Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду у порядку касаційного оскарження розглянув справу за позовом товариства до НКРЕКП за участю двох третіх осіб (ПАТ – третя особа 1, та ТОВ – третя особа 2) про визнання протиправною й скасування постанови про штраф. Підставою для постанови стало те, що за результатами планової перевірки НКРЕКП зафіксувала відсутність у позивача довідки (акта звірки), яку третя особа 1 мала надати про відсутність простроченої заборгованості перед постачальником (третьою особою 2). Комісія кваліфікувала це як порушення п. 2.1 гл. 2 Ліцензійних умов у частині дотримання ст. 14 Закону «Про ринок природного газу» та п. 4 розд. II Правил щодо зміни постачальника, і наклала штраф. Позивач оскаржив постанову. Суд першої інстанції позов задовольнив, вважаючи, що НКРЕКП неправильно оцінила статус третьої

особи 1 крізь поняття «діючий постачальник», отже помилково констатувала порушення. Апеляційний суд скасував це рішення і відмовив у позові, виходячи з того, що третя особа 2 була діючим постачальником газу для третьої особи 1 у відповідний період (постачання припинилося через несплату), тож відсутність довідки про відсутність простроченої заборгованості підтверджує порушення п. 2.1 гл. 2 Ліцензійних умов. Верховний Суд погодився з апеляцією, залишив касаційну скаргу без задоволення, а постанову апеляційного суду – без змін. Колегія суддів, проаналізувавши ст. 14, 59 Закону України «Про ринок природного газу» [125], п. 5 розд. I та абз. 4 п. 4 розд. II Правил постачання газу (постанова НКРЕКП № 2496 від 30.09.2015), зазначила: при зміні постачальника споживач для укладення нового договору має надати новому постачальнику довідку (акт звірки) про відсутність простроченої заборгованості перед діючим постачальником, підписану цим постачальником (за наявності). Ця вимога спрямована на перевірку дотримання частини другої ст. 14 Закону України «Про ринок природного газу», зокрема правил зміни постачальника та обов'язку повного остаточного розрахунку з попереднім постачальником. Оскільки під час позапланового контролю НКРЕКП встановила відсутність такої довідки, яку третя особа 1 мала надати перед укладенням договору з позивачем, а попередній договір між третіми особами було розірвано через заборгованість третьої особи 1, Верховний Суд погодився, що постанова НКРЕКП є правомірною та відповідає вимогам ч. 2 ст. 2 КАС України. Суд також підкреслив: те, що на момент укладення нового договору попередній договір уже розірвано, не змінює факту, що третя особа 2 постачала газ третій особі 1 у відповідний період (постачання припинилося через несплату), отже була для неї діючим постачальником. Додатково Верховний Суд нагадав про застосування доктрини *venire contra factum proprium* (заборона суперечливої поведінки), яка ґрунтується на засаді добросовісності: недобросовісною є поведінка, що не відповідає попереднім заявам або діям сторони, якщо інша сторона, діючи собі на шкоду, розумно

на них покладалася. Зазначений підхід має застосовуватися і в окремих публічно-правових спорах з питань процедурного провадження [104].

Важливою умовою дотримання вимог добросовісності є прояв активних дій особи у захисті наданого їй права. Так, у справі №340/2259/23 про одноразову грошову допомогу Верховний Суд визнав можливим поновити преклюзивний строк у разі наявності непереборних обставин, якщо особа проявила належну активність [101]. Так, згідно із п. 75 Постанови Верховног Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 20 червня 2024 року у справі №340/2259/23 визначено, що за загальним правилом преклюзивний (присічний, присікальний або обмежений) строк не підлягає поновленню, водночас, у виключних випадках строк може вважатися таким, що розпочався пізніше або є незавершеним, а особа такою, що не втратила соціальні гарантії, які надані їй [законом](#), зокрема, у даному випадку, можливість реалізації свого права на отримання одноразової грошової допомоги із застосуванням судових заходів захисту свого права (шляхом пред`явлення позову).

Верховним Судом зазначається, що такий виключний випадок повинен передбачати у сукупності такі умови:

«наявність непереборних обставин, які пов`язані з дійсними істотними та об`єктивними перешкодами чи труднощами для своєчасного вчинення відповідних дій та/або поважних причин, які не залежали від волі та дій особи, що підтверджені доказами, належність яких повинна бути перевірена уповноваженим органом або судом;

відсутність підстав стверджувати про можливу бездіяльність (недобросовісність) особи, що може виражатися у її незацікавленості у дотриманні встановлених строків або умисному ухиленні від вчинення необхідних активних дій, передбачених законодавством;

вчинення особою відповідних активних дій з метою реалізації свого права на передбачені [законом](#) соціальні гарантії (отримання одноразової грошової допомоги)» [101].

Під «активними діями» особи слід розуміти, зокрема:

підтверджене звернення за належною соціальною виплатою в межах встановленого трирічного строку (що свідчить про намір своєчасно реалізувати право на допомогу);

оперативне судове оскарження відмови суб'єкта владних повноважень у призначенні виплати та/або інших рішень, дій чи бездіяльності, виявлених у зв'язку з цією відмовою (наприклад, неналежне чи несвоєчасне оформлення компетентними органами документів, які є підставою для виплати: постанови ВЛК, акта розслідування нещасного випадку, акта про причини і обставини поранення, довідки МСЕК тощо), що перешкоджають реалізації права при повторному зверненні. Такі дії демонструють готовність особи захищати своє право й доводити неправомірність рішень органу для отримання належної виплати.

З урахуванням наведеного колегія суддів підкреслює: лише сукупність доведених і перевірених судом дійсно непереборних обставин (які створили істотні перешкоди для своєчасного вчинення дій і не залежали від волі особи) разом із активними діями, що підтверджують намір своєчасно реалізувати право на допомогу та готовність його захищати, можуть слугувати підставою для визначення судом іншої дати початку або завершення обчислення строку реалізації права на отримання одноразової грошової допомоги. Отже, добросовісна поведінка у відстоюванні свого права є підставою для більш гнучкого підходу до правил про строки.

У Постанові Верховного Суду від 28.05.2024 у справі №480/8344/22 ВС розглянув у касації спір за позовом Держгеонадр до Товариства про припинення користування надрами шляхом анулювання спецдозволу та за зустрічним позовом Товариства про визнання протиправними й скасування наказів про зупинення дії цього дозволу. Суд урахував суперечливу

(непослідовну) поведінку органу влади: суб'єкт приватного права намагався сумлінно виконати вимоги закону та припис органу, однак отримав відмову, після чого той самий орган розпочав дії з притягнення до відповідальності шляхом анулювання ліцензії (що є втручанням у право власності). Таким чином, суперечлива поведінка суб'єкта правовідносин відноситься до категорії недобросовісної поведінки [107].

Зазначений підхід узгоджується з принципом добросовісності та доктриною *venire contra factum proprium*: орган публічної влади не може схвалювати або не перешкоджати певній поведінці суб'єкта, а згодом карати його за те саме. Така непослідовність підриває правову визначеність і легітимні очікування, суперечить належному врядуванню та вимогам ч. 1, 3 ст. 6 Закону № 2073-IX (здійснювати повноваження в межах і у спосіб, визначені законом, послідовно в подібних справах). Отже, у справі №480/8344/22 Верховний Суд фактично кваліфікував суперечливу поведінку органу як прояв недобросовісності, що є підставою для захисту права приватного суб'єкта від непропорційного втручання (анулювання дозволу) і для відновлення передбачуваності адміністративної практики.

Постанова Верховного Суду від 23.02.2023 у справі №400/3396/19 стосувалася правомірності надання РДА дозволу на розроблення та затвердження детального плану території (ДПТ) земельної ділянки для будівництва й експлуатації об'єктів ВЕС за межами населених пунктів у межах сільської ради. Позивачі вважали, що порушено процедуру громадського обговорення проєкту ДПТ та не враховано інтереси громади. Суд установив, що окремі формальні недоліки під час підготовки й оприлюднення ДПТ не спричинили порушення прав позивачів на участь у публічних слуханнях, а дії відповідача були добросовісними: своєчасно та належно оприлюднено оголошення про публікацію проєкту ДПТ і заяву про визначення обсягу СЕО, забезпечено доступ до паперових матеріалів за вказаною адресою, організовано та проведено громадське обговорення за участю замовника, розробників, представників громадськості та інших

зацікавлених осіб. З огляду на відсутність установлених попередніми інстанціями невідповідностей змісту ДПТ вимогам Закону «Про регулювання містобудівної діяльності», іншим актам законодавства, ДБН Б.1.1-14:2012 та Схемі планування території, Верховний Суд дійшов висновку, що підстав для скасування розпорядження РДА про затвердження ДПТ немає [103].

У справі № 240/2236/23 Верховний Суд фактично застосував принцип добросовісності як критерій оцінки поведінки як особи, так і публічного органу [105]. Суд наголосив, що формальна відсутність посвідчення чорнобильця не може бути єдиною підставою для відмови у нарахуванні доплати, якщо інші належні докази підтверджують право особи на неї та свідчать про її добросовісні дії. Суд дослідив, чи особа вчинила всі належні дії для реалізації свого права та чи не зловживала правом. Вона: має статус непрацюючого пенсіонера, підтверджений документально; проживає у зоні радіоактивного забруднення – наявні докази; надала інші підтвердження, що засвідчують добросовісне користування правом. Тобто особа діяла відкрито, не приховувала інформації та своєчасно звернулася за реалізацією свого права – що відповідає стандарту добросовісності.

Добросовісність державного органу Верховним Судом розглядається у такий спосіб. Адміністративний орган зобов'язаний діяти не лише формально в межах букви закону, а й у відповідності до його духу та конституційних стандартів соціального захисту [105]. Принцип добросовісності передбачає, що орган: не має використовувати формальний підхід для безпідставного позбавлення особи гарантованої виплати; повинен реагувати пропорційно обставинам; зобов'язаний враховувати реальний підтверджений статус особи та її фактичне проживання в зоні забруднення.

Формальне посилення на відсутність посвідчення, коли право підтверджено іншими документами, суперечить чесності, неупередженості та меті соціального законодавства.

У цьому рішенні Верховний Суд підкреслив, що добросовісність є обов'язковим стандартом взаємодії між державою та особою [105].

Особа повинна діяти чесно та активно реалізовувати своє право. Держава повинна діяти не формально, а справедливо, забезпечуючи реальне, а не декларативне право. Таким чином, суд підтвердив: дотримання принципу добросовісності вимагає, щоб держава не відмовляла у соціальній виплаті лише з формальних підстав, якщо право особи підтверджене і вона діяла чесно та відповідально [105]. Такий підхід сприяє зміцненню довіри до публічної влади, забезпеченню соціальної справедливості та реалізації принципу верховенства права.

У постанові Верховного Суду від 08.05.2024 у справі №160/4503/23 спір стосувався, за твердженням позивача, протиправних дій органів влади при затвердженні проєктної документації та проведенні реконструкції площі. Апеляційний суд відмовив у позові, виходячи з того, що громадська організація не довела належної процесуальної заінтересованості: відсутнє підтвердження здійснення статутної діяльності у сфері містобудування та не наведено доказів порушення прав мешканців міста у зв'язку із завершенням реконструкції [106].

Крізь призму принципу добросовісності суд підкреслив стандарти, яких мають дотримуватися учасники публічно-правових відносин і процесу: заявник зобов'язаний діяти відкрито, чесно та послідовно, підтверджуючи свою процесуальну позицію релевантними доказами. Тому, вирішуючи питання про право громадської організації звертатися до суду в інтересах інших осіб, суди мають з'ясувати, чи відповідає поведінка такої організації критеріям добросовісності, а саме:

чи узгоджуються статутні цілі та реальна діяльність організації з предметом спору;

чи існує безпосередній і реальний зв'язок між заявленими вимогами та захищуваними інтересами;

чи конкретизовано, чиї саме права та інтереси підлягають захисту, і чи зверталися ці особи до організації по допомогу;

чи належно обґрунтовано та документально підтверджено порушення прав, на які посилається організація.

Таким чином, застосування принципу добросовісності тут проявляється у вимозі до позивача не лише формально посилатися на суспільний інтерес, а й демонструвати реальну, сумірну та підтверджену заінтересованість, діяти без зловживання процесуальними правами та не підміняти індивідуальний захист абстрактним контролем. Невиконання цих стандартів добросовісності обґрунтовує відмову в позові.

Згідно зі статтею 10 Закону України «Про адміністративну процедуру», публічні адміністративні органи зобов'язані діяти на підставі, у межах повноважень та у спосіб, визначені законодавством, утримуватися від будь-яких форм зловживання владою і не допускати порушення прав, свобод та законних інтересів осіб. У тексті закону чітко артикульовано дві взаємопов'язані засади – добросовісність і розсудливість. Ці засади надають адміністративній процедурі не лише формальної визначеності, а й ціннісного змісту, який безпосередньо позначається на її ефективності, справедливості та довірі громадян до публічної влади. В офіційних роз'ясненнях державних органів, зокрема Міністерства юстиції України, послідовно підкреслюється, що дотримання зазначених принципів є ключовою передумовою сучасного належного врядування та узгодження практики органів влади з європейськими стандартами.

Принцип добросовісності вимагає від адміністративних органів комплексного та неупередженого врахування інтересів усіх залучених сторін, сумлінного використання наявних правових інструментів і дотримання високих стандартів належного процесу. Йдеться не лише про формальне проходження процедурних стадій, а про змістовну орієнтацію на чесність, відкритість та передбачуваність адміністративних рішень. Так, недобросовісними можуть визнаватися рішення або дії, що суперечать вимогам раціональності та загальновизнаним моральним орієнтирам, або ж свідомо ігнорують релевантні факти та доводи. Класичним прикладом, який

часто наводиться у практичних коментарях до закону, є призначення повторної експертизи без переконливого, процесуально зафіксованого обґрунтування. Такі дії не лише створюють ризик затягування розгляду справи, а й породжують неефективне використання адміністративних ресурсів – від робочого часу службовців до бюджетних коштів – і можуть свідчити про прагнення ухилитися від прийняття відповідального рішення.

Разом із тим, законодавець звертає увагу на двосторонню природу вимоги добросовісності: вона поширюється не тільки на органи влади, а й на всіх учасників адміністративного провадження – заявників, заінтересованих осіб, їхніх представників. Зокрема, подання завідомо безпідставних клопотань, штучне множення процесуальних документів, ігнорування розумних строків або свідоме затягування провадження під виглядом «захисту прав» є недопустимими формами процесуального зловживання. Такі дії не лише обтяжують орган і відволікають його ресурси, а й порушують права інших учасників, створюючи для них невинуваті перешкоди. Отже, учасники провадження мають діяти відповідально, коректно та з повагою до встановлених правил, усвідомлюючи, що добросовісність – це не опція, а процесуальний обов'язок, який кореспондує їхнім правам.

У парі з добросовісністю функціонує принцип розсудливості (reasonableness), що вимагає від адміністративних органів приймати рішення на основі всебічної та неупередженої оцінки обставин справи, з дотриманням балансу між публічним інтересом і правами конкретної особи, а також із застосуванням належних, доречних і пропорційних засобів. Розсудливість у цьому розумінні – не довільність, а об'єктивований стандарт раціональної поведінки: орган повинен пояснити, чому обраний інструмент є адекватним поставленій меті, чому відхилені альтернативи, і як рішення мінімізує шкоду для прав і свобод особи. Таким чином, розсудливість наближена до стандартів пропорційності: втручання у сферу прав має бути необхідним, придатним і співмірним.

Добросовісність в адміністративному процесі проявляється у низці конкретних вимог, як: повнота і всебічність з'ясування обставин; неупередженість і рівність сторін; мотивованість і прозорість рішень; процесуальна чесність у застосуванні інструментів; дотримання розумних строків.

Адміністративний орган не може обмежуватися лінійним або однобічним підходом до доказів. Він має шукати інформацію, що як підтверджує, так і спростовує позицію кожної зі сторін, сприяти збиранню доказів там, де це прямо передбачено законом, і не нехтувати релевантними матеріалами лише через їхню «незручність» для певного припущення.

Жодна зі сторін не може мати процесуальних «привілеїв» через її статус чи стосунки з органом. Однакові вимоги до форми та змісту заяв, клопотань, строків реагування, а також до стандартів доказування мають застосовуватися симетрично.

Рішення повинні містити чітке викладення фактичних підстав, правової аргументації та посилання на норми права. Недостатня або формальна мотивація – індикатор недобросовісності, оскільки унеможлиблює перевірку правильності висновків і підриває довіру.

Якщо закон надає органу дискрецію (вибір між кількома правомірними рішеннями), ця дискреція реалізується для досягнення легітимної мети, а не для створення зайвих бар'єрів або «каральних» процесуальних дій. Наприклад, повторна експертиза доречна лише за наявності нових даних, сумнівів у компетентності первісного експерта чи інших вагомих процесуальних підстав.

Несвоєчасність і необґрунтовані затримки рівною мірою шкодять інтересам осіб та авторитету публічної влади. Добросовісність вимагає планування і процесуальної дисципліни.

Учасники провадження реалізують свої права – на подання доказів, клопотань, заперечень, ознайомлення з матеріалами тощо – в межах установлених законом процедур, керуючись сумлінністю й повагою до

контрагентів по процесу. Водночас закон бере до уваги, що процесуальні права можуть бути використані всупереч їхньому призначенню. Зокрема: безпідставні клопотання; затягування процесу; спотворення фактів або маніпуляції доказами.

Якщо сторона системно подає клопотання, які не мають відношення до предмета справи або дублюють уже вирішені питання, – це ознака зловживання. Орган має право відмовляти у задоволенні таких клопотань, фіксувати їхню безпідставність і рухатися далі у межах строків.

Несвоєчасне надання документів без поважних причин, вимога неодноразових відкладень, неявка без належного повідомлення – усе це підриває розумні строки й може кваліфікуватися як недобросовісна поведінка.

Неповні подання, вибіркове цитування документів, приховування відомостей – несумісні з принципом добросовісності й можуть мати наслідком негативну оцінку довіри до відповідних доказів або інші процесуальні наслідки, передбачені законом.

За наявності ознак зловживання орган, діючи розсудливо, повинен реагувати пропорційно: від простого процесуального застереження й фіксації обставин у матеріалах справи – до відмови у задоволенні клопотання чи, у передбачених законом випадках, покладення частини витрат на сторону, що зловживає правами. Ключове завдання – відновити належний темп провадження та забезпечити рівність сторін, не перетворюючи процес на «покарання».

2.3 Напрями забезпечення реалізації принципу добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур

Право на належне адміністрування, закріплене в статті 41 Хартії основоположних прав ЄС від 18 грудня 2000 року, гарантує кожній особі

можливість звертатися до адміністративних органів для розгляду та вирішення її справи. До змісту цього права, зокрема, належать:

право бути вислуханою до ухвалення щодо неї індивідуальних заходів, які можуть мати несприятливі наслідки;

право на доступ до матеріалів власної справи з урахуванням законних інтересів у збереженні конфіденційності, професійної та комерційної таємниці;

обов'язок адміністративних органів належно обґрунтовувати свої рішення;

право на відшкодування шкоди, заподіяної інституціями ЄС або їхніми працівниками під час виконання службових обов'язків [156].

Концепція належного (доброго) адміністрування також відображена в низці актів «м'якого права» ЄС. Зокрема, у 2007 році Комітет Міністрів Ради Європи ухвалив Рекомендацію CM/Rec(2007)7 державам-членам щодо доброго адміністрування. Вона систематизувала й удосконалила підходи, викладені в попередніх рекомендаціях і резолюціях Ради Європи: про захист особи від актів адміністративних органів (1977), про здійснення дискреційних повноважень (1980), про адміністративні процедури, що стосуються великої кількості осіб (1987) тощо. Рекомендація CM/Rec(2007)7 містить додаток – модельний Кодекс доброго адміністрування з принципами та правилами, яких публічна адміністрація має дотримуватися у взаєминах із приватними особами. На її підставі стандарти доброго адміністрування були імплементовані до загальних актів про адміністративну процедуру окремих держав ЄС.

В Україні тривалий час не існувало окремого закону про адміністративну процедуру. Взаємини адміністративних органів із приватними особами регулювалися численними актами різної галузевої спрямованості та юридичної сили. Частину правил доброго адміністрування ще у 2005 році внесено до Кодексу адміністративного судочинства України.

Хоч ці питання формально не належать до предмета КАСУ, законодавець пішов на це через відсутність спеціального закону про адміністративну процедуру. У ч. 2 ст. 2 КАСУ встановлено загальні вимоги до суб'єктів владних повноважень (зокрема адміністративних органів) при ухваленні рішень і вчиненні дій; при їх оскарженні суди перевіряють відповідність цих рішень і дій указаним критеріям.

Потреба у якісному нормативному врегулюванні зовнішньоуправлінських процедур, гармонізації законодавства з *acquis* ЄС і впровадженні концепції доброго врядування (зокрема доброго адміністрування) стала однією з ключових євроінтеграційних вимог для України.

17 лютого 2022 року ухвалено Закон України «Про адміністративну процедуру» № 2073-IX, що набрав чинності 15 грудня 2023 року [115]. Нині це рамковий акт, який визначає порядок взаємодії адміністративних органів із фізичними та юридичними особами під час розгляду й вирішення адміністративних справ через ухвалення та виконання адміністративних актів. У своїх принципах ЗАП значною мірою відтворює критерії ч. 2 ст. 2 КАСУ, забезпечуючи їх узгодження.

Частина перша ст. 4 Закону України «Про адміністративну процедуру» закріплює принципи адміністративної процедури: верховенство права (законність і юридична визначеність), рівність перед законом, обґрунтованість, безсторонність (неупередженість) органу, добросовісність і розсудливість, пропорційність, відкритість, своєчасність і розумний строк, ефективність, презумпція правомірності дій і вимог особи, офіційність, забезпечення права на участь в адміністративному провадженні та гарантування ефективних засобів правового захисту [115].

Норми Закону України «Про адміністративну процедуру» розкривають зміст цих засад і деталізують стандарти доброго адміністрування. Базові принципи мають конституційну основу: верховенство права (ст. 8), законність (статті 6, 19, 92, 120), рівність учасників провадження (ст. 24),

гарантування судового захисту (ст. 55). Частина принципів у Закону України «Про адміністративну процедуру» – результат гармонізації з документами Ради Європи про захист прав і свобод приватних осіб у відносинах з адміністративними органами, зокрема щодо обґрунтованості, безсторонності, пропорційності (включаючи використання повноважень із належною метою), участі особи в провадженні та забезпечення правового захисту [89].

Нині більшість принципів і правил адміністративного процесу становлять невід’ємну частину права ЄС і визнаються «загальними принципами права Європейського Союзу».

Перелік засад адміністративної процедури наведено в ч. 1 ст. 4 Закону України «Про адміністративну процедуру». До них належать: верховенство права (зокрема законність і юридична визначеність), рівність перед законом, обґрунтованість, безсторонність (неупередженість) адміністративного органу, добросовісність і розсудливість, пропорційність, відкритість, своєчасність і розумний строк, ефективність, презумпція правомірності дій і вимог особи, офіційність, забезпечення права особи на участь в адміністративному провадженні та гарантування ефективних засобів правового захисту [115].

Норми Закону України «Про адміністративну процедуру» розкривають зміст цих принципів і конкретизують стандарти доброго адміністрування. Базові засади мають конституційне підґрунтя: із Конституції України випливають принципи верховенства права (ст. 8), законності (статті 6, 19, 92, 120), рівності учасників провадження перед законом (ст. 24) та гарантування судового захисту (ст. 55). Частина принципів Закону України «Про адміністративну процедуру» розкривають сформовано внаслідок гармонізації з документами Ради Європи щодо захисту прав і свобод приватних осіб у відносинах з адміністративними органами – зокрема, це обґрунтованість, неупередженість, пропорційність (у т.ч. застосування повноважень із належною метою), участь особи в провадженні та забезпечення правового захисту [89, с. 48].

Важливо, що закон не лише фіксує цей перелік, а й докладно тлумачить зміст кожного принципу в окремих статтях та інших положеннях. Додатковою гарантією дотримання прав і закону є вимога Закону України «Про адміністративну процедуру» розкривають застосовувати принципи адміністративної процедури і під час адміністративної діяльності без ухвалення адміністративних актів – наприклад, при видачі довідок чи наданні доступу до публічної інформації.

Потрібно зважати, що законом можуть визначатися особливості провадження для окремих категорій адміністративних справ – так звані спеціальні адміністративні процедури. Водночас навіть процедури, що регулюються спеціальними законами, мають відповідати принципам адміністративної процедури, встановленим Законом України «Про адміністративну процедуру». У таких випадках саме принципи виступають ключовим інструментом подолання прогалин і колізій: до приведення актів у відповідність із Законом України «Про адміністративну процедуру» вони застосовуються тією мірою, що не суперечить його засадам. Далі розгляньмо окремі принципи детальніше.

Принцип верховенства права (ст. 5 Закону України «Про адміністративну процедуру») відтворює положення ст. 3 Конституції України, за якою людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю [61], а також ґрунтується на ст. 8 Конституції України як базовий принцип правотворення та державотворення. Одним із його проявів є розуміння, що право не зводиться лише до законодавства як форми, а охоплює й інші соціальні регулятори – мораль, традиції, звичаї тощо, легітимовані суспільством і зумовлені його історико-культурним рівнем [136].

Принцип законності як складова верховенства права має конституційне походження зі ст. 19 Конституції України: органи державної влади та місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти тільки на підставі, в межах повноважень і у спосіб, передбачені Конституцією та

законами України [61], що означає, що адміністративним органам дозволено лише те, що прямо встановлено законом. Новелою Закону України «Про адміністративну процедуру» є вимога враховувати практику Європейського суду з прав людини під час здійснення адміністративної процедури. Оскільки рішення адміністративних органів часто стосуються прав і свобод, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та її протоколами[59], гарантії справедливої процедури, закріплені у ст. 6 ЄКПЛ, є універсальними для всіх галузей права і мають застосовуватися не лише судами, а й адміністративними органами – як під час судового розгляду, так і на досудовій стадії вирішення спорів.

Принцип правової визначеності сформульований насамперед у практиці ЄСПЛ і розглядається як складова верховенства права з огляду на стан правового регулювання та умови реалізації прав [20]. Його мета – забезпечити однакове застосування норм, недопустити довільне тлумачення та гарантувати учасникам правовідносин упевненість у власних легітимних очікуваннях.

До принципу законності належить і обов'язок адміністративного органу, який порушив право, свободу чи законний інтерес особи, відновити їх з власної ініціативи у розумний строк від дня виявлення порушення – без очікування скарги чи позову – та запобігти повторенню порушень. Така вимога спонукає органи публічної влади діяти на упередження, сприяє розумному врегулюванню конфліктів у межах їх офіційних повноважень, підвищує довіру до держави й покликана зменшити кількість судових і адміністративних оскаржень.

Тісно пов'язаними з аналізованими засадами та умовами здійснення дискреції є принципи рівності перед законом, обґрунтованості та безсторонності (неупередженості) адміністративного органу. Принцип рівності, гарантований Конституцією України та ЄКПЛ, спрямований на недопущення дискримінації та забезпечення справедливої роботи

адміністрації, а також передбачає додаткові гарантії у провадженні для вразливих груп.

Принцип обґрунтованості вимагає не лише повного та належного з'ясування обставин, а й слугує важливим інструментом обмеження дискреційних повноважень: у подібних або однакових справах зміна оцінок і висновків має бути чітко мотивована. Важлива новела Закону України «Про адміністративну процедуру» – обов'язок наводити мотиви в адміністративних актах, що можуть негативно вплинути на право, свободу чи законний інтерес особи. На практиці відсутність належної мотивації в акті, де вона є обов'язковою, є автоматичною підставою для його скасування при оскарженні. Слід зважати й на те, що акт, «позитивний» для однієї особи, може бути «негативним» для іншої, тож теж потребує мотивувальної частини.

Зміст принципу безсторонності (неупередженості) має два різні аспекти. «Безсторонність» (ч. 1 ст. 9 Закону України «Про адміністративну процедуру») означає однакове ставлення до всіх учасників провадження. «Неупередженість» (ч. 2 ст. 9 Закону України «Про адміністративну процедуру») виключає неправомірну заінтересованість органу в результаті розгляду справи. Забезпечення неупередженості охоплює цілу систему інструментів – від механізмів відводу і самовідводу посадових осіб до запровадження нових інституційних підходів до розгляду скарг в адміністративному порядку [89].

Процедуру адміністративного оскарження прямо врегульовано Законом України «Про адміністративну процедуру». Право особи оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність як до вищого адміністративного органу, так і до суду гарантується принципом забезпечення ефективних засобів правового захисту (ст. 18 Закону України «Про адміністративну процедуру»). Реалізація цього принципу виконує роль зовнішнього контролю за роботою адміністративних органів, адже дозволяє оскаржувати не лише

адміністративні акти, а й процедурні дії та проміжні рішення в межах провадження.

Принципи добросовісності, розсудливості та пропорційності не є новими для національного права: вони узгоджуються з критеріями КАС України щодо перевірки правомірності діяльності адміністративних органів і насамперед слугують обмеженню їхньої дискреції. Слушною є позиція, що «добрим» слід вважати публічне адміністрування, яке спирається на норми права, але не зводиться лише до них, максимально враховує фактичні обставини та спрямоване на якнайповніше і швидке задоволення як приватних, так і публічних інтересів [162]. Практично важливо, що обов'язкам адміністративного органу кореспондує обов'язок особи користуватися своїми правами добросовісно і не зловживати ними – для гармонізації взаємин сторін.

Окрема група принципів забезпечує ефективне вирішення справ із мінімальними витратами коштів та інших ресурсів, а також своєчасно – у розумні строки. Закон України «Про адміністративну процедуру» містить низку норм, які конкретизують дотримання цих засад.

Закон України «Про адміністративну процедуру» також фіксує принципи, що визначають правила участі особи в адміністративному провадженні. Так, принцип відкритості гарантує доступ до інформації, пов'язаної з ухваленням і виконанням адміністративного акта щодо особи, і впливає зі ст. 32 Конституції України. Важливою новелою є право особи бути поінформованою про початок провадження та про своє право брати в ньому участь – це розширює можливості захисту її прав та інтересів у відносинах з адміністрацією.

Тісно пов'язаний із відкритістю принцип гарантування права на участь у провадженні – один із фундаментальних для адміністративної процедури та ключова засада доброго адміністрування. Саме він наближає відносини «адміністрація – приватна особа» до європейських стандартів. Резолюція (77)31 Комітету Міністрів Ради Європи від 28.09.1977 передбачає, зокрема,

такі права: бути вислуханим, мати доступ до інформації, отримувати допомогу і представництво [132]. Український законодавець, у свою чергу, акцентує обов'язок адміністративного органу інформувати та консультувати учасників провадження щодо питань його перебігу і змісту їхніх прав та обов'язків.

Право бути заслуханим означає можливість викласти свою позицію до ухвалення адміністративного акта, що може негативно вплинути на права, свободи чи законні інтереси. «Особою» при цьому є всі учасники провадження, включно із заінтересованими. Як правило, реалізація цього права відбувається письмово; відповідний механізм забезпечується низкою норм Закону України «Про адміністративну процедуру».

Принципу участі та праву подавати документи й інші докази кореспондує принцип офіційності: адміністративний орган зобов'язаний встановлювати істотні для справи обставини та за потреби самостійно збирати документи й докази, у тому числі без залучення особи. Орган не має права вимагати від особи відомості або документи, що перебувають у володінні інших суб'єктів, які можуть їх надати.

Висновки. Принципи адміністративної процедури – це базові ідеї (засади) та правила взаємин між адміністративними органами і приватними особами під час розгляду та вирішення адміністративних справ. Законодавець не лише визначив їх перелік у ст. 4 Закону України «Про адміністративну процедуру», а й розкрив зміст і механізми забезпечення в нормах закону. Прийняття спеціального акта про загальну адміністративну процедуру стало логічним кроком гармонізації національного законодавства з правом ЄС у межах євроінтеграції. Дотримання цих принципів не тільки наближує Україну до європейських стандартів, а й є ключовою передумовою реалізації права на добре адміністрування.

Принципи утворюють цілісну, взаємопов'язану систему, покликану гармонізувати відносини «адміністрація – приватна особа», захищати права, свободи та законні інтереси людини і громадянина та збалансовувати їх із

публічним інтересом держави. Належне вирішення адміністративної справи неможливе без урахування всіх принципів; порушення хоча б одного тягне порушення інших і може призвести до визнання адміністративного акта недійсним. Закріплення цих принципів на законодавчому рівні є ключовою гарантією недопущення зловживань адміністративними органами та практичним інструментом подолання колізій до приведення інших нормативних актів у відповідність із Законом України «Про адміністративну процедуру».

Одним із найважливіших інструментів добросовісності здійснення адміністративних процедур є належна мотивація суб'єкта правовідносин. Вона повинна: відображати, які факти встановлено і на підставі яких доказів; пояснювати правові норми, застосовані до цих фактів, і причини, з яких інші норми/аргументи були відхилені; демонструвати дотримання процедурних гарантій (право бути вислуханим, доступ до матеріалів, розумні строки тощо).

Щодо доказів, добросовісність вимагає відмови від «вибіркового» підходу: критично оцінювати всі джерела, надавати сторонам можливість заперечити методи збирання та зміст доказів, мотивувати, чому певним доказам віддається перевага [42]. Призначення експертизи – це не механічна дія, а інтелектуальне рішення: повторна експертиза допускається лише за наявності чітких підстав (нова інформація, сумнів у компетентності або неупередженості експерта, методологічні вади первісного дослідження). Інакше – це загроза для розумних строків і показник недобросовісності.

Ефективність адміністративного процесу значною мірою залежить від менеджменту строків. Добросовісність передбачає: планування етапів розгляду справи; своєчасне повідомлення учасників; використання цифрових рішень (електронні кабінети, автоматизовані сповіщення, трекінг статусу заяви) для підвищення прозорості; оперативне реагування на процесуальні зловживання (відмова у задоволенні безпідставних клопотань, закриття явно безперспективних напрямків доказування).

Строк – не формальність. Його порушення породжує недовіру, підвищує транзакційні витрати й може тягти юридичні наслідки (визнання бездіяльності протиправною, обов’язок вчинити дію, відшкодування шкоди у визначених законом випадках).

Добросовісність і розсудливість водночас захищають публічний інтерес і приватні права. Публічний інтерес – це не абстракція; він матеріалізується у конкретних цілях: безпека, справедливість процедур, економічний розвиток, екологічна рівновага тощо. Приватний інтерес – це права і законні очікування конкретної особи. Баланс означає, що за однакових умов не допускається «переважання за інерцією» інтересів держави над інтересами особи або навпаки. Кожне втручання у права має бути виваженим і обґрунтованим, а кожне «пом’якшення» для особи – не підривати об’єктивних публічних цілей.

З погляду організації провадження важливо тримати фокус на принципі процесуальної економії: досягнення результату з мінімально необхідними витратами часу і ресурсів за умови збереження якості та справедливості, що включає: застосування фільтрів релевантності до доказів і клопотань; використання письмових процедур, коли усна фаза не додає цінності; об’єднання взаємопов’язаних проваджень, щоб уникати дублювання дій; медіацію або інші форми альтернативного врегулювання спорів у випадках, коли це допустимо законом і відповідає інтересам сторін [88, с. 92-98].

Запобігання зловживанням процесуальними правами – не лише «каральна» функція; це також про компетентну комунікацію органу із сторонами, роз’яснення очікувань і стандартів, наперед визначені процесуальні «маршрути», зрозумілі шаблони рішень і повідомлень.

До організаційних напрямів забезпечення дотримання принципу добросовісності у здійсненні адміністративних процедур необхідно віднести впровадження таких інституційних спроможностей, як: 1) підготовка кадрів і безперервне навчання (службовці мають опановувати кейсові підходи, методи доказової оцінки, навички написання мотивованих рішень, елементи

комунікації з вразливими групами; 2) етична інфраструктура (етичні норми[119], інструменти запобігання конфлікту інтересів, внутрішні процедури забезпечення дотримання вимог чинного законодавства України й незалежні механізми внутрішнього контролю); 3) цифрові інструменти прозорості (публічні реєстри, електронні черги, автоматичні повідомлення, відкриті дані про строки та результати, аналітика «вузьких місць» у процесах); 4) зворотний зв'язок і омбудсменські механізми, розглядається через створення можливостей швидкого позасудового реагування на порушення процедурних прав з боку незалежних інституцій; 5) судовий контроль і засоби захисту (навіть найкращі адміністративні процедури потребують ефективного судового контролю, який виконує кілька функцій, зокрема, коригувальну, що полягає у виправленні помилок та свавілля), превентивну, що полягає у створенні прецедентних орієнтирів, які дисциплінують органи, освітню, що формує стандарти належної аргументації, доказування, пропорційності.

Учасники правовідносин повинні мати реальні інструменти захисту при здійсненні адміністративних процедур, що є свідченням дотримання принципу добросовісності у діяльності адміністративного органу, що має проявлятися у гарантуванні права бути вислуханими й отримати повний доступ до матеріалів справи до можливості оскаржити рішення, бездіяльність або процесуальні дії в суді [40]. Водночас і суди, і органи влади мають спільне завдання – не стимулювати «процесуальний туризм», коли надмірна формалізація проваджень породжує нескінченні кола оскаржень без сутнісного прогресу.

Проявами недобросовісної поведінки учасників адміністративно-процедурних правовідносин є : повторні експертизи без підстав; мотивація за шаблоном (коли рішення складається з формул і не містить індивідуалізованої правової оцінки встановлених фактів, суди схильні визнавати його незаконним); невикористання менш обтяжливих засобів (якщо можна досягти мети шляхом запиту додаткової інформації у сторони,

недобросовісно одразу вдаватися до санкцій чи обмежень); ігнорування права бути вислуханим (ненадання стороні можливості пояснити свою позицію, відреагувати на докази чи поставити питання експерту – порушення базових гарантій).

Системне дотримання принципів добросовісності та розсудливості дає подвійну вигоду: для громадян: більш передбачувані, справедливі та швидші процедури, реальний захист від свавільних рішень, можливість конструктивного діалогу з органом і ефективні механізми оскарження; для держави: зниження транзакційних витрат і навантаження на апарат, скорочення кількості судових спорів через кращу якість рішень, підвищення легітимності влади та інвестиційної привабливості через передбачуваність регуляторного середовища.

Отже, стаття 10 Закону України «Про адміністративну процедуру» задає високий стандарт поведінки для публічних адміністративних органів і учасників провадження, інтегруючи принципи добросовісності та розсудливості у кожную стадію процесу – від збирання доказів до прийняття та мотивації рішення. Р.І. Кондратьєв та М.О. Стефанчук М.О. роблять висновок, що добросовісність уособлює чесність, відкритість і процесуальну лояльність до прав усіх учасників; розсудливість – раціональність, пропорційність і виваженість інструментів державного впливу [60, с. 128]. Обидві засади взаємно підсилюють одна одну: добросовісність без розсудливості ризикує перетворитися на декларацію, а розсудливість без добросовісності – на техніку виправдання будь-якого втручання.

У практичній площині це означає: органи влади мають забезпечувати повноту дослідження фактів, неупередженість і симетричне ставлення до сторін; мотивувати свої акти зрозуміло й переконливо; дотримуватися розумних строків; уникати зайвих і невиправданих процесуальних дій, у тому числі повторних експертиз без підстав; підтримувати комунікацію з учасниками на прозорих і поважних засадах. Сторони ж зобов'язані реалізовувати свої права сумлінно: не подавати безпідставних клопотань, не

зловживати строками і не маніпулювати доказами. Врешті, інтеграція цих стандартів у щоденну практику сприятиме підвищенню якості врядування, зміцненню довіри та реальному захисту прав громадян, одночасно оптимізуючи витрати держави і запобігаючи беззмістовним затримкам та зловживанням у провадженні. Саме так адміністративний процес поступово стає не лише законним за формою, а й справедливим за змістом – відповідно до кращих європейських орієнтирів і очікувань сучасного суспільства [57].

Отже, добросовісність у правозастосуванні – це об’єктивна, чесна й відповідальна поведінка учасників адміністративного процесу. Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про адміністративну процедуру» адміністративний орган зобов’язаний діяти добросовісно для досягнення визначеної законом мети. Це означає, що державні органи повинні: ухвалювати рішення на основі закону та встановлених фактів; уникати бюрократичних перешкод і свавілля; дотримуватися принципу пропорційності, зважаючи на інтереси всіх заінтересованих осіб.

Добросовісність – це правове явище, що передбачає чесні, сумлінні та неухильні дії посадової особи в межах її компетенції. Вона нерозривно пов’язана з обов’язком самовідводу за наявності підстав, передбачених ст. 23 Закону України «Про адміністративну процедуру». Перевага такого підходу – чітке підкреслення правової, а не лише етичної природи добросовісності, а також її зв’язок із неупередженістю. Водночас визначення виглядає дещо вузьким: воно концентрується на компетенції та самовідводі, залишаючи поза увагою інші аспекти – зокрема врахування прав та інтересів сторін і зовнішні критерії перевірки добросовісної поведінки [114]:

Закон України «Про адміністративну процедуру» також покладає на осіб обов’язок здійснювати надані права добросовісно й не зловживати ними. Це передбачає, що громадяни та юридичні особи діють у межах закону, не маніпулюють процедурами, не подають свідомо неправдивих чи неповних документів і співпрацюють з органами влади для ефективного вирішення

питань. Отже, добросовісність – двосторонній принцип, що врівноважує інтереси держави та приватних осіб.

Розсудливість як складова адміністративної процедури означає, що органи приймають рішення не лише за формальними правилами, а й з урахуванням об'єктивних обставин, логіки та моральних стандартів. За ч. 2 ст. 10 Закону України «Про адміністративну процедуру» адміністративний орган має керуватися здоровим глуздом, логікою та загальноприйнятими нормами моралі, дотримуючись вимог законодавства. Хоча ці терміни не мають легальних дефініцій, у практиці вони виконують важливу функцію: здоровий глузд забезпечує доцільність і відповідність рішень суспільним уявленням про справедливість; логіка – послідовність, узгодженість і належне тлумачення норм з огляду на факти; загальноприйняті моральні норми – орієнтир там, де закон не дає однозначної відповіді. Разом вони сприяють адаптації права до реальних умов та забезпечують ефективне і справедливе застосування норм.

Як підкреслюють М.Ю. Бурдін та А.Г. Байбак добросовісність і розсудливість взаємопов'язані: без добросовісності розсудливість ризикує перетворитися на суб'єктивізм, а без розсудливості добросовісність може звестися до порожньої формальності [24, с. 28]. Їх дотримання забезпечує справедливість і доцільність провадження, допомагає уникати формалізму та гарантує захист прав.

Практичні кроки для реалізації цих засад: визначити й законодавчо закріпити види зловживання правами в адміністративній процедурі; удосконалити підготовку держслужбовців із урахуванням зазначених принципів; посилити правову просвіту громадян щодо їхніх прав та обов'язків у провадженнях. Закріплення добросовісності й розсудливості є важливим кроком до ефективної та справедливої системи державного управління, що відповідає як букві закону, так і суспільним очікуванням.

Практичні заходи, спрямовані на реалізацію принципів добросовісності та розсудливості, безпосередньо пов'язані з механізмами, описаними при

аналізі принципу «мовчазної згоди». Для того щоб ці принципи працювали не лише декларативно, законодавець повинен визначити та закріпити види зловживання правами в адміністративній процедурі, що забезпечить реальну відповідальність органів влади за недобросовісні практики, зокрема за порушення строків, формальне затягування процедур чи створення штучних перепон заявникам. Такий підхід прямо кореспондує з логікою «мовчазної згоди», за якою ненадання відповіді у строк свідчить про недобросовісність органу та активує захист прав заявника.

Водночас важливим є підвищення рівня професійної підготовки державних службовців із урахуванням зазначених засад. Навчання має бути зорієнтоване на практичне застосування добросовісності та розсудливості: чітке дотримання строків, сумлінне використання дискреції, обов'язкове та своєчасне мотивування рішень, а також розуміння наслідків недотримання принципу справедливості у процедурі. Лише належна підготовка гарантує, що «мовчазна згода» не стане формальною нормою, а буде дієвим інструментом захисту прав.

Крім того, необхідно посилювати правову просвіту громадян, щоб особи знали свої права і могли їх добросовісно реалізовувати. Інформування про порядок подання документів, права у разі бездіяльності органу, способи фіксації звернень та механізми оскарження сприяє сформуванню свідомої поведінки заявників і мінімізує ризики зловживань з їхнього боку, що створює збалансовану модель двосторонньої добросовісності: орган діє сумлінно і вчасно, а громадянин – чесно та у межах закону.

Таким чином, нормативне визначення зловживань, професійний розвиток службовців та правова обізнаність громадян разом формують практичний фундамент для реального втілення принципів добросовісності та розсудливості. Закріплення та впровадження цих засад є ключовим кроком до ефективної та справедливої системи державного управління, що забезпечує не лише формальне дотримання закону, але й відповідність

суспільним очікуванням, сприяє довірі до публічної влади та гарантує справедливий баланс між інтересами держави й людини.

У механізмі реалізації принципу «мовчазної згоди» чітко проявляється дія принципу добросовісності, закріпленого Законом України «Про адміністративну процедуру» [27;116;100]. В основі цього підходу лежить вимога, щоб адміністративні органи сумлінно виконували свої обов'язки, діяли в межах визначених строків та не зловживали своїми дискреційними повноваженнями шляхом затягування прийняття рішень або штучного створення перешкод для суб'єктів господарювання.

Законодавець прямо встановлює, що якщо суб'єкт господарювання подав належним чином заяву та повний пакет документів, а адміністративний орган у визначений строк не видав ні дозволу, ні мотивованої відмови, виникає презумпція добросовісної поведінки заявника та недобросовісності органу державної влади. У такому випадку діє принцип мовчазної згоди, і заявник має право розпочати діяльність. Ця норма є превентивною гарантією проти бюрократичної недобросовісності й спрямована на забезпечення довіри приватних осіб до влади [87].

Судова практика підтверджує, що порушення строки розгляду заяви з боку органу – це не лише процедурний дефект, а й порушення принципу добросовісності. Так, у справі № К/800/33972/17 Вищий адміністративний суд України фактично визнав неправомірним ухилення дозвільного органу від своєчасного виконання своїх обов'язків, підкресливши, що формальне направлення відмови після спливу строку не позбавляє суб'єкта господарювання права реалізувати принцип мовчазної згоди. Таким чином, суд захистив не лише формальне право заявника, а й ідею справедливого та сумлінного адміністративного процесу.

Європейський суд з прав людини у справах «Педерсен і Бодсгор проти Данії» [134] та «Волохи проти України» [149] наголосив, що дискреційні повноваження мають здійснюватися в умовах передбачуваності, правової визначеності та з повагою до принципу верховенства права. Надання органам

необмеженої дискреції, що дозволяє діяти свавільно, несумісне з європейськими стандартами, оскільки суперечить вимозі добросовісності держави у взаєминах із приватними особами.

Верховний Суд України у низці рішень (зокрема у справі №826/11379/14 [109] та інших) зазначив, що ефективний спосіб судового захисту повинен не лише відновлювати порушені права, але й запобігати подальшим проявам недобросовісної поведінки органів влади, у тому числі – уникненню виконання обов’язку своєчасно ухвалювати рішення, що забезпечує реальну дію принципу добросовісності та виключає ситуації, коли приватна особа змушена повторно звертатися за захистом своїх прав через повторне порушення владним органом.

Отже, застосування принципу мовчазної згоди є прямою гарантією добросовісності адміністративної процедури. Він: стимулює органи влади діяти сумлінно, вчасно та неупереджено; захищає особу від свавілля й затягування адміністративних рішень; забезпечує баланс між публічним інтересом та правами заявника; сприяє підвищенню довіри до державної влади як до добросовісного учасника правовідносин.

Таким чином, принцип мовчазної згоди – це не лише технічний механізм спрощення процедур, а інструмент реалізації принципу добросовісності у публічному управлінні, покликаний гарантувати ефективність, передбачуваність і правову визначеність адміністративних процесів.

На основі здійсненого аналізу систем принципів здійснення адміністративної процедури у зарубіжних країнах було обґрунтовано необхідність розширення їх нормативного змісту у чинному законодавстві України шляхом доповнення принципом мовчазної згоди, що пов’язується із внесенням змін до Закону України «Про адміністративну процедуру», де є необхідним доповнити частину першу статті 4 пунктом 14 у такій редакції: «14) мовчазна згода»; а також із доповненням Закону України «Про адміністративну процедуру» окремою статтею 18-1 у такій редакції:

«Стаття 18-1. Мовчазна згода

1. У разі ненадання у визначений законом строк заявнику у адміністративній справі документа про прийняття до розгляду заяви чи відмови у розгляді адміністративним органом вважається, що управлінське рішення ухвалено на користь заявника, що є проявом дотримання принципу добросовісності здійснення адміністративної процедури».

Висновки до розділу 2

1. Встановлено, що принцип добросовісності як засаднича ідея адміністративної процедури має наднаціональне походження й розкривається крізь взаємодію аксіологічних орієнтирів (справедливість, довіра, правова визначеність) та позитивованих процесуальних обов'язків адміністрації (офіційне з'ясування обставин, мотивування, слухання, пропорційність, публічність). Використано метод порівняльно-правового аналізу та «сукупного читання» джерел права ЄС, національних кодексів держав континентальної правової традиції та доктрини «due process» у США; на цій основі визначено універсальні стандарти належної адміністрації, що формують операційний зміст добросовісності у сфері публічного управління.

Описано європейський нормативний базис, у межах якого Резолюція Європейського парламенту від 15.01.2013 р. (проект «Закону про адміністративну процедуру ЄС») та подані в ній «Докладні рекомендації» слугують методичними орієнтирами для адміністрацій держав-членів. Встановлено, що перелік загальних принципів – законність, недискримінація та рівність, пропорційність, неупередженість, послідовність і повага до легітимних очікувань, захист приватності, справедливість, прозорість, ефективність і сервісність – співвідноситься зі змістом статті 41 Хартії основних прав ЄС і конкретизується процедурними обов'язками: письмовим

підтвердженням отримання звернення, інформуванням про строки та наслідки «адміністративної тиші», забезпеченням права бути вислуханим, доступом до документів та мотивуванням рішень. У такий спосіб визначено, що добросовісність у праві ЄС не є лише етичним імперативом, а матеріалізується в перевірювані стандарти поведінки адміністрації.

Систематизовано напрацювання німецького права (VwVfG), де добросовісність набуває «процесуальної форми» через низку інструментів. Встановлено, що принцип офіційності/розслідування (Amtsermittlungsgrundsatz) знімає надмірний тягар доказування з приватної особи та вимагає від органу активного збирання релевантних фактичних даних, урахування обставин, сприятливих для заявника, а також корекції автоматизованих висновків індивідуальною інформацією. Описано, що право бути вислуханим і доступ до матеріалів справи утворюють паритетну гарантію участі, а обов'язок мотивувати рішення – основу судового контролю й внутрішньої самокорекції. Додатково визначено зміст принципу легітимних очікувань як механізму захисту довіри до послідовних практик адміністрації та передбачуваності регулювання; з цим прямо корелює заборона зловживання формою (§ 10 VwVfG), яка встановлює, що процедура має залишатися простою, практичною та оперативною. У цифровому вимірі описано стандарти електронної комунікації (кваліфікований е-підпис/печатка, De-Mail, технічні вимоги до форматів, підтвердження подання), завдяки яким добросовісність «перекладається» на мову безпечної та верифікованої е-взаємодії.

Узагальнено польський досвід (КРА), який підсилює добросовісність через презумпцію довіри до громадянина, обов'язок інформування й переконання, пріоритет «м'яких» засобів (медіація, досудові переговори), економію процесуальних ресурсів без втрати змістовних гарантій. Встановлено, що двоінстанційність, своєчасність і мотивування рішень у Польщі функціонально спрямовані на вибір найменш обтяжливого способу

досягнення публічної мети – це й є прикладом «операціоналізації» добросовісності у вигляді тесту необхідності та доцільності.

Розкрито французьку еволюцію від моделі «мовчання дорівнює відмові» до концепції «мовчазної згоди», яка дисциплінує адміністрацію дотримуватися строків і визначає часовий вимір добросовісності як обов'язку діяти без зволікань. У поєднанні з вимогами законності, відкритості, рівності доступу та права на участь це формує збалансоване поле між публічним інтересом і правами заявника.

Охарактеризовано американський підхід, у якому не встановлюється «закритий список» принципів, проте через конституційну доктрину «due process» та АРА визначено систему гарантій: повідомлення, доступ до доказів, реальне слухання неупередженим органом, мотивування, протоколювання й ефективне оскарження. Саме через цю призму добросовісність у США зчитується як процесуальна чесність і заборона довільності, тобто як постійна верифікація легітимності цілей та пропорційності засобів.

Синтез зазначених моделей дав змогу сформулювати низку висновків і пропозицій для українського правопорядку. По-перше, встановлено потребу подвійної інституціоналізації добросовісності: її необхідно одночасно нормативно закріпити у вигляді чітких процесуальних обов'язків адміністрації та підтримувати на ціннісному рівні (справедливість, повага до гідності, захист довіри).управлінського рішення і запорукою довіри до держави.: позитивувати її в законі як мережу конкретних обов'язків (слухання, мотивування, доступ до матеріалів, офіційність розслідування, пропорційність, заборона зловживання формою, обов'язок інформування про строки та затримки, прозора е-комунікація) та водночас підтримувати аксіологічне наповнення (справедливість результату, захист довіри, повага до гідності). По-друге, визначено доцільність інкорпорації принципу мовчазної згоди до системи принципів адміністративної процедури України як інструмента часової дисципліни та протидії бюрократичній інерції, із

водночас описаними запобіжниками (вичерпний перелік сфер застосування; винятки з міркувань безпеки, довкілля, здоров'я; обов'язкова публічність «мовчазних» рішень; пост-контроль пропорційності). По-третє, запропоновано деталізувати в законі принцип офіційності та розслідування, віддзеркаливши німецькі стандарти активного з'ясування фактів, урахування індивідуальної інформації при використанні алгоритмічних інструментів та заборону відмов у прийнятті заяв до мінімальної перевірки по суті. По-четверте, обґрунтовано потребу нормативно закріпити «трикутник оцінки дискреції» – верховенство права, пропорційність, справедливість – як методичного тесту добросовісності адміністрації. Зазначені підходи використано для формулювання критеріальної моделі перевірки: легітимна мета; придатність заходу; необхідність (відсутність менш обтяжливої альтернативи); пропорційність у вузькому значенні (співмірність шкоди та користі); послідовність і повага до легітимних очікувань адресата. По-п'яте, у світлі диджиталізації описано мінімальні техніко-правові стандарти добросовісної е-процедури: автентифікація (КЕП/кваліфікована печатка), підтвердження отримання, перевірка повноти перед поданням, форматна сумісність, дублювання каналів комунікації на випадок технічної неспроможності, журналювання дій та відкритість метаданих для аудиту.

По-шосте, визначено практичну функцію добросовісності як інструмента зниження корупційних ризиків: прозорі строки та «мовчазна згода» мінімізують «вартість зволікання», мотивування й доступ до справи зменшують асиметрію інформації, офіційність з'ясування обставин і електронний слід унеможлиблюють маніпуляції доказами. Це має прямий вплив на довіру до адміністрації і, зрештою, на легітимність публічного управління.

По-сьоме, встановлено, що судова практика (на рівні Суду ЄС, ЄСПЛ та національних вищих судів) є ключовим напрямом впровадження принципу добросовісності. Тому запропоновано уніфікувати національні стандарти мотивування, слухання, пропорційності та передбачуваності з урахуванням

релевантних європейських орієнтирів, а також використати інституційні механізми внутрішньої адміністративної юстиції (перегляд, самокорекція) як швидкі та менш витратні способи відновлення добросовісності без обов'язкового звернення до суду.

По-восьме, акцентовано, що добросовісність – це не «м'яка мораль», а критерій перевірки правомірності адміністративних дій. Її порушення має тягти наслідки: визнання акта протиправним, недійсність доказів, процесуальні санкції, обов'язок повторного розгляду з дотриманням стандартів. Тому визначено доцільність передбачення в законі прямого посилання на добросовісність як на самостійну підставу для скасування рішень або дій, якщо буде доведено їх суперечливість, приховану мету, ігнорування релевантних обставин або грубу непропорційність.

У підсумку, у роботі сформульовано цілісну модель принципу добросовісності як звязуючого елементу між аксіологією та процедурою: від ідей справедливості, гідності людини і довіри – до конкретних, перевірюваних, технічно підтриманих обов'язків адміністрації. Встановлено, що синхронізація українського законодавства з європейськими та світовими стандартами потребує : нормативного доукомплектування системи принципів положеннями про мовчазну згоду, офіційність/розслідування та легітимні очікування; деталізації процесуальних гарантій слухання, мотивування, доступу до справи та пропорційності; кодифікації мінімуму е-процедурних вимог як складника добросовісного врядування. З урахуванням німецької, польської, французької та американської правових систем визначено траєкторію реформ: від декларацій до операціоналізації, від формалізму – до сервісності, від розпорошених норм – до послідовної, людиноцентричної моделі адміністративної процедури, у якій добросовісність виступає критерієм якості.

2. Узагальнено особливості реалізації принципу добросовісності в окремих видах адміністративних процедур, що дало змогу вибудувати системний образ його нормативної, доктринальної та практичної проєкції.

Встановлено, що добросовісність функціонує не як декларативна етична формула, а як юридично значущий процесуальний і матеріально-правовий стандарт, який дисциплінує владний розсуд, забезпечує баланс між публічним інтересом і правами особи та слугує інструментом підвищення довіри до адміністрації. Використано порівняльні підходи та судову практику для конкретизації змісту, механізмів і наслідків дії цього принципу у сфері дозвільних, контрольних (наглядових), скаргових (адміністративне оскарження) й дисциплінарних процедур, а також у контексті реалізації дискреційних повноважень.

Визначено двосторонній характер обов'язку діяти добросовісно: як для адміністративних органів (обов'язок повно і неупереджено з'ясовувати обставини, мотивувати рішення, дотримуватися розумних строків, обирати менш обтяжливий засіб досягнення легітимної мети), так і для приватних осіб (обов'язок не зловживати правами, не затягувати провадження, подавати правдиві відомості). Описано кореляцію добросовісності з принципами розсудливості, пропорційності, правової визначеності, легітимних очікувань, неупередженості та прозорості; доведено, що саме через їх поєднання добросовісність набуває вимірюваності та піддається судовому контролю.

Встановлено, що Закон України «Про адміністративну процедуру» інституціалізував добросовісність як загальнообов'язкову засаду провадження (зокрема, у ст. 6 і 10), задавши нормативний «каркас» для її застосування в усіх індивідуальних адміністративних справах. Використано положення про «мовчазну згоду» як конструкцію, що матеріалізує вимогу сумлінної та своєчасної поведінки органу: бездіяльність у визначений строк тлумачиться на користь заявника за умови дотримання процедурних передумов. Визначено, що обов'язок повідомляти про відмову з належною мотивацією є процесуальним антиподом прихованих або формальних відмов і виконує функцію запобіжника від недобросовісної практики.

Описано реалізацію принципу добросовісності у дозвільних і ліцензійних справах. На матеріалі національної та європейської практики

показано, що відкликання дозволів/ліцензій без належної мотивації або за відсутності перехідних механізмів становить втручання у «мирне володіння майном» та має оцінюватися крізь призму добросовісності, пропорційності та легітимних очікувань. Встановлено, що доктрина *venire contra factum proprium* застосовується судами як критерій викриття суперечливої поведінки органу (спершу схвалення або терпиме невтручання, потім – каральні заходи), що кваліфікується як недобросовісність і тягне визнання рішення протиправним.

Визначено особливості добросовісності у контрольних (наглядових) процедурах. Описано ризикоорієнтоване планування перевірок, заборону вимагати надмірні документи, обов'язок завчасного повідомлення, дотримання затверджених чек-листів – як нормативні репери сумлінної поведінки контролера. Встановлено, що формальний, вибірковий або каральний контроль за відсутності реальної мети захисту публічного інтересу суперечить добросовісності; відповідні акти підлягають скасуванню як непропорційні або немотивовані.

Охарактеризовано добросовісність у скаргових процедурах. Визначено, що об'єктивний, всебічний і своєчасний розгляд звернень та скарг, реальне (а не удаване) реагування на доводи заявника, заборона репресій проти скаржника – це матеріалізовані процесуальні обов'язки, невиконання яких свідчить про недобросовісність. Описано підхід законодавця, який імперативно зобов'язує вищий орган переглядати рішення нижчого без формалізму й упередженості, фокусуючись на виправленні помилок.

Висвітлено прояви добросовісності в дисциплінарних провадженнях щодо публічних службовців. Встановлено, що сумлінні дії дисциплінарного органу включають: всебічне збирання доказів, надання права бути вислуханим, уникнення конфлікту інтересів, пропорційність стягнення, належну мотивацію й документування. Недобросовісними визнано «імітацію розслідування», упередженість, використання дисциплінарного інструментарію для позаправових цілей, приховування матеріалів або

позбавлення службовця можливості захисту. Судова практика підтверджує, що такі порушення призводять до скасування дисциплінарних актів.

Узагальнено критерії добросовісної реалізації дискреційних повноважень. Визначено, що дискреція – це свобода вибору між кількома правомірними рішеннями у межах мети й принципів права; її реалізація правомірна за умови наявності повноваження в законі, вибору варіанта, придатного та необхідного для досягнення законної мети, послідовності практики й мотивованості відступів. Описано різновиди розсуду (альтернативний, інтерпретаційний, загальний) та доведено, що добросовісність є коригуючим орієнтиром проти свавілля й надмірного формалізму.

З врахуванням практики Верховного Суду встановлено, що добросовісність використано судами як критерій перевірки законності управлінських актів навіть тоді, коли останні формально відповідають букві закону. Суд оцінює послідовність поведінки органу, відповідність засобів обраній меті, врахування релевантних обставин, недопущення процесуальних зловживань, а також активність і чесність заявника у реалізації права. В окремих категоріях справ (соціальні виплати, публічні закупівлі, містобудівні рішення) добросовісність сторін прямо впливає на результат спору та на можливість гнучкого підходу до преклюзивних строків за наявності непереборних обставин.

Описано практичні виклики імплементації: інерція адміністративної культури, «відписки» замість мотивованих рішень, надмірний формалізм у дозвільних і контрольних практиках, спроби обійти процедурні гарантії. Встановлено, що дієвими противагами є: внутрішні стандарти якості (SOP), електронні канали взаємодії з автоматичними квитанціями, ризикоорієнтоване планування, регулярне навчання персоналу, зовнішній судовий і громадський контроль, а також дисциплінарна та антикорупційна відповідальність посадовців за недобросовісні дії.

Визначено методологічний вимір добросовісності як інтегративної засади, що поєднує «букву» і «дух» права. Добросовісність слугує критерієм тлумачення норм у зонах невизначеності, спрямовує розсуд на вибір рішення, яке найменше обтяжує права особи та найповніше відповідає законній меті, запобігає суперечливості поведінки адміністрації та підтримує легітимні очікування адресата.

У підсумку встановлено: добросовісність – це структуроутворювальний принцип адміністративної процедури з подвійною (нормативно-ціннісною) природою; його реалізація забезпечується через процесуальні обов’язки адміністрації (Amtsermittlung, право бути вислуханим, доступ до справи, мотивованість, дотримання строків, пропорційність), а також через обов’язки учасників провадження утримуватися від зловживань; судова практика сформувала робочі тести добросовісності (послідовність, відсутність прихованих мотивів, реальне врахування доводів, пропорційність засобів), що дозволяє ефективно контролювати дискрецію; найрезультативнішим є комплексний підхід, у якому добросовісність поєднується з цифровізацією процедур, стандартизацією процесів, відкритістю рішень і ризикоорієнтованістю контролю; ключовим індикатором ефективної імплементації виступає зменшення частки формально законних, але сутнісно несправедливих рішень, підвищення якості мотивації та прогнозованості адміністративної практики.

3. У підсумку проведеного дослідження встановлено, що принцип добросовісності є системоутворювальною засадою здійснення адміністративних процедур, яка інтегрує конституційні імперативи верховенства права, законності, рівності та правової визначеності з європейськими стандартами «належного адміністрування». На матеріалі права ЄС та актів «м’якого права» (ст. 41 Хартії основоположних прав ЄС, Рекомендація CM/Rec(2007)7 та ін.) описано зміст права на добре адміністрування як сукупність мінімальних гарантій: бути вислуханим, мати доступ до матеріалів справи, отримати мотивоване рішення і, за наявності

підстав, відшкодування шкоди. З огляду на ці орієнтири визначено, що українська модель, сформована Законом України «Про адміністративну процедуру» відтворює і конкретизує відповідні принципи, водночас потребуючи точкового доопрацювання для забезпечення повноцінної імплементації добросовісності як операційного стандарту.

Систематизовано докази того, що добросовісність виконує роль «регулятора дискреції». Встановлено, що за ч. 3 ст. 6 Закону України «Про адміністративну процедуру» дискреційні повноваження є правомірними лише за одночасного дотримання цілісного переліку умов (наявність правової підстави; дія в установлених межах; досягнення мети надання дискреції; послідовність у подібних справах). Описано, як ці умови «переводяться» у процесуальні обов'язки органу – пояснювати причини відхилення альтернатив, демонструвати мінімізацію втручання, фіксувати підстави зміни усталеної практики, забезпечувати симетричні стандарти доказової оцінки для всіх учасників.

На основі аналізу механізмів участі й офіційності визначено ключові «процедурні елементи» здійснення адміністративно-процедурних проваджень, де тест на добросовісність є критичним: повідомлення про початок провадження і реальне забезпечення права бути вислуханим до ухвалення обтяжливого акта; доступ до матеріалів і можливість впливу на доказову базу; мотивувальна частина рішення з розкриттям фактів, доказів і правових норм, включно з причинами відхилення контраргументів; управління строками та запобігання «процедурному зловживанню»; екосистема ефективного оскарження як зовнішній коректор недобросовісних практик.

Описано і обґрунтовано необхідність нормативного посилення «архітектури добросовісності» через пряме закріплення принципу «мовчазної згоди» серед засад адміністративної процедури (доповнення ч. 1 ст. 4 Закону України «Про адміністративну процедуру» пунктом «мовчазна згода») та через введення спеціальної статті 18-1 із базовою презумпцією, що ненадання

у строк ані дозволу, ані мотивованої відмови вважається ухваленням рішення на користь заявника. Така конструкція використано як превентивний механізм проти бюрократичної недобросовісності, що одночасно дисциплінує орган і захищає легітимні очікування приватної особи. У межах цього ж процедурного підходу визначено необхідність синхронізації «мовчазної згоди» з правилами повідомлення, публічності та реєстрового відображення результату для уникнення правової невизначеності третіх осіб.

На матеріалі судової практики адміністративних судів та Верховного Суду встановлено, що національні суди сприймають добросовісність як автономний критерій перевірки правомірності дій адміністрації й ефективно коригують формально законні, але сутнісно несправедливі рішення.

У площині організаційного забезпечення визначено перелік інституційних спроможностей, без яких принцип добросовісності не перетвориться на «декларацію»: безперервне навчання службовців із акцентом на доказову оцінку, мотивувальну техніку та комунікацію з вразливими групами; етична інфраструктура (норми, запобігання конфлікту інтересів, незалежний внутрішній контроль); цифрові інструменти прозорості (електронні кабінети, автоматичні сповіщення, публічні трекери строків, відкриті дані про результати); інституції зворотного зв'язку та омбудсменські механізми для швидкого позасудового реагування; якісний судовий контроль як коригувальний, превентивний і «освітній» фактор.

Визначено й окреслено напрями запобігання зловживанням процесуальними правами з боку учасників провадження. Описано необхідність легального переліку типових форм зловживання (безпідставні повторні клопотання; затягування; маніпуляції доказами) та пропорційної реакції органу – від фіксації й відмови у задоволенні до процесуальних витрат, коли це прямо передбачено законом. Такий підхід використано для збереження балансу між правом на захист і обов'язком діяти сумлінно.

Узагальнено, що ефективність публічного управління становить базис процесуальної добросовісності: строки – це не формальність, а запобіжник

проти транзакційних витрат і недовіри. Встановлено кореляцію між дисципліною строків, цифровими каналами комунікації (електронні сповіщення, календарі, трекінг статусів), публічністю інформації та зниженням рівня конфліктності у відносинах «адміністрація – особа».

У площині доказування сформульовано стандарти добросовісності, які передбачають: недопустимість селективності в оцінюванні доказів і обов'язок адміністративного органу всебічно опрацьовувати як інкримінувальні, так і виправдувальні відомості; запровадження прозорих та відтворюваних критеріїв надання пріоритету окремим доказам із належним мотивуванням відповідних висновків; обмеження призначення повторних експертиз виключно випадками наявності нових релевантних даних, виявлених методологічних вад первинного дослідження або обґрунтованих сумнівів щодо неупередженості (незалежності) експерта.

Нарешті, на рівні доктрини та законодавчої політики обґрунтовано: доцільність подальшої кодифікаційної конкретизації добросовісності через: доповнення переліку принципів Закону України «Про адміністративну процедуру» позицією «мовчазна згода»; ухвалення спеціальної ст. 18-1 із загальним правилом презумпції рішення на користь заявника за бездіяльності органу у строк; розроблення методичних рекомендацій до мотивувальної частини актів; уніфікацію цифрових процедур для забезпечення відстежуваності строків і доступу до матеріалів; внесення змін до актів спеціального законодавства з метою гармонізації із Законом України «Про адміністративну процедуру».

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає в установленні змісту добросовісності як принципу адміністративних процедур й обґрунтуванні напрямів забезпечення його ефективності. За результатами дослідження сформульовано такі основні висновки:

1. Встановлено, що система принципів здійснення адміністративних процедур формується на стику нормативного регулювання, доктринальних підходів і практики, а її цілісність забезпечується не переліком засад, а їх структурною організацією. Визначено, що адміністративна процедура охоплює як «сукупність правових норм», так і послідовність дій владних суб'єктів, спрямованих на вирішення індивідуальної справи та досягнення публічного блага.

На підставі аналізу наукової літератури та дисертацій узагальнено відсутність усталеного підходу до класифікації принципів: поряд із переліковими моделями існують класифікації за природою, функціями й спрямованістю. Підкреслено, що європейська модель віддає перевагу класифікації як інструменту ієрархізації (верховенство права – метапринцип; законність, пропорційність, неупередженість, правова визначеність – базові; спеціальні – операціональні).

Окремо встановлено, що принцип добросовісності, інтенсивно розроблений у цивілістиці і законодавчо імplementований у публічно-правову сферу, виконує інтеграційну функцію: поєднує нормативну законність із матеріальною справедливістю, запобігає формалізму, задає стандарти поведінки для органів і приватних осіб.

2. Зроблено висновок, що: по-перше, принципи адміністративної процедури – це не лише нормативний перелік, а й інституційний механізм,

який працює через стадії провадження; їхня сила полягає в тому, що вони «вбудовані» у конкретні процесуальні інструменти: слухання, мотивування, доступ до інформації, електронну взаємодію, стандарти доказування та контроль дискреції; по-друге, класифікаційний поділ на загальноправові, спеціальноправові та інституційні принципи використано для розмежування ціннісних, функціональних і технічних вимог і тим самим встановлено методологічні межі між принципами та критеріями оцінки (зокрема «ефективністю»); по-третє, порівняльно-правовий аналіз довів доцільність запозичення окремих інститутів (офіційність та розслідування, мовчазна згода, захист легітимних очікувань, електронна процедура) з урахуванням українських конституційних обмежень і публічного інтересу; по-четверте, добросовісність і розсудливість визначено як інтегративний стандарт поведінки обох сторін процедури, що з'єднує законність із матеріальною справедливістю, сприяє відмові від формалізму та підтримує довіру до адміністрації.

3. Встановлено, що принцип добросовісності є фундаментальним елементом адміністративної процедури, який забезпечує реалізацію верховенства права, справедливості адміністративних рішень та довіру до публічної влади. Доведено, що добросовісність має двосторонню природу: вона визначає вимоги як до органів влади, так і до приватних осіб, формуючи збалансовану модель взаємодії у сфері публічного управління. Виявлено, що цей принцип реалізується через наявність активної поведінки сторін, дотримання формальних процедурних вимог, пропорційність рішень та заборону суперечливої чи зловживальної поведінки.

Проаналізовано судову практику Верховного Суду, яка конкретизує добросовісність через застосування доктрини *venire contra factum proprium*, принципу належного урядування та захисту легітимних очікувань.

Зроблено висновок, що добросовісність – не декларативна норма, а реальний механізм зміцнення правової визначеності, прозорості та підзвітності публічної влади. Розвиток цього принципу відповідає

європейським стандартам і є ключовим кроком до підвищення ефективності та гуманізації адміністративного процесу в Україні.

4. Узагальнено зарубіжні та міжнародні стандарти реалізації принципу добросовісності в адміністративних процедурах та визначено їхню значущість для вдосконалення національного правового регулювання. Встановлено, що принцип добросовісності у країнах ЄС, США та інших правопорядках функціонує як універсальна категорія належного врядування, поєднуючи правову визначеність, справедливість, пропорційність та повагу до прав особи. Проаналізовано досвід ЄС, де добросовісність інтегрована у конструкцію «права на добру адміністрацію» та імplementована через норми Хартії основних прав ЄС, акти Європейського парламенту та практику Суду ЄС. Визначено, що німецька модель забезпечує найбільш комплексну кодифікацію цього принципу через матеріальні та процесуальні механізми (*Amtsermittlung*, право бути вислуханим, захист легітимних очікувань), що гарантують баланс між ефективністю діяльності адміністрації та захистом прав особи. Показано, що польський підхід акцентує на довірі, переконанні та превентивному досудовому врегулюванні, тоді як американська доктрина «*due process*» забезпечує добросовісність через судовий контроль, участь сторін і прозорість процедур.

Узагальнення зарубіжних моделей дало змогу встановити, що принцип добросовісності слугує інструментом забезпечення довіри громадян до держави та формування сервісної моделі публічного управління. Зроблено висновок, що для України оптимальним є комплексний підхід, який передбачає інтеграцію найефективніших стандартів – нормативної визначеності, участі особи, захисту легітимних очікувань, пропорційності, прозорості та обов'язку належної мотивації рішень адміністрації.

5. Проведене дослідження встановило, що принцип добросовісності є структуроутворювальним для адміністративних процедур і діє як юридично зобов'язуючий стандарт, а не етична декларація. На нормативному рівні він визначено Законом України «Про адміністративну процедуру» та

конкретизовано через суміжні засади – розсудливість, пропорційність, правову визначеність і легітимні очікування. На практичному рівні описано механізми реалізації у дозвільних, контрольних, скаргових і дисциплінарних провадженнях: повнота з'ясування обставин, мотивованість рішень, дотримання строків, вибір найменш обтяжливого заходу, а також заборона суперечливої поведінки органу (*venire contra factum proprium*). Судова практика використана як джерело робочих тестів добросовісності і показала здатність судів коригувати формально законні, але сутнісно несправедливі рішення. Інституційно ефективність забезпечується цифровими каналами, ризикоорієнтованим контролем та внутрішніми регламентами й стандартами адміністративної діяльності.

У підсумку добросовісність визначено інтегративною засадою, що дисциплінує дискрецію, мінімізує зловживання процесуальними правами та підвищує передбачуваність управлінських рішень, наближаючи національну практику до європейських стандартів належного врядування.

6. У підсумку проведеного дослідження визначено, що принцип добросовісності є системоутворювальною категорією сучасної адміністративної процедури, покликаною забезпечити процесуальну справедливість, баланс інтересів особи та держави і довіру до влади. Встановлено, що його ефективність залежить не лише від проголошення на рівні закону, але й від наявності реальних інституційних, процедурних та доказових механізмів його забезпечення. Підтверджено, що інтеграція стандартів ЄС та зарубіжної практики потребує не прямого запозичення, а системної адаптації з урахуванням українського правового контексту.

Обґрунтовано, що добросовісність має проявлятися у повноті дослідження обставин, прозорій мотивації рішень, належній часовій організації провадження, запобіганні дискреційним зловживанням та взаємній чесності сторін. Запропоноване нормативне закріплення принципу мовчазної згоди розглянуто як ефективний засіб протидії затягуванню процедур і формальній бездіяльності органів влади, що визначає сутність

дотримання вимог добросовісності у діяльності адміністративних органів публічної влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В.Б. Академічні дослідження проблем державного управління та адміністративного права: результати і перспективи. *Юридичний журнал*. 2004. № 5. URL: <http://justinian.com.ua/article.php?id=1191>
2. Авер'янов В. Б. Нова доктрина українського адміністративного права: концептуальні позиції. *Право України*. 2006. № 5. С. 11–17.
3. Авер'янов В.Б. Принцип верховенства права у сфері виконавчої влади: питання теорії та практика реалізації. *Право України*. 2010. № 3. С. 72–79.
4. Авер'янов В.Б. Понятійно-термінологічні новели Кодексу адміністративного судочинства України: дискусійні проблеми. *Право України*. 2011. № 4. С. 12–38.
5. Адміністративна процедура : конспект лекцій І. В. Бойко, О. Т. Зима, О. М. Соловійова ; за заг. ред. І. В. Бойко. Харків : Право, 2017. 132 с.
6. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України. Автор-упорядник В.П.Тимошук. К.: Факт, 2003. 496 с.
7. Адміністративне право : підручник Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богущкий [та ін.]; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. 2-ге вид., переробл. та допов. Харків : Право, 2013. 680 с.
8. Адміністративне право України : навч. посіб. : у 2 т. Галуцько В.В., Олефір В.І., Пихтін М.П. [та ін.]; за заг. ред. В.В.Галуцька. Херсон : ПАТ“Херсонська міська друкарня” 2011. Т. 1 : Загальне адміністративне право. 320 с.
9. Адміністративне право: підручник. Ю.П.Битяк (кер. авт. кол.), В.М.Гаращук, В.В.Богущкий [та ін.]; за заг. ред. Ю.П.Битяка,

- В.М.Гаращука, В.В.Зуй. 2-ге вид., переробл. та допов. Х.: Право, 2013. 656 с.
- 10.Актуальні питання тлумачення та застосування Закону України «Про адміністративну процедуру» : збірник тез наукових доповідей учасників навчальної програми «Викладання адміністративної процедури в закладах вищої освіти України». Київ, 2025. 253 с.
 - 11.Аніщенко Т.С. Про дотримання стандартів юридичної відповідальності під час організації процесуального порядку притягнення до дисциплінарної відповідальності державних службовців. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8/2022. С. 211-218.
 - 12.Багрій Т.Я. Принцип верховенства права як засада розвитку публічного права сучасної України (на матеріалах окремих галузей публічного права): моногр. за заг. ред. М.Г.Братасюк. Тернопіль: ТНЕУ 2014. 212 с.
 - 13.Бакалінська О.О. Добросовісність – принцип міжнародного права. *Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П.Є. Казанського* : матер. третьої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 2–3 листопада 2012 р.) відп. за випуск М.І.Пашковський; НУ “ОЮА”. Одеса : Фенікс, 2012. С. 447-450.
 - 14.Бакалінська О.О. Теоретичні засади застосування категорії добросовісності в конкурентному праві України. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 81-85.
 - 15.Баранчик П.О. Принципи адміністративного права: дис. ... канд юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2012. 214 с.
 - 16.Бережна К.В. Проблемні аспекти правового регулювання провадження адміністративних процедур в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 6. С. 110–114.
 - 17.Берназюк Я.О. Принцип добросовісності (bona fides) як складова верховенства права. URL:

- https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/130_principle_good_faith_component_rule_of_law_bernaziuk.pdf
- 18.Берназюк Я.О. Принцип законності як один із елементів верховенства права: особливості застосування під час вирішення соціальних спорів. URL:
[https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/presentation_bernaziuk_effectivenii_zahist%20\(1\).pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/presentation_bernaziuk_effectivenii_zahist%20(1).pdf)
 - 19.Білак М. Запровадження європейської доктрини «правова процедура» (fair procedure) у практиці Касаційного адміністративного суду. URL:
<https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/760829/>
 - 20.Бойко І. В., Соловійова О. М. Принципи адміністративної процедури як маркери її змісту. URL: https://www.researchgate.net/publication/350689682_Principi_administrativnoi_proceduri_ak_marke_ri_ii_zmistu
 - 21.Бойко І.В., Зима О.Т., Соловійова О.М. Адміністративна процедура: конспект лекцій. за заг. ред. І.В. Бойко. Харків : Право, 2017. 132 с.
 - 22.Бойко І.В., Зима О.Т., Соловійова О.Н. Адміністративна процедура: конспект лекцій. за заг. ред. И. В. Бойко. Харков : Право, 2018. 206 с.
 - 23.Брикайло Ю. Добросовісний набувач не повинен перевіряти історію придбання нерухомості та може покладатися на відомості Державного реєстру речових прав. URL: <https://dreamdim.ua/en/dobrosovisnist-nabuvacha-neruhomogo-majna/>
 - 24.Бурдін М.Ю, Байбак А.Г Добросовісність як правова категорія. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 85: частина 1. С. 26-32
 - 25.Буренко Т.О. Формування системи надання адміністративних послуг органами державної влади в Україні: дис. ... канд. наук з держ. управління: 25.00.01. Київ, 2011. 224 с.
 - 26.Верховний Суд визначив підходи щодо застосування принципу «легітимних очікувань» (legitimate expectations). URL:

- https://sud.ua/uk/news/sudebnaya-praktika/262928-verkhovnyy-sud-opredelil-podkhody-k-primeneniyu-printsipa-legitimnykh-ozhidaniy-legitimate-expectations?utm_source=chatgpt.com
27. Волков А., Неділько С. Принцип застосування «мовчазної згоди». *Юридична газета*. 04 липня 2018. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/gospodarske-pravo/princip-zastosuvannya-movchaznoyi-zgodi.html>
 28. Все про звернення. URL: https://easydocs.com.ua/ru/Blog/By2021_03_22
 29. Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Адміністративне право України. Повний курс : підручник. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
 30. Галуцько В.В., Курило В. І., Короєд С.О., Дрозд О.Ю., Гиренко І.В., Єщук О.М., Риженко І.М., Іванищук А.А., Саунін Р.Д., Ямкова І.М. Адміністративне право України : навч. посіб. за ред. В. В. Галуцька. Херсон: Гринь Д.С., 2015. Т.1: Загальне адміністративне право. 272 с.
 31. Гречанюк Р. В., Гречанюк С. К., Принципи адміністративної процедури як ключові засади доброго адміністрування. *Науковий вісник Сіверщини*. Серія: Право № 1 (24). 2025. С. 33-46.
 32. Грицяк Н.В. Етичні принципи демократичного врядування: механізми впровадження: дис. ... канд. наук держ.упр: 25.00.02. Івано-Франківськ, 2012. 227 с.
 33. Губерська Н.Л. Адміністративні процедури у сфері вищої освіти: теоретико-правове дослідження: монографія. Харків: Панов, 2015. 508 с.
 34. Губерська Н.Л. Стадії адміністративних процедур : поняття та види. *Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту*. Серія Право. 2015. Вип. 32. Т. 3. С. 11–15
 35. Губерська Н.Л. Стадії адміністративних процедур: поняття й види . *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 30. Т.2 С. 28-32

- 36.Гумін О.М. Адміністративно-правовий статус особи: поняття та структура. *Наше право*. 2014. № 5. С. 32-37.
- 37.Демократичні засади державного управління та адміністративне право: Монографія. Кол. авт.: Шемшученко Ю.С., Авер'янов В.Б., Андрійко О.Ф., Кресіна І.О., Нагребельний В.П. [та ін.]; за заг. ред. д-ра.юрид. наук В.Б.Авер'янова. К.: Видавництво "Юридична думка", 2010. 496 с.
- 38.Деякі питання застосування принципу мовчазної згоди: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 р. № 77. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-2010-п#Text>
- 39.Діхтієвський П.В., Герасименко Є.С., Соломаха А.Г. Принцип добросовісності як складова адміністративно-правової доктрини. URL: http://lsej.org.ua/9_2025/27.pdf
- 40.Довгерт А.С. Дія принципу верховенства права у сфері приватного права. *Університетські наукові записки*. 2007. № 2. С. 83-89.
- 41.Досвід впровадження стандартів доброго врядування на місцевому рівні в Україні та інших європейських країнах (збірник науково-аналітичних та навчально-методичних матеріалів, нормативно-правових актів з питань впровадження стандартів доброго врядування на місцевому рівні). В.С. Куйбіда, В.В. Толкованов. Київ, ТОВ "Поліграфічний Центр "Крамар", 2010, 258 с.
- 42.Дрофіч О.Ю. Адміністративне оскарження рішень, дій та бездіяльності митних органів: проблеми та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Серія ПРАВО. Випуск 76. Частина 2. С. 46-50
- 43.Енциклопедичний словник з державного управління. уклад. : Ю.П. Сурмін, В.Д.Бакуменко, А.М.Михненко [та ін.]; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П.Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.

44. Задирака Н. Досудове вирішення публічно-правових спорів: основи нормативного закріплення та проблеми законодавчого регулювання. *Право України*. 2021. № 10. С. 132-146.
45. Задирака Н. Ю. Принцип добросовісності як принцип здійснення адміністративної процедури. *Проблеми законності*. 2023. Вип. 163. С. 68-79.
46. Задирака Н.Ю. Перспективи впливу особливого адміністративного права на інститут публічного майна. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2019. Випуск 68. С. 151–157
47. Золотухіна Л. О. Публічний інтерес як адміністративно-правова категорія: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2019. 486 с.
48. Золотухіна Л.О. Адміністративно-правовий механізм забезпечення реалізації публічного інтересу. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. № 4 (38). С.61-64.
49. Кісіль З.Р., Кісіль Р.В. Адміністративне право: навч. посіб. 3-тє вид. К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. 696 с.
50. Коврига С. Детермінанти політичного простору. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2010. № 4. С. 164-170. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/27420/16-Kovryha.pdf?sequence=1>
51. Кодекс адміністративного судочинства України: науково-практичний коментар: у 2 т. За заг. ред. Р.О. Куйбіди. Київ: Книги для бізнесу, 2007. Том 1. 552 с.
52. Кодекс адміністративного судочинства: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20170803#Text>
53. Колодій А.М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63807/08-Kolodiy.pdf?sequence=1>
54. Коломоець Т., Колпаков В. Доктрина та предмет: сутність і зміст адміністративного права. *Право України*. 2021. № 10. С. 12 – 27.

55. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. К: Юрінком Інтер, 2011. 576 с.
56. Коломоєць Т.О. Феномен презумпцій в адміністративному праві України: монографія. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2013. 180 с.
57. Колпаков В. К. Людиноцентризм в доктрині адміністративного права. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права та процесу* : матеріали II міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 9–10 жовтня 2015 р. О. : ОДУВС, 2015. С. 75–77
58. Колпаков В.К., Шарая А.А., Галіцина Н.В., Універсальні принципи адміністративно-процедурного права: загальнотеоретична характеристика. URL: http://pp-law.in.ua/archive/3_2021/12.pdf
59. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
60. Кондратьєв Р.І., Стефанчук М.О. Дискусійні питання щодо системи загальних принципів здійснення суб'єктивних цивільних прав. *Університетські наукові записки*. 2007. № 2 (22). С. 127–133.
61. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254#Tex>
62. Криворучко І. В. Змістовне наповнення морально-етичних принципів адміністративної процедури. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. 2016. № 12. С. 103-106.
63. Криворучко І.В. Класифікація принципів адміністративної процедури та її застосування наукою державного управління. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія: Управління. 2016. Вип. 1. С. 64–74.
64. Криворучко І.В. Принципи здійснення адміністративних процедур органами публічної влади: теоретичні основи визначення та

- застосування : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01. Київ, 2018. 24 с.
- 65.Криворучко І.В. Принципи здійснення адміністративних процедур органами публічної влади: теоретичні основи визначення та застосування: дис. ... канд. наук з держ. управл.: 25.00.01. Київ, 2018. 197 с.
- 66.Кучма К.С. Адміністративні послуги у сфері екології та природних ресурсів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя: ЗНУ, 2016. 214 с.
- 67.Лагода О. С. Адміністративна процедура: теорія і практика застосування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2007. 21 с.
- 68.Лагода О.С. Адміністративна процедура: теорія, практика застосування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь; 2007. 187 с.
- 69.Легеза Ю. О. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері використання природних ресурсів. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С.140–147.
- 70.Легеза Ю.О.Нормативно-правове забезпечення функціонування публічних інформаційних сервісів. Концептуальні засади розвитку вітчизняного адміністративного права та процесу: тенденції, перспективи, практика : колективна монографія. Є. Герасименко, П. Діхтієвський, Н. Задирака,Т. Коломоєць, В. Клинчук [та ін.]; за заг. ред. П. Діхтієвського, В. Пашинського. Рига, Латвія : “Baltija Publishing”, 2022. С. 482-502.
- 71.Легеза Ю.О. Публічне управління природо-ресурсним потенціалом держави: досвід України та зарубіжних країн. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 3. С. 139–143.
- 72.Легеза Ю. О. Функції держави як зміст її сутності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 68–75.

- 73.Луцик А.М. Адміністративні процедури у сфері оподаткування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2015. 192 с.
- 74.Лученко Д. В. Процесуальна форма розв'язання адміністративно-правових спорів: поняття і структура. *Державне будівництво і місцеве самоврядування*. Харків: Право. 2016. Вип. 32. С. 115–127.
- 75.Лученко М.М. До питання правової природи принципу пропорційності в адміністративному судочинстві. *Право та державне управління*. 2019. № 2 (35). Т. 1. С. 120–125.
- 76.Лученко М.М. Принцип пропорційності в адміністративному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2019. 208 с.
- 77.Любімова С.Ю. Адміністративні процедури у сфері господарської діяльності: монографія. Харків : Ніка Нова, 2014. 456 .
- 78.Малиновський В.Я. Державне управління: Навчальний посібник. 3-тє вид., переробл. та допов. К.: Атіка, 2009. 608 с.
- 79.Манько Г.В. Адміністративні процедури у сфері захисту довкілля та природних ресурсів: дис. ... канд. юрид.наук: 12.00.07. Дніпро, 2021.223 с.
- 80.Маркова О.О. Концептуальні основи правового регулювання адміністративної процедури: порівняльно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2023. 474 с.
- 81.Маркова О.О. Концептуальні основи правового регулювання адміністративної процедури: порівняльно-правовий аспект» : монографія. Суми : Університетська книга, 2022. 368 с.
- 82.Маркова О.О. Українська модель адміністративної процедури. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 3. С. 177–180. URL: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.3.29>
- 83.Маркова О.О. Французький підхід до адміністративного акту. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. №5. С. 82-85

84. Мельник А.Ф. Державне управління: підручник. А.Ф.Мельник, О.Ю. Оболенський, А.Ю.Васіна; за ред. А.Ф.Мельник. К.: Знання, 2009. 582 с.
85. Мельтюхова Н.М. Державне управління як єдність діяльності та відносин: монографія. Х.: Вид-во Хар-РІНАДУ "Магістр", 2010. 204 с.
86. Миколенко О.І. Місце адміністративного процедурного права в системі юридичних знань та системі права України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Одеса; 2010. 444 с.
87. Морозов Є. Принцип «мовчазної згоди» стосовно документів дозвільного характеру. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/pryntsyp-movchaznoyi-zgody-stosovno-dokumentiv-dozvilnogo-harakteru/>
88. Музичко С. Поняття принципу процесуальної економії в цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Серія ПРАВО. Випуск 73: частина 1. С. 92-98.
89. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адміністративну процедуру». авт. колектив: О. Ф. Андрійко, В. М. Бевзенко [та ін.]; за заг. ред. В. П. Тимощука. Київ, 2023. 545 с.
90. Наумов І.В. Адміністративні процедури в діяльності регіональних управлінь МВС України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків; 2015. 226 с.
91. Нижник Н.Р. Проблеми сьогодення державного управління в Україні. *Університетські наукові записки*. 2007. № 3 (23). С. 14-19.
92. Нижник Н.Р., Машков О.А. Системний підхід в організації державного управління: Навч. Посібник. За заг. ред. Н.Р.Нижник. К.: Вид-во УАДУ, 1998. 160 с.
93. Овчарук С.С. Адміністративні процедури в умовах формування правової держави: проблеми теорії та практика реалізації: монографія. С.С.Овчарук; за заг. ред. Курила В.І. К., 2014. 355 с.

94. Основний закон (Конституція) ФРН. URL:
https://www.bundestag.de/resource/blob/1033364/ea61281e39aaac743a3025aba57cbed2/grundgesetz_uk.pdf?utm_source=chatgpt.com
95. Острах М.Б. Проведення з надання адміністративних послуг в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпропетровськ, 2012. 236 с.
96. Павленко Д.Г. Принцип добросовісності в договірних зобов'язаннях: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ; 2009. 193 с.
97. Писаренко Г.М. Адміністративні процедури з надання адміністративних послуг. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. С. 62-65.
98. Погребняк С.П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): Монографія. Х.: Право, 2008. 240 с.
99. Подоляка С.А. Принципи адміністративних процедур прокурорської діяльності. *Право та державне управління*. 2013. № 3 (12). С. 52-56.
100. Попов С. За яких умов можливе застосування принципу мовчазної згоди. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/209703-zayakikh-umov-mozhlive-zastosuvannya-printsipu-movchaznoyi-zgodi>
101. Постанова Верховног Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 20 червня 2024 року у справі №340/2259/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119880042>
102. Постанова Верховного Суду від 04.07.2018 у справі №Р/9901/123/18. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=72694623&red=1000035becaadd2669715c58d62fb4a935483e&d=5>
103. Постанова Верховного Суду від 23 лютого 2023 року у справі № 400/3396/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109161554>
104. Постанова Верховного Суду від 28 липня 2021 року у справі № 380/744/20 (адміністративне провадження № К/9901/19704/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98614663>

105. Постанова Верховного Суду від 28 травня 2024 року у справі № 240/2236/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119534412>
106. Постанова Верховного Суду від 8 травня 2024 року у справі №160/4503/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118905166>
107. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 28 травня 2024 року у справі № 480/8344/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119503186>
108. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 15 серпня 2024 року у справі № 380/8337/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121036342>
109. Постанова Колегії суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України від 31 травня 2016 року у справі №826/11379/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58433285>
110. Постанови Великої Палати ВС у справі №922/3537/17 (2019 р.) URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/85614599>
111. Правила адміністративної процедури і юрисдикція адміністративних судів у Федеративній Республіці Німеччині. Матеріали семінару “Стан та перспективи розвитку адміністративного права: законодавство, наука, освіта”. Ч. 2. Німеччина та Республіка Польща. Львів (12-13 жовтня 2001 р.) 59 с.
112. Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики: у двох книгах. За заг. ред. Ю.С.Шемшученка; ред. кол.: Ю.С.Шемшученко (голова). Книга друга: Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві. Відп. ред. В.Б.Авер'янов. К.: Конус-Ю, 2008. 314 с.
113. Принцип добросовісності в адміністративному процесі: позиція Верховного Суду. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/215446-printsip-dobrosovisnosti-v-administrativnomu-protsesi-pozitsiya-verkhovnogo-sudu>

114. Присяжнюк О. А. Принципи адміністративних процедур як основа забезпечення адміністративного розсуду. *Актуальні питання у сучасній науці*. № 11(29). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-11\(29\)-641-648](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-11(29)-641-648)
115. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>
116. Про внесення змін до деяких законів України щодо необхідності обов'язкового надання витягів та виписок з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців: Закон України від 2 жовтня 2012 року 5410-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5410-17/sp:max15#Text>
117. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>
118. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
119. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: Наказ Національного агентства України з питань державної служби від 05 серпня 2016 року № 158 (у редакції наказу Національного агентства України з питань державної служби від 28 квітня 2021 року № 72-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text>
120. Про затвердження Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби: постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2016 р. № 243. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-2016-%D0%BF#n9>

121. Про затвердження Порядку здійснення дисциплінарного провадження: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2019 р. № 1039. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-2019-п#Text>
122. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України від 22 липня 1998 року № 810/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text>
123. Про звернення громадян до Верховної Ради України у січні - вересні 2025 року. URL: https://vzvernenn.rada.gov.ua/documents/ast_v/zv_zvernenn_hr/74360.html
124. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 01.12.2022 № 2801-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2023. № 54. ст.159. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>
125. Про ринок природного газу: Закон України від 9 квітня 2015 року № 329-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-19#Text>
126. Проект Адміністративно-процедурного кодексу України (№11472 від 03.12.2012). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44893
127. Пропозиції Президента до Закону «Про адміністративну процедуру» (№3475 від 14.05.2020). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68834
128. Публічне урядування, права людини і демократія: регіональний зріз євроінтеграції: монографія; за заг. ред. М.В. Савчина. Ужгород: Видавництво УжНУ “Говерла”, 2015. 320 с.
129. Пухтецька А.А. Принципи адміністративного права: адміністративно-правові та євроінтеграційні аспекти оновлення змісту та практики застосування: монографія. Київ ; Харків : ПП Панов, 2016. 434 с.

130. Пухтецька А.А. Європейські принципи адміністративного права: Монографія. За заг. ред. д.ю.н., професора В.Б. Авер'янова. Вид. друге, доопрац. І доповн. К.: Логос, 2014. 237 с.
131. Рабинович М.П. Основи загальної теорії права та держави. К., 1994. 104 с.
132. Резолюція (77)31 Комітету Міністрів Ради Європи про захист особи стосовно актів адміністративних органів влади від 28.09.1977 р. URL: <https://rm.coe.int/16804dec56>
133. Рішення № 127590278, 23.05.2025, Одеський окружний адміністративний суд. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/127590278/>
134. Рішення Великої палати у справі «Педерсен і Бодсгор проти Данії». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_247#Text
135. Рішення Вищого адміністративного суду України від 12 грудня 2017 р. у справі № К/800/33972/17 URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/103402196>
136. Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 р. № 15–рп. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ks04020?an=122>
137. Роз'яснення Національного агентства України з питань державної служби від 23 липня 2020 року №109 р/з. URL: <https://nads.gov.ua/storage/app/uploads/public/5f1/98d/c78/5f198dc78fc80513024563.pdf>
138. Санченко А.Є. Європейський адміністративний простір на захисті демократичних цінностей у сфері державного управління. *Університетські наукові записки*. 2005. № 4 (16). С. 203-211.
139. Словник української мови : у 11 т. гол. ред. кол. І. Білодід. Київ : „Наукова думка”, 1970-1980. Том 2. 1971. 550 с.
140. Словник української мови : у 11 т. гол. ред. кол. І. Білодід. Київ : „Наукова думка”, 1970-1980. Том 8. 1977. 927 с

141. Смирний О.С. Добросовісність як принцип здійснення адміністративних процедур. *Legal education and science in the context of European integration* : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (5 жовтня 2022 р.) за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. О. Легези ; НТУ «Дніпровська політехніка». Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 46-48.
142. Смирний О.С. Дотримання принципу добросовісності як критерій належності здійснення дискреційних повноважень. «*Наукова весна*» 2025: матеріали XV Міжнародної науково-технічної конференції аспірантів та молодих вчених, Дніпро, 26–28 березня 2025 року. Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» Дніпро : НТУ «ДП», 2025. С. 389-391. URL: https://rmv.nmu.org.ua/ua/arkhiv-zbirok-konferentsiy/naukova-vesna-2025/Scientific_Spring_2025.pdf
143. Смирний О.С. Правове регулювання системи принципів адміністративної процедури: досвід України та країн ЄС. *Law. State. Technology*. 2025. № 2. С. 85–92. URL: <https://doi.org/10.32782/LST/2025-2-15>
144. Смирний О.С. Стан наукової розробки проблеми із вивчення змісту та сутності принципу добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур. *Law. State. Technology*. 2024. № 4. 55–58. URL: [10.32782/LST/2024-4-10](https://doi.org/10.32782/LST/2024-4-10)
145. Смирний О.С. Сутність принципу добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. URL: http://lsej.org.ua/4_2024/114.pdf DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/112>
146. Смирний О.С. Щодо розуміння структури адміністративних процедур. «*Молодь: наука та інновації*» 2024: матеріали XII Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, Дніпро, 13–15 листопада 2024 року (у 3-х томах).

- Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
Дніпро : НТУ «ДП», 2024. Том 3. С. 150-152.
147. Соловійова О.М. Принципи адміністративної процедури. *Вісник Харківськ. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна*. Серія “Право” 2011. Вип. № 10. С. 149-155
 148. Соловійова О.М. Принципи надання адміністративних послуг. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія : Право. 2013. № 1062, вип. 14. С. 87-91.
 149. Справа «Волохи проти України» (Заява № 23543/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_138#Text
 150. Справа «Кребз проти Німеччини». URL: https://www.echr.com.ua/translation/sprava-krebz-proti-nimechchini/?utm_source=chatgpt.com
 151. Тарадай С.М. Адміністративні процедури забезпечення права громадянина доступ до публічної інформації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2012. 211 с.
 152. Тимошук В. П. Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення дії : монографія. Київ: Конус-Ю, 2010. 296 с
 153. Тобота Ю.А. Принцип справедливості, добросовісності і розумності у цивільному праві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2011. 235 с.
 154. Фріс Ігор. Принятий Закон України "Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо посилення захисту прав добросовісного набувача" спрямований на вдосконалення механізмів захисту права осіб, які сумлінно та у законний спосіб набули право власності на нерухоме майно. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/259792.html
 155. Фролов Ю.М. Класифікація принципів адміністративних процедур. *Форум права*. 2013. № 4. С. 423–429. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index

156. Хартія основних прав Європейського Союзу. *Європейське право*. 2013. № 1–2. С. 294–304. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpr_2013_1-2_25
157. Химичук К.В. Правове регулювання надання адміністративних послугорганами юстиції України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2014. 276 с.
158. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
159. Цюкало Ю.В. Принципи здійснення суб'єктивних цивільних прав: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2013. 236 с.
160. Шарая А.А. Адміністративно-процедурне право як підгалузь адміністративного права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 2. С. 171-175.
161. Шарая А.А. Принципи адміністративно-процедурного права: питання теорії та практики: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2020. 460 с.
162. Школик А. М. Адміністративно-процедурне законодавство в Україні: становлення та систематизація : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 417 с.
163. Школик А. М. Адміністративно-процедурне законодавство та його систематизація : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 306 с.
164. Юридична енциклопедія : у 6 т. редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) [та ін.]; Київ : Укр. енцикл. Т. 5: П. С. 2003. 736 с.
165. Як працює принцип добросовісності та розсудливості в адміністративному провадженні — пояснення. URL: https://sud.ua/uk/news/ukraine/329303-kak-rabotaet-printsip-dobrosovestnosti-i-blagorazumiya-v-administrativnom-proizvodstve-obyasnenie#google_vignette

166. Ященко Т.В. Актуальні проблеми законодавчого закріплення поняття “адміністративний акт”. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 4 (1). С. 396-400.
167. Alexander L. ‘Constrained by Precedent’, *Southern California Law Review*. 1989. № 63, 1–64.
168. Alexander L. and Kress K. ‘Against Legal Principles’ in A. Marmor (ed.), *Law and Interpretation*, Oxford (reprinted in (1997) 82 *Iowa Law Review* 1995. 739–86)
169. Alexander L., ‘Precedent’ in *A Companion to the Philosophy of Law and Legal Theory*, Patterson (ed), Oxford: Blackwell, 1996a,
170. Bimer S.A. v. Moldova. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-81505"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)
171. Charter of the Fundamental Rights of the European Union of 18 December 2000. URL: [http:// www.europa.eu/pdf/text_en.pdf](http://www.europa.eu/pdf/text_en.pdf)
172. Chitty on Contracts 31st ed.: Volume 1 General Principles. Para. 1-039. P. 32
173. Commented Code on Relations between the Public and the Administration. Sébastien Saunier. URL: <https://www.ut-capitole.fr/home/research/teams-and-structures/commented-code-on-relations-between-the-public-and-the-administration-sebastien-saunier>
174. Commission decision of 12/04/2000 declaring a concentration to be compatible with the common market (Case No IV/M.1795 - VODAFONE AIRTOUCH/MANNESMANN) according to Council Regulation (EEC) No 4064/89 (Only the English text is authentic)
175. De-Mail-Gesetz. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/de-mail-g/BJNR066610011.html>
176. Diana-Urania Galetta - Herwig C.H. Hofmann Oriol Mir Puigpelat - Jacques Ziller context and legal elements of a proposal for a regulation on the administrative procedure of the European Union’s institutions, bodies,

- offices, and agencies. URL: https://www.reneual.eu/images/Projects/Galetta-Hofmann-Mir-Ziller_Context--legal-Elements.pdf
177. Eisenberg M. *The Nature of the Common Law*, Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1988.
 178. European Code of Good Administrative Behaviour of 06 September 2001. URL: <http://www.ombudsman.europa.eu/ressource/code.faces#/page/1>
 179. European Parliament resolution of 15 January 2013 with recommendations to the Commission on a Law of Administrative Procedure of the European Union (2012/2024(INL)).
 180. Fredin v. Sweden. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-57651"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)
 181. Glebko O.V. The principle of the rule of law and its influence on the principles of judicial proceedings in cases of administrative offenses. *Comparative and Analytical Law*. 2015. 5. P. 173-176.
 182. Kodeks postępowania administracyjnego : Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. ISAP – Internetowy System Aktów Prawnych. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19600300168>
 183. Łaszczyca G., Matan A., Martysz C. Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz. T. 1 : Komentarz do art. 1–103. Warszawa: Lex a Wolters Kluwer business, 2010. 1412 s.
 184. MacCormick D.N., 1994, *Legal Reasoning and Legal Theory*, Oxford: Oxford University Press, 1978.
 185. Majewski K. Trwałość decyzji administracyjnej na tle orzecznictwa sądowego. *Studia administracyjne i cywilne*. red.: D. Fleszer, A. Rogacka-Łukasik. Sosnowiec : Oficyna Wydawnicza "Humanitas". 2016. S. 164–183.
 186. Markova E.O. Principle of administrative procedure: the experience of FRG, Poland. *LEGEA ȘI VIAȚA*. 2019. № 11/2. P. 77–82
 187. Markova O. Typology of administrative procedure in Ukraine: theoretical and methodological foundations. *Theoretical foundations of jurisprudence* : collective monograph. M. Blikhar, I. Yatsenko, O. Kliuiev et

- al. Boston : Primedia eLaunch, 2020. P. 12–24. URL: <https://doi.org/10.46299/isg.2020.MONO.LEGAL.II>.
188. Markova O.O. Overview of the genesis of the legal regulation of administrative procedure in Poland. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. Вип. 91. С. 123–127. URL: <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i91.3239>
189. Megadat.com SRL v. Moldova. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-85732"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)
190. Norsolor v. Pabalk // Rev.arb. 1983. P. 525 ff. France. 09 October 1984. France, Cour de cassation. Société Pabalk Ticaret Limited Sirketi c. Société Norsolor /83-11.355
191. Picod Y. L'obligation de coopération dans l'exécution du contract, JCP 1988, I, 3318; terré f, simler r., laquette y., Droit Civil – Les obligations, beéd. Paris, 1996. P. 350, 416; Ghestin J. La formation du contrat, 3e éd. Paris, 1993. P. 232.
192. Pollák K. Történeti vázlat a francia közigazgatási eljárásjogi kodifikáció mérföldköveiről. *Eljárásjogi Szemle*. 2017. №. 1. S. 43–48.
193. Postema G. 'Philosophy of the Common Law', in J. Coleman & S. Shapiro (eds.), Oxford Handbook of Jurisprudence and Philosophy of Law, Oxford: Oxford University Press, 2002.
194. Precedent and Analogy in Legal Reasoning. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/legal-reas-prec/>
195. ReNEUAL. Model Rules on EU Administrative Procedure. eds.: P. P. Craig, H. C. H. Hofmann, J.- P. Schneider, J. Ziller. ReNEUAL. URL: <http://www.reneual.eu/index.php/projects-and-publications/reneual-1-0>
196. Resolution (77) 31 on the protection of the individual in relation to the acts of administrative authorities. URL: <https://rm.coe.int/cmres-77-31-on-the-protection-of-the-individual/1680a43b6f>
197. Rosenzweig and Bonded Warehouses Ltd. v. Poland. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-69939"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

198. Rusch W. Administrative Procedures in EU Member States. Conference on Public Administration Reform and European Integration, 26–27 March 2009. Budva, Montenegro. URL: <http://www.sigmaweb.org/publications/42754772.pdf>
199. Sunstein C. On Analogical Reasoning. *Harvard Law Review* 1993. № 106: 741–91.
200. Verwaltungsverfahrensgesetz (Закон ФРН «Про адміністративну процедуру»). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/vwvfg/>
201. White J. ‘Analogical Reasoning’ in *A Companion to the Philosophy of Law and Legal Theory*, Patterson (ed.), Oxford: Blackwell, 1996.
202. Yam Seng PTE Ltd v. International Trade Corporation Ltd. 2013 EWHC 111 (QB). 01 February 2013.
203. Zivilprozessordnung. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Смирний О.С. Сутність принципу добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 472-474 DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/112>
2. Смирний О. Стан наукової розробки проблеми із вивчення змісту та сутності принципу добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур. *Law. State. Technology*. 2024. № 4. С. 55–58, doi: 10.32782/LST/2024-4-10
3. Смирний О. Правове регулювання системи принципів адміністративної процедури: досвід України та країн ЄС. *Law. State. Technology*. 2025. №2. С. 85–92.doi: <https://doi.org/10.32782/LST/2025-2-15>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Смирний О.С. Добросовісність як принцип здійснення адміністративних процедур. *Legal education and science in the context of European integration* : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (5 жовтня 2022 р.) / за заг. ред. д-ра юрид. наук,

- проф. Ю. О. Легези ; НТУ «Дніпровська політехніка». Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 46-48.
5. Смирний О.С. Щодо розуміння структури адміністративних процедур. *«Молодь: наука та інновації» 2024*: матеріали XII Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, Дніпро, 13–15 листопада 2024 року (у 3-х томах) / Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» – Дніпро : НТУ «ДП», 2024. Том 3. С. 150-152
6. Смирний О.С. Дотримання принципу добросовісності як критерій належності здійснення дискреційних повноважень. *«Наукова весна» 2025*: матеріали XV Міжнародної науково-технічної конференції аспірантів та молодих вчених, Дніпро, 26–28 березня 2025 року / Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» – Дніпро : НТУ «ДП», 2025. С. 389-391. https://rmv.nmu.org.ua/ua/arkhiv-zbirok-konferentsiy/naukova-vesna-2025/Scientific_Spring_2025.pdf

Додаток Б

Порівняльна таблиця до проекту Закону України «Про оптимізацію механізму забезпечення реалізації принципу добросовісності адміністративної процедури»

Чинна редакція	Пропоновані зміни	Нова редакція
Закон України «Про адміністративну процедуру»		
Стаття 4. Принципи адміністративної процедури 1. Принципами адміністративної процедури є: 1) верховенство права, у тому числі законності та юридичної визначеності; 2) рівність перед законом; 3) обґрунтованість; 4) безсторонність (неупередженість) адміністративного органу; 5) добросовісність і розсудливість; 6) пропорційність; 7) відкритість; 8) своєчасність і розумний строк; 9) ефективність; 10) презумпція правомірності дій та вимог особи; 11) офіційність; 12) гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні;	Доповнити частину першу статті 4 пунктом 14 у такій редакції: «14) мовчазна згода»	Стаття 4. Принципи адміністративної процедури 1. Принципами адміністративної процедури є: 1) верховенство права, у тому числі законності та юридичної визначеності; 2) рівність перед законом; 3) обґрунтованість; 4) безсторонність (неупередженість) адміністративного органу; 5) добросовісність і розсудливість; 6) пропорційність; 7) відкритість; 8) своєчасність і розумний строк; 9) ефективність; 10) презумпція правомірності дій та вимог особи; 11) офіційність; 12) гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні;

13) гарантування ефективних засобів правового захисту. 2. Принципи адміністративної процедури, визначені цим Законом, поширюються також на адміністративну діяльність адміністративних органів, що не вимагає прийняття адміністративних актів.		13) гарантування ефективних засобів правового захисту; <i>14) мовчазна згода.</i> 2. Принципи адміністративної процедури, визначені цим Законом, поширюються також на адміністративну діяльність адміністративних органів, що не вимагає прийняття адміністративних актів.
Норма відсутня	Доповнити Закон окремою статтею 18-1 у такій редакції: «Стаття 18-1. Мовчазна згода 1. У разі ненадання у визначений законом строк заявнику у адміністративній справі документа про прийняття до розгляду заяви чи відмови у розгляді адміністративним органом вважається, що управлінське рішення ухвалено на користь заявника, що є проявом дотримання принципу добросовісності	«Стаття 18-1. Мовчазна згода У разі ненадання у визначений законом строк заявнику у адміністративній справі документа про прийняття до розгляду заяви чи відмови у розгляді адміністративним органом вважається, що управлінське рішення ухвалено на користь заявника, що є проявом дотримання принципу добросовісності здійснення адміністративної процедури».

	здійснення адміністративної процедури».	
--	---	--

Проект Закону України «Про оптимізацію механізму забезпечення реалізації принципу добросовісності адміністративної процедури»

Верховна Рада України постановляє:

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. до Закону України «Про адміністративну процедуру»:

1.1. Доповнити частину першу статті 4 пунктом 14 у такій редакції:

«14) мовчазна згода»;

1.2. Доповнити Закон окремою статтею 18-1 у такій редакції:

«Стаття 18-1. Мовчазна згода

1. У разі ненадання у визначений законом строк заявнику у адміністративній справі документа про прийняття до розгляду заяви чи відмови у розгляді адміністративним органом вважається, що управлінське рішення ухвалено на користь заявника, що є проявом дотримання принципу добросовісності здійснення адміністративної процедури».

II. Прикінцеві та перехідні положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.